

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
2.5 สถิติจำนวนนักเรียนที่จบการศึกษา -ระดับประถมศึกษา -การศึกษาคู่ระดับ มัธยมศึกษา ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามปี พ.ศ. ☐ จำแนกตามพื้นที่รายอำเภอ ในสังกัด สปอ.สปจ. ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.ประถมศึกษาอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สามัญศึกษาจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....
2.6 สถิติการรับนักเรียนสังกัดกรมสามัญ ศึกษา ม.1 และ ม.4 ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามเขตการศึกษา ☐ จำแนกตามแผนรับ (พื้นที่บริการ , ความสามารถพิเศษ , ผู้มีโอกาสเรียน) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.ประถมศึกษาอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สามัญศึกษาจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการแจกจ่ายข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
2.6 การออกกลางคันจากโรงเรียนระดับ ประถมศึกษา ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามสาเหตุการออกกลางคัน ☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตามระดับชั้นที่ออก ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.ประถมศึกษาอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สามัญศึกษาจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....
2.7 ข้อมูลสถิติอื่นๆ ของจังหวัดเกี่ยวกับ พัฒนาการของเด็กในวัยเรียน ที่มีเพิ่มเติม ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) 1..... 2..... 3.....	รายละเอียดการแจก	แหล่งข้อมูล 1.หน่วยงาน..... 2.หน่วยงาน..... 3.หน่วยงาน.....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
3. ข้อมูลสถิติของจังหวัดเกี่ยวกับ พัฒนาการของเยาวชนวัยรุ่น (15 – 24 ปี) 3.1 การจบการศึกษาระดับ มัธยมศึกษา ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามพื้นที่ในสังกัดกรมสามัญศึกษา ☐ อื่นๆ.....	☐ สนง.สถิติฯ จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สามัญศึกษาจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....
3.2 อุบัติเหตุ/การบาดเจ็บ ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตามปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามลักษณะของอุบัติเหตุ/การบาดเจ็บ ☐ จำแนกตามพื้นที่райอำเภอ ☐ อื่นๆ.....	☐ โรงพยาบาลประจำอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สถิติฯ จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
3.3. อัตราการตาย/สาเหตุการตาย ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตาม ปี พ.ศ. ☐ จำแนกตามสาเหตุการตาย ☐ จำแนกตามพื้นที่รายอำเภอ ☐ อื่นๆ.....	☐ โรงพยาบาลประจำอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สถิติฯ จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....
3.4. อัตราการฆ่าตัวตาย ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตาม ปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามสาเหตุการฆ่าตัวตาย ☐ จำแนกตามพื้นที่รายอำเภอ ☐ อื่นๆ.....	☐ โรงพยาบาลประจำอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สถิติฯ จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สถานีตำรวจภูธรจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
3.5 การออกกลางคันจากโรงเรียนมัธยม/ อุดมศึกษา ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามสาเหตุการออกกลางคัน ☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตามระดับชั้นที่ออก ☐ อื่นๆ.....	☐ สนง.สถิติฯ จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สามัญศึกษาจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....
3.6 ข้อมูลสถิติอื่นๆ ของจังหวัดเกี่ยวกับ พัฒนาการของเยาวชนวัยรุ่น ที่มีเพิ่มเติม ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) 1..... 2..... 3.....	รายละเอียดการจำแนก	แหล่งข้อมูล 1.หน่วยงาน..... 2.หน่วยงาน..... 3.หน่วยงาน.....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการกำหนดข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
4. ข้อมูลสถิติของจังหวัดเกี่ยวกับ การเข้าสู่อาชีพของเยาวชนวัยรุ่น (15 – 24 ปี) 4.1 จำนวนผู้มีงานทำ ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำนวนตามเพศ ☐ จำนวนตามขั้นการศึกษาที่สำเร็จ (ไม่มีการศึกษา,ต่ำกว่าประถมศึกษา, ประถมศึกษา, มัธยมศึกษาตอนต้น, มัธยมศึกษาตอนปลาย -สายสามัญ/อาชีวศึกษา/วิชาการศึกษา,อุดมศึกษา -สายวิชาการ/สายวิชาชีพ/สายวิชาการศึกษา, อื่นๆ) ☐ จำแนกตามอาชีพ (ผู้ปฏิบัติงานที่ใช้วิชาชีพ วิชาการฯ ,ผู้ที่ปฏิบัติงานบริหาร ธุรกิจ และจัดดำเนินการ, ผู้ปฏิบัติงานอาชีพเสริม,ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการค้า,เกษตรกร ชาวประมง ผู้ล่าสัตว์,ผู้ปฏิบัติงานอาชีพเกี่ยวกับการขนส่ง,ช่าง หรือผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิตฯ,ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริการ การกีฬา,คนงานซึ่งไม่ได้จำแนกไว้ในหมวดอื่น) ☐ จำแนกตามสถานภาพการทำงาน (นายจ้าง , ลูกจ้างรัฐบาล , ลูกจ้างเอกชน , ทำงานส่วนตัว , ช่วยธุรกิจครัวเรือน) ☐ จำแนกตามประเภทของสถานที่ทำงาน ☐ อื่นๆ.....	☐ สนง.ศึกษาธิการจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.แรงงานและสวัสดิการจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สำนักงานจัดงาน จังหวัด (รายละเอียด)..... กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานฯ (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....
4.2 สภาพการทำงาน ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)		

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการดำเนินการจัดเก็บข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
4.3 จำนวนผู้ประสบอุบัติเหตุ/โรค/ภัย จากการทำงาน ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามประเภทของการทำงาน ☐ จำแนกตามลักษณะของอุบัติเหตุ ☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตามเพศของผู้ทำงาน ☐ อื่นๆ.....	☐ สนง.แรงงานและสวัสดิการการจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สำนักงานจัดงาน จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานฯ (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....
4.4 ข้อมูลสถิติอื่นๆ ของจังหวัดเกี่ยวกับ การเข้าสู่อาชีพของเยาวชนวัยรุ่น ที่มีเพิ่มเติม ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) 1..... 2..... 3.....	รายละเอียดการจำแนก	แหล่งข้อมูล 1.หน่วยงาน..... 2.หน่วยงาน..... 3.หน่วยงาน.....

ตารางที่ 2 สถานการณ์เด็กในภาวะยากลำบาก (CEDC)

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่ได้
เด็กเยาวชนกับพฤติกรรมที่เป็นปัญหา 1.1 เอกสารรายงานเกี่ยวกับเด็ก/เยาวชนที่มีพฤติกรรมเป็นปัญหา -รายงานกรณีเด็กและเยาวชนที่เป็นปัญหาของจังหวัด ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ ระบุประเภทของเด็กในภาวะยากลำบาก (ระบุ)..... ☐ ระบุพื้นที่การศึกษา (ระบุ)..... ☐ อื่นๆ..... ☐ (ระบุ).....	☐ สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน รายละเอียด..... ☐ ตำรวจภูธรจังหวัด รายละเอียด..... ☐ NGOs ที่ทำงานด้านเด็ก/เยาวชนของจังหวัด รายละเอียด..... ☐ แหล่งข้อมูลอื่น รายละเอียด.....
-การวิจัยกรณีเด็กและเยาวชนที่เป็นปัญหาของจังหวัด ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ ระบุประเภทของเด็กในภาวะยากลำบาก (ระบุ)..... ☐ ระบุพื้นที่การศึกษา (ระบุ)..... ☐ อื่นๆ..... ☐ (ระบุ).....	☐ สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน รายละเอียด..... ☐ ตำรวจภูธรจังหวัด รายละเอียด..... ☐ NGOs ที่ทำงานด้านเด็ก/เยาวชนของจังหวัด รายละเอียด..... ☐ แหล่งข้อมูลอื่น รายละเอียด.....
-เอกสารรายงาน/วิจัยอื่นๆ เกี่ยวกับเด็กและเยาวชนที่มีพฤติกรรมเป็นปัญหา ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)		

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
1.2 การมีส่วนร่วมสถานเริงรมย์ในจังหวัด ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำนวนตามประเภทของสถานเริงรมย์ (สถานเริงรมย์ที่ได้รับใบอนุญาต, สถานเริงรมย์ที่ไม่ได้รับใบอนุญาต) ☐ จำนวนตามลักษณะของสถานเริงรมย์ (เรค, ผับ, คลับ, บาร์, คาราโอเกะ, อื่นๆ) ☐ จำนวนตามพื้นที่การปกครอง (ใน/นอกเขตเทศบาล) ☐ อื่นๆ.....	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน ☐ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....
1.3 เยาวชนกับยาเสพติด -สถิติจำนวนสถานบำบัดฟื้นฟูของจังหวัด ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) -สถิติจำนวนเด็กและเยาวชนที่ติดยาเสพติด ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) -สถิติจำนวนเยาวชนที่ผ่านสถานบำบัดฟื้นฟู ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำนวนตามปี พ.ศ. ☐ จำนวนตามพื้นที่ตั้ง ☐ จำนวนตามอายุ เพศ ประเภทของสารเสพติด ในเมือง/ชนบท ☐ จำนวนตามสถานภาพการศึกษา (กำลังศึกษา, ไม่ได้ศึกษา) ☐ จำนวนตามอายุ เพศ	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการแจ้งข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
-ผลการจับกุม/ผู้ต้องขังคดียาเสพติด ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำนวนตามปี พ.ศ. ☐ จำนวนตามน้ำหนักของของกลาง ☐ จำนวนตามชนิดของยาเสพติด (เฮโรอีน, ยาบ้า, เอ็กซ์ตาซี, ฝิ่น, กัญชาแห้ง, สารระเหย, อื่นๆ) ☐ จำนวนตามประเภทคดี (จำหน่าย, ครอบครองเพื่อจำหน่าย, อื่นๆ -ผลิต/นำเข้า/ส่งออก, เสพ, ครอบครอง, เสพและครอบครอง) ☐ จำนวนตามอายุ เพศ	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....
1.4 การมีพฤติกรรมทางเพศที่เป็นปัญหา -การติดเชื้อจากเพศสัมพันธ์ของวัยรุ่น ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) -การตั้งครรภ์ไม่พึงปรารถนา/การทำแท้ง ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) -จำนวนสถานบริการทำแท้ง ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำนวนตามอายุและเพศ ☐ จำนวนตามโรคที่ติดเชื้อ (เอดส์, กามโรค, ซิฟิลิส, อื่นๆ) ☐ จำนวนตามพื้นที่รับยาและเขตการปกครอง (ใน/นอกเขตเทศบาล) ☐ จำนวนตามสถานพยาบาลของรัฐและเอกชน	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการดำเนินการ	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
1.5 ข่ายบริการทางเพศ (สมัครใจ) -รายงานกรณีเด็กและเยาวชนที่ขายบริการทางเพศ ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) -การวิจัยกรณีเด็กและเยาวชนที่เป็นปัญหาของจังหวัด ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตามภูมิศาสตร์ ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....
1.6 ก่ออาชญากรรม จำนวนเยาวชนที่ก่อคดีอาชญากรรม ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามประเภทของคดี (คดีอุกฉกรรจ์สะเทือนขวัญ , คดีประทุษร้ายต่อชีวิต-ร่างกาย-เพศ , คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน , คดีนำสนใจ (โจรกรรม/ปล้น/ข่มขืน ฯลฯ) , คดีรัฐเป็นผู้เสียหาย) ในแต่ละปี ☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตามปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....
1.7 สถิติข้อมูลอื่นๆ เกี่ยวกับเด็กที่มีพฤติกรรมเป็นปัญหา ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)		

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
2. สถิติเกี่ยวกับเด็กที่ถูกละเมิดสิทธิ 2.1 ถูกละเมิดจากคนในครัวเรือน - รายงานกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกละเมิด สิทธิจากคนในครอบครัว ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) - การวิจัยกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกละเมิด สิทธิจากคนในครอบครัว ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....	☐ ศูนย์ประสานงานและป้องกันสิทธิเด็ก รายละเอียด..... ☐ NGOs ที่ทำงานด้านเด็ก/เยาวชนของจังหวัด รายละเอียด..... ☐ แหล่งข้อมูลอื่น รายละเอียด.....
2.2 ถูกละเมิดจากคนอื่น - รายงานกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกละเมิด สิทธิจากคนอื่น ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) - การวิจัยกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกละเมิด สิทธิจากคนอื่น ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....	☐ ศูนย์ประสานงานและป้องกันสิทธิเด็ก รายละเอียด..... ☐ NGOs ที่ทำงานด้านเด็ก/เยาวชนของจังหวัด รายละเอียด..... ☐ แหล่งข้อมูลอื่น รายละเอียด.....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการดำเนินการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
2.3 ถูกละเมิดทางกาย/เพศจากนายจ้าง -รายงานกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกละเมิดจากนายจ้าง ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) -การวิจัยกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกละเมิดจากนายจ้าง ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....	☐ ศูนย์ประสานงานและป้องกันสิทธิเด็ก รายละเอียด..... ☐ NGOs ที่ทำงานด้านเด็ก/เยาวชนของจังหวัด รายละเอียด..... ☐ แหล่งข้อมูลอื่น รายละเอียด.....
2.4 ถูกเอาเปรียบแรงงาน -รายงานกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกเอาเปรียบแรงงาน ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) -การวิจัยกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกเอาเปรียบแรงงาน ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....	☐ ศูนย์ประสานงานและป้องกันสิทธิเด็ก รายละเอียด..... ☐ NGOs ที่ทำงานด้านเด็ก/เยาวชนของจังหวัด รายละเอียด..... ☐ แหล่งข้อมูลอื่น รายละเอียด.....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
2.5 เอกสารรายงาน/วิจัย เด็ก/เยาวชนที่ ถูกบังคับให้ขายบริการทางเพศ (ไม่สมัครใจ) - รายงานกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกบังคับ ให้ขายบริการทางเพศ ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) - การวิจัยกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูก บังคับให้ขายบริการทางเพศ ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตามภูมิภาค ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....
2.6 ได้รับอันตรายจากการทำงานในภาค เกษตร - รายงานกรณีเด็กและเยาวชนที่ได้รับ อันตรายจากการทำงานในภาคเกษตร ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) - การวิจัยกรณีเด็กและเยาวชนที่ได้รับ อันตรายจากการทำงานในภาคเกษตร ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....	☐ ศูนย์ประสานงานและป้องกันสิทธิเด็ก รายละเอียด..... ☐ NGOs ที่ทำงานด้านเด็ก/เยาวชนของจังหวัด รายละเอียด..... ☐ แหล่งข้อมูลอื่น รายละเอียด.....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการดำเนินการจัดเก็บข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
2.7 ได้รับอันตรายจากการทำงานนอกภาคเกษตร -รายงานกรณีเด็กและเยาวชนที่ได้รับอันตรายจากการทำงานนอกภาคเกษตร ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) -การวิจัยกรณีเด็กและเยาวชนที่ได้รับอันตรายจากการทำงานนอกภาคเกษตร ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....	☐ ศูนย์ประสานงานและป้องกันสิทธิเด็ก รายละเอียด..... ☐ NGOs ที่ทำงานด้านเด็ก/เยาวชนของจังหวัด รายละเอียด..... ☐ แหล่งข้อมูลอื่น รายละเอียด.....
2.8 ถูกบังคับให้ขอทาน -รายงานกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกบังคับให้ขอทาน ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) -การวิจัยกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกบังคับให้ขอทาน ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....	☐ ศูนย์ประสานงานและป้องกันสิทธิเด็ก รายละเอียด..... ☐ NGOs ที่ทำงานด้านเด็ก/เยาวชนของจังหวัด รายละเอียด..... ☐ แหล่งข้อมูลอื่น รายละเอียด.....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
2.8 ถูกบังคับให้ค้ายาเสพติด -รายงานกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกบังคับให้ค้ายาเสพติด ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) -การวิจัยกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกบังคับให้ค้ายาเสพติด ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสุ่มสัมภาษณ์/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....	☐ ศูนย์ประสานงานและป้องกันสิทธิเด็ก รายละเอียด..... ☐ NGOs ที่ทำงานด้านเด็ก/เยาวชนของจังหวัด รายละเอียด..... ☐ แหล่งข้อมูลอื่น รายละเอียด.....
2.9 ข้อมูลสถิติอื่นๆเพิ่มเติมกรณีเด็ก/เยาวชนถูกละเมิด ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)		

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
3. เด็กที่ได้รับผลกระทบ 3.1 จำนวนเด็กพิการ ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามเพศและอายุ ☐ จำแนกตามประเภท (ทางร่างกาย , ทางตา, ทางหู, ทางปัญญา, พิจารณามากกว่า 1) ☐ จำแนกตามปี พ.ศ ☐ อื่นๆ.....	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....
3.2 จำนวนเด็กกำพร้า (AIDS) ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามเพศและอายุ ☐ จำแนกตามประเภทกำพร้า (กำพร้าบิดา, มารดา) ☐ จำแนกตามการอยู่อาศัย (อยู่กับบิดา, อยู่กับมารดา, ญาติ, คนรู้จัก) ☐ จำแนกตาม ปี พ.ศ ☐ อื่นๆ.....	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
3.3 จำนวนเด็กเร่ร่อน/ขอทาน ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามเพศและอายุ ☐ จำแนกตามภูมิถิ่นกำเนิด ☐ จำแนกตามปี พ.ศ. ☐ อื่นๆ.....	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....
3.4 สถิติข้อมูลอื่นๆ เกี่ยวกับเด็กที่ได้รับผลกระทบเพิ่มเติม ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)		

ตารางที่ 3 ข้อมูลทั่วไปของหน่วยงานของรัฐ/เอกชนที่ปฏิบัติงานด้านเด็ก/เยาวชน

หน่วยงานที่ 1

ชื่อหน่วยงาน..... สถานที่ตั้งเลขที่..... หมู่ที่..... ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....
โทรศัพท์..... โทรสาร..... มีสื่อ..... Email.....

ผู้รับผิดชอบดูแลองค์กร/หน่วยงาน 1..... 2.....

สังกัด	กลุ่มเป้าหมายที่ทำงาน	ช่วงอายุของเด็ก/เยาวชน	กิจกรรม	แหล่งทุน	ระยะเวลาของการทำงาน	เป้าหมาย
☐ เอกชน	☐ เด็ก	☐ 0-5 ปี	☐ ให้คำปรึกษา	☐ รัฐ	☐ 0-1 ปี	รายละเอียด.....
☐ รัฐ	☐ เยาวชน	☐ 6-9 ปี	☐ ให้ทักษะในการป้องกัน	☐ เอกชน	☐ 2-3 ปี	
☐ อื่นๆ	☐ สตรี	☐ 10-15 ปี	☐ กันตนเอง	☐ องค์กรทุน	☐ 4-5 ปี	
.....	☐ ผู้สูงอายุ	☐ 16-19 ปี	(ระบุ).....	☐ ในประเทศ	☐ 6-7 ปี	
.....	☐ หักไป	☐ 20-25 ปี	☐ ให้ความรู้	☐ องค์กรทุน	☐ 8-9 ปี	
	รายละเอียด.....		☐ ให้สิ่งของ	☐ ต่างประเทศ	☐ 10 ปี ขึ้นไป	
			อื่นๆ.....	☐ องค์กรศาสนา		

หน่วยงานมีเอกสาร/ ข้อมูลดังต่อไปนี้หรือไม่

- เอกสาร โครงการ (Proposal) ☐ ไม่มี ☐ มี ☐ ไม่มีการกระบวนงาน/ขั้นตอนการทำงาน ☐ ไม่มี ☐ มี
- แผนปฏิบัติงาน (Work Plan) ☐ ไม่มี ☐ มี ☐ ไม่มีการปฏิบัติงานแต่ละโครงการ ☐ ไม่มี ☐ มี
- ยุทธศาสตร์การทำงาน ☐ ไม่มี ☐ มี ☐ ไม่มีการประเมินผลโครงการ ☐ ไม่มี ☐ มี
- การเก็บสถิติข้อมูลของกลุ่มเป้าหมาย ☐ ไม่มี ☐ มี ☐ การวิจัยเกี่ยวกับปัญหาที่พบของกลุ่มเป้าหมาย ☐ ไม่มี ☐ มี
- การทำงานเกี่ยวกับกรณี (Case) ของเด็ก ☐ ไม่มี ☐ มี ☐ การวิจัยประเมินผลเกี่ยวกับปัญหาในการทำงาน ☐ ไม่มี ☐ มี

ลงชื่อผู้สำรวจ 1.....

2.....

สำรวจวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ภาคผนวก ค

รายชื่อคณะทำงานส่วนกลาง

คณะกรรมการในส่วนกลาง

ที่ปรึกษา

1. ผศ.ดร.เพิ่มศิริ นิติมานพ
2. อาจารย์เรณู อรรถธำเมศวร์
3. รศ.ดร.บุปผา วัฒนาพันธ์
4. ดร.ทพ.สุรสิงห์ วิศรุตรัตน์
5. รศ.พิบูล ไถ้สุวรรณ

สำนักงานกองทุนเพื่อเด็ก (UNICEF)
สถาบันราชภัฏเชียงใหม่
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่
คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คณะผู้ประสานงานกลาง

1. ดร.สิทธิธัญ ประพุทธนิตสาร
2. รศ.คันสนีย์ อ่อนท้วม
3. คุณปิ่นทิพย์ ชะเอม
4. คุณอดุลย์ ดวงดีทวีรัตน์
5. คุณประสงค์ อยู่สุขสำราญ
6. คุณอภิเดช ชัยราชา
7. คุณอนุชน หวลทรง
8. คุณไชยมงคล จันท์ตา
9. คุณกมล นำบุญจิตต์
10. คุณรัชนี ศรีอ่อนศรี
11. คุณอนงค์ ปะนะทั้ง
12. คุณจำนงค์ วงศ์ภูคำ
13. คุณเอกชัย จินาจันทร์
14. คุณนกรินทร์ ดำรงภาคสกุล
15. คุณลัดดาวัลย์ ชัยนิลพันธุ์
16. คุณไททัศน์ อ่อนท้วม

เด็ก เยาวชน ครอบครัว ในความเคลื่อนไหวของภาคีเพื่อเด็กไทย

- 1 โรงเรียนดนตรีบ้านตรุนบทเพลง
- 5 พิพิธภัณฑ์เด็ก
- 16 การพัฒนาเด็กปฐมวัยด้วยการอ่าน
- 32 การศึกษาโดยครอบครัว
- 47 การพัฒนาศักยภาพเด็กด้วยวิถีธรรมชาติ
- 67 เยาวชนกับการพัฒนาชุมชนเมือง
- 79 การปฏิรูปการศึกษาจะหนุนช่วยการปฏิรูปการเมืองได้อย่างไร
- 99 การมีส่วนร่วมของชุมชน : การแก้ไขปัญหาลูก เยาวชนในชุมชน
- 119 เด็ก เยาวชนกลุ่มรักษ์เขาชะเมา ความหลากหลายในการจัดการทรัพยากร
- 157 อานาปานสติภาวนาและโยคะฝึกจิตพิชิตโรค
- 171 ศิลปวัฒนธรรม ละครุ่นองุ่น มาลิก
- 194 การตุนวัฒนธรรมสร้างสรรค์เยาวชนไทย
- 214 ชมรมรักใจคุณ กิจกรรมรณรงค์สุขภาพเพื่อเยาวชน

๒ โรงเรียนดนตรี บานดรุณบทเพลง

เตือนใจ ศรีมารุต

ที่จริงทำมา 35 ปีแล้ว ทำแบบศิลปินเดี่ยวตั้งแต่ลูกยังเล็กๆ สมัยก่อนเพลงเด็กเตือนใจชุดแรก ก็สอนลูกร้องเพลง ให้ลูกไปอัดเสียง พองานออกมา เราขายไม่เป็น มีคนเสนอให้ไปเข้าค่าย แต่ที่นั่นถ้าเข้าค่าย ก็เกรงว่าเขาจะมากลอบงำเรา เตือนใจเป็นศิลปิน ศิลปินต้องอิสระ เพราะฉะนั้นจึงเข้าค่ายไม่ได้ พออิสระ งานก็ออกมาเรื่อยๆ ใครทราบข่าว ก็จะเข้ามาฟัง บอกว่าเพราะดีก็มาอุดหนุน เราก็ได้เงินมา พอได้กำไรบ้างก็ไปต่องานใหม่ จนตอนนี้กลายเป็นค่ายเพลงย่อยๆ งานเติบโตด้วยตัวเอง แต่ไม่มีเงินสะสม เพราะมีงานออกมาตลอด

ปัญหาต่างๆ มีมาก เพราะเราทำแบบศิลปินเดี่ยว คนรู้จักเราน้อยมาก การประชาสัมพันธ์ของเราก็แย่ แม้แต่ช่อง 11 ที่เราได้ไปทำรายการ ก็ถือเป็นช่องหลังเขา ทำมา 11 ปี ถามว่าใครเคยดูรายการ “โลกใบจิ๋ว” บ้าง แต่ก็ทำเพื่อให้คนได้ผ่านตาบ้าง แม้จะไม่ได้เงิน เป็นการอุทิศตัวให้คนอื่นได้สัมผัส

รายการทีวีโลกใบจิ๋วทำร่วมกับช่อง 11 มีบริษัท NHK ของญี่ปุ่นเป็นผู้จัดประกาย มีอาจารย์เตือนใจช่วยด้านเพลงทั้งหมด รายการมีทุกวันจันทร์ เวลา 17.30 น. มุ่งพัฒนาเด็กเล็ก 6 ขวบลงไป โดยเอาหลักสูตรของเราไปช่วยสร้างงาน พัฒนาศักยภาพตามความสามารถของเด็กเล็กๆ คิดว่าต่อไปจะขยายไปสู่กลุ่มเด็กโต อายุ 7-13 ขวบด้วย ซึ่งทางช่อง 11 ก็สนับสนุน ตอนนี้กำลังคิดโครงการกันอยู่ แต่ทางเรามีทุนน้อย ทุกวันนี้บ้านดรุณบทเพลงเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายทุกอย่าง เคยได้จากธนาคารไทยพาณิชย์ปีละล้านกว่าบาท ได้มา 2 ปี ตอนหลังเขาอาจไม่พร้อมที่จะมาช่วยเหลือรายการเด็ก ตลอด 11 ปี จึงต้องช่วยเหลือตนเอง มีไทยพาณิชย์ช่วยอยู่ 2 ปี เราคิดว่าเด็กเป็นของทุกคน เราทำคนเดียวเพื่อเด็กก็ไม่ได้ ต้องร่วมมือกัน

มีชาวโลกกลุ่มหนึ่งทำเรื่อง ธรรมชาติ อย่างท่านดาไลลามะซึ่งเห็นว่า ถ้าไม่มีการเปลี่ยนจิตใจ จะปฏิวัติอย่างไรก็ไม่มีทางสำเร็จ บางคนทำได้ แต่ก็มีอีกหลายคนทำไม่ได้ ฉะนั้นงานก็ไม่สำเร็จ เรื่องนี้เตือนใจได้ทำมา 35 ปีแล้ว สถาบันโคได (Kodaly) ทางยุโรปตะวันออก ซึ่งเป็นสถาบันดนตรีทั่วโลกรู้จักดีที่สุด ท่านโคไดกับท่านคาร์ล ออฟ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ท่านโคได เขานำเสนอดนตรีเป็นธรรมชาติ อย่างที่ท่านดาไลลามะทำ แต่เขาทำเป็นบัลเล่

ไทยรับแนวทางของท่านคาร์ล ออฟมา แต่ไม่ได้รับแนวคิดหลักคามิบูโชนา ซึ่งเป็นภาษาลาติน แปลว่า วิญญาณแห่งการตั้งอยู่ เกิดขึ้น ดำรงอยู่ และสูญสลายมาด้วย ท่านอาจารย์หม่อมดุษฎี บริพัตร นำหลักนี้มาใช้ แต่อุปกรณ์เครื่องดนตรีจะแพง ซึ่งบางชิ้นราคาเท่าเป๊าะโน ถือว่าแพงมาก ทางโรงเรียนก็เริ่มคิดทำเลียนแบบ ซึ่งก็ทำได้ใกล้เคียง ตอนนี้บ้านเราเริ่มทำแล้ว ที่จริงมันก็เป็นระนาดไทยนั่นเอง แสดงว่า ท่านคาร์ลออฟประกาศสัจธรรมด้วยเครื่องดนตรีทางเอเชียแน่นอน แต่เตือนใจเป็นภูมิปัญญาไทย ไปสอนให้ชาวบ้านจังหวัดนครนายก หล่อทองเหลืองเป็นระฆังเลียนแบบระฆังของทิเบต

บ้านดรุณบทเพลงจะชัดเจนในความเป็นไทย เพราะเราตั้งวงโดยคิดว่า คนไทยต้องรู้จักตนเองก่อนที่จะไปรู้จักชาวโลก ที่พื้นฐานเรียนตามความเข้าใจ แต่จะอิงหลักสากล เพื่อจะได้ไปร่วมวงกับต่างชาติได้ด้วย

การดำเนินงานของโรงเรียนบ้านดรุณบทเพลง จะใช้หลักจริยศาสตร์การดนตรีเพื่อให้เข้าใจถึงศิลปะบริสุทธิ์เป็นธรรมชาติ เพื่อนำเสนอศิลปะบริสุทธิ์ ศิลปินทุกศาสตร์มีศิลปะบริสุทธิ์อยู่ในตัว คิดว่าทุกท่านคงเคยพบมาบ้าง โดยได้นำเสนอด้วยจริยศาสตร์ทางดนตรีขั้นพื้นฐาน ผ่าน 3 สื่อ ด้วยกัน

สื่อที่ 1 ดนตรีสี่ริระ ดนตรีสี่ริระ เป็นลีลาร้องรำประกอบเพลง เป็นการให้เด็กรู้จักร่างกายตัวเอง องค์ความรู้ที่เด็กทั้งหมด เมื่อเด็กรู้จักตนเองก็จะมาช่วยกันคิดว่า จะนำไปบูรณาการเรื่องอะไร เป็นเรื่องการอ่าน ก็จะสอนผ่านเสียงเพลง ด้วยดนตรีสี่ริระ เช่น ก.ไก่สอนน้อง เด็กจะคิดว่า ไก่จะเป็นอย่างไรก็ได้ตามแต่จินตนาการ ซึ่งธรรมชาติของมนุษย์โดยเฉพาะเด็กจะไม่อยู่นิ่งๆ เขาจะเคลื่อนไหว ถ้าไปสอนท่าทางบางท่าอาจทำให้เด็กเจ็บ เขาก็จะไม่ทำ เป็นการหยุดพัฒนาการไปในส่วนนั้น แต่เขาอยากทำอะไร ก็ทำ ตั้งแต่หัวจรดเท้า แล้วไปบูรณาการสู่สาระ จะเรื่องอะไรก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นเลข จริยธรรม

เราเริ่มที่อายุ 2 ขวบครึ่ง บางคน 2 ขวบก็ร้องได้ อย่างไปบูรณาการกับหลักภาษาไทย ภาษาไทยก็มีความงามสากลเปิดลาคอด้วย A, E, I, O, U คุณณณชก็ไปเปิดโรงเรียนสอนเล่นเสียง เป็นการแปลงเสียงเพื่อเป็นนักร้อง การแปลงเสียงที่ดี ทำให้ไม่เหนื่อย

ภาษาไทยเปิดลาคอด้วย อะ อี อุ เอะ โอะ 21 รูป 32 เสียง ได้หมด มีเพลงบูรณาการไปสู่การเปิดลาคอ ได้ทั้งหลักภาษาไทยและการใช้เส้นเสียง เช่น เพลงเที่ยวเกาะ เป็นเรื่องสระผสม 32 เสียง เด็กได้ตั้งแต่ อนุบาล3 เพราะบูรณาการ เต้นไปเล่นไป แล้วปรากฏว่าเด็กพูดชัด ร้องไม่เพี้ยน แม้ชั้นสนียกใช้หลักตรงนี้ เด็กไปร้องเพลงที่ UN ซ้อม 5 ครั้งเท่านั้น แต่เด็กสามารถร้องได้ระดับชาติ ใช้สอนคนตาบอดเดี่ยวได้ด้วยก็ได้

สื่อที่ 2 ดนตรีในดวงใจ ทุกศาสนามีสื่อทำนองเพลงที่ไพเราะ ไม่ว่าทุกศาสนามีหมด และคือเสียงภวนาสวดมนต์ อ่านคัมภีร์ทำวัตรเช้า เสียงสวดมนต์จะเข้าไปในจิตวิญญาณ ก่อให้เกิดสุนทรียรส ขณะที่ร้องเกิดศิลปะบริสุทธิ์ ขณะสวดมนต์ ยิ่งภวานามากยิ่งได้มาก อย่างโยคะก็ใช้เพลงเปิด ซึ่งก็อยู่ในสื่อนี้ เกิดคลื่นเสียงสูงๆ ต่ำๆ เมื่อไร ก็จะเกิดสุนทรียรสทันที เด็กๆ นอน ก็เปิดเพลงเบาๆ ได้ เริ่มได้ตั้งแต่ในครรภ์ มีการสังเกตพัฒนาการของเด็ก คือให้ลูกฟังเพลง แล้วเด็กคนนี้มีพัฒนาการที่เร็ว หนึ่งขวบครึ่ง พูดชัด ร้องเพลงจบได้เอง

ดนตรียังช่วยให้เย็นลง ข้อดีกับเด็กมีมาก เด็กจะอารมณ์ดี ไม่อแง ไม่ร้องไห้ แยกแยะได้ เช่น พี่ชายของเด็กคนนี้มาแย่งของ เด็กก็กัดเลย คุณยายเลยบอกว่า “หนูไปกัด มีแต่หมาที่กัด” เด็กตอบเลยว่า “หนูไม่ใช่หมาสักหน่อย” เขาสามารถแยกแยะได้ว่า เขาไม่ใช่หมา ที่คุณยายพูดมาผิด

สื่อที่ 3 ดนตรีสันติภาพ พัฒนาการการฟังเสียงซึ่งกันและกัน ดนตรีชิ้นแรกของโลกเป็นเสียงของธรรมชาติ อย่างที่ชาวทิเบตมาแสดง จะเห็นว่าเลียนเสียงธรรมชาติหมดเลย ดนตรีชิ้นแรกคงเป็นไม้ไผ่ ก็คืออังกะลุง ตามนิทานบอกว่า เป็นของเทพ อังกะลุงมาจากคนละที่ เครื่องดนตรีประเภทนี้จะสอนจริยธรรมขั้นพื้นฐาน คือถ้าไม่ฟังคนอื่น ก็เล่นเป็นเพลงไม่ได้ มีคนละ 1 ตัว เล่นไม่ได้ ไม่เป็นเพลง อย่างในครอบครัว ถ้าไม่ฟังกัน ไม่รับฟังกัน ก็มีปัญหา

สื่อดนตรีนี้ สอนให้เคารพความคิดผู้อื่นและยอมรับผู้อื่นเป็น สอนให้เป็นผู้นำ จุดมุ่งหมายคือให้เป็นดนตรีในครอบครัว ว่างๆ ไม่ได้เจอกัน ก็มีเรื่องทำให้ใจเย็น ทุกศาสนามีหมด แสดงว่าเป็นสิ่งที่เข้าไปในจิตวิญญาณได้ โดยไม่ได้เน้นหมาย ส่วนตัวชอบไม้ไผ่ แต่ไม่ทน จึงคิดจะทำเป็นทองเหลือง แต่หนัก เลยทำเป็นอลูมิเนียมซึ่งเบากว่า แต่เสียงก็ผิดกัน เด็กยกทองเหลืองไม่ไหว ผู้ใหญ่ใช้ได้ แต่ลูกใช้ไม่ได้ ต้องใช้เบาๆ ยังเป็นระนาดผางยังไม่ได้

ดิฉันจะนำเสนอในเรื่องดนตรีสันติภาพเป็นสำคัญ ปัจจุบันมีแต่การแข่งขัน แต่งหน้าทาปาก ซึ่งเด็กไม่ได้อะไร ผู้ใหญ่ก็มาตี มาทำโทษ เด็กคาดหวังรางวัลกันทุกคน แต่รางวัลมีแค่ 3 รางวัล ทุกวันนี้มีแต่เรื่องที่ทำให้จิตใจมันคับไปหมด จำต้องบ่มจิตใจ โดยเฉพาะครูต้องบ่มใจให้หวานหอมเพื่อเด็ก พยายามสอนให้ครู ให้คนที่อยู่ใกล้เด็กต้องบ่มใจ ต้องรักเด็กให้เหมือนรักลูกเรา

เราจะปลูกสำนึกให้ครอบครัวสงบสุข ภารตภาพ รักกัน ปลอดภัย มุขเท่านั้น ไม่ได้ ครูก็สำคัญ วันห่วย ออก ครูไม่อยู่ ไปกินเหล้า เด็กเห็นตัวอย่าง เขาก็เลียนแบบ ถ้าคนเราไม่บ่มจิตใจ ก็ไม่สามารถปฏิบัติได้ ทั้ง ครอบครัวและครู ซึ่งเป็นผู้ชี้นำสังคม มีโรงเรียนแห่งหนึ่งครูเป็นเจ้าพ่อในโรงเรียน สอนพิเศษ ขาพยาบาล เด็กอึดทน ตอนขาพยาบาลไปให้ผู้ใหญ่ในโรงเรียน ผู้ใหญ่ลบเทปหมด นี่มันเป็นขบวนการไปแล้ว

ดนตรีสรีระไม่บังคับเด็ก ให้เด็กทำกันด้วยตนเองตามธรรมชาติ นำไปสู่จิตวิญญาณจริงๆ แบบมนุษย์ธรรมดา เพื่อประกาศศักดิ์ศรีการเป็นมนุษย์แบบธรรมดา อีกทั้งยังเป็นการฝึกสมาธิ ถ้าไม่ฟังคนอื่นก็ไม่ใช่เพลง เป็นการสอนจริยธรรมพื้นฐาน เด็กเติบโตก็จะไปคิดค้นหาเอาเอง โดยทำให้เด็กสำนึกเอง แต่ต้องสอนครูให้รู้ก่อน แล้วค่อยให้ครูไปสอนเด็ก คนสอนเด็กก็ต้องบ่มใจก่อน เป็นหนทางเลือกใหม่เป็นการคุ้มครองสิทธิเด็กไปในตัว

เครื่องดนตรีเราใช้ โหม่ง เป็นเสียงเบสได้ ตอนนี้นำเครื่องดนตรีมาทำโหม่งอยู่ ที่อุบลฯ มีแหล่ง แล้วจะไปสอนเขา โดยมีตัวอย่างให้เขาดู อย่างที่ทำด้าน นครนายกก็ไปสอนเขา ซึ่งตอนนี้ก็กำลังหล่อกังสดาลอยู่ ตัวที่มีอยู่เป็นของเก่า ถ้าเครื่องดนตรีผลิตในประเทศ เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ไม่มุ่งเน้นการประกวดอนาคตก็จะพัฒนาเครื่องดนตรีต่อไป ลูกขี้โหม่ง ระฆัง กังสดาล ระนาดม่ง เด็กจะรักษาเครื่องดนตรีของตนเอง เล่นเสร็จก็จะขัด เก็บให้เป็นที่เป็นทาง ก็เป็นสิ่งที่ฝึกวินัยเด็กได้

เคยมีการนำครุมาอบรม โดยใช้เครื่องดนตรีที่หาได้จากชาวบ้าน ตอนนี้ซื้อเครื่องวัดเสียงไปให้แล้ว ต่อไปก็ผลิตได้เร็ว เครื่องดนตรีไทยมีครู เมื่อกลัวผิดครู จึงไม่กล้าทำผิดแบบ เป็นเรื่องยากที่จะหาคนทำเครื่องดนตรีให้

ดิฉันคิดอยากจัดคอนเสิร์ตใหญ่ ให้คนนำเครื่องดนตรีอะไรก็ได้ มาเล่นกัน ไม่มีการพูดกัน มีเขียนภาพต้องการความเงียบ สื่อสารกันด้วยเพลง เสียง 5 เสียง แตกต่างกันอย่างสร้างสรรค์ ไม่จำกัดเครื่องดนตรี ใครคิดอะไรได้ก็เอามาเลย ดนตรีเพื่อความสงบเสียงควรจะนุ่ม เพราะฉะนั้นกลอง ฉาบก็คงไม่เหมาะ ดนตรีที่ไม่ต้องซื้อหา ก็มี แก้วใส่น้ำก็เล่นได้ แต่เด็กก็คงจะแตกได้ คนไม่มีเงินก็ร่วมเล่นได้ วงใหญ่ที่สุดที่เคยเล่นก็แค่ 20-30 คน อยากเป็นพันๆ คน เคยเล่นแต่ดนตรีสรีระ สถานที่ที่แปลกๆ ซึ่งเป็นศูนย์เยาวชนก็เหมาะสม และมีเครือข่ายพ่อแม่อยู่ ต้องเล่นในห้องโถง ไม่เช่นนั้นเสียงหายหมด เคยเล่นที่เกอเธร์ เลย์รูว์ พ่อไม่ได้ยิน ก็ควบคุมวงไม่ได้ อาจเป็นที่ศูนย์วัฒนธรรม ในวันครอบครัวก็ได้ นำทดลองดู

บ่มใจเป็นดนตรีผ่อนคลาย มีเพื่อนคนหนึ่งเคยจนปากเบี้ยว ก็เลยให้บ่มใจไปฟัง รุ่งขึ้นโทรมาบอกว่า หายปากเบี้ยวแล้ว แล้วยังขอเพิ่มอีก บอกจะไปให้พี่ซึ่งทะเลาะกัน เข้าบ้านกันไม่ได้ ตอนนั้นก็ติดกันแล้ว กลายเป็นครอบครัวอีกครั้ง

การเล่นเป็นชมรมต้องรู้จักเรียนรู้กัน แม้มีประจำตัวก็ต้องแลกเปลี่ยนกันกับผู้อื่น เล่นเพื่อสุนทรีย์ภาพ เวลาเล่นก็จะมีแต่ความสบายใจ เมื่อได้รับบ่อยๆ ก็จะลดความโลภ โกรธ หลง ลงไปได้

ช่วงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุม

- ทำอย่างไรให้ขยายผลไปสู่กว้างอย่างเป็นระบบมากขึ้น น่าจะมีการสอดแทรกอยู่ในหลักสูตร ซึ่งภาคฯ น่าจะมี ส่วนผลักดัน

อาจารย์เตือนใจ : เคยไปพูดเรื่องนี้ในการประชุมวางแผนฯ 8 แต่ไม่มีใครเข้าใจว่า กำลังนำเสนออะไร มีเพียงอาจารย์เรณู ที่มองเห็นเลาๆ และขอบคุณกรอบ แต่ละคนในที่นั้นล้วนยึดติดในสถาบันของตน สรุปแล้วในแผนฯ 8 ก็ไม่มีของอาจารย์เตือนใจเลย

- น่าจะมีการขยายสู่กว้าง อาจเป็นวาระต่อไป กรมวิธีก็มีเยอะมาก สัมมนา ผ่านสื่อ ขบวนการวิจัย ฯลฯ แต่คงต้องเริ่มต้นที่ผู้นำในการวางแผนว่าจะระดมคนมาเป็นข่ายได้เช่นไร
- เห็นว่าเป็นทางเลือกหนึ่ง ที่ทำให้เด็กได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ทำให้อิ่มใจ แต่จะอย่างไรให้เกิดวงกว้าง น่าจะมีการ ทำการสำรวจ ติดตามผล แล้วแสดงให้คนที่เกี่ยวข้องได้เห็น ได้เรียนรู้ เพื่อนำไปสานต่อ

- เสนอให้จัดดนตรีสรีระที่สวนลุมพินี เพราะคนมาก กว้างขวางพอ รมรื่น มีที่จอดรถ หรือน่าจะมีการบันทึกภาพ ออกวิทยุหรือทีวี ทำการสำรวจผลจากผู้เข้าร่วมกิจกรรม หรือเริ่มที่ศูนย์วัฒนธรรม ซึ่งเป็นกลุ่มไม่ใหญ่มาก เป็นครอบครัว พ่อแม่จะได้เกิดประกายที่จะทำต่อ ซึ่งจะกระจายได้เร็วขึ้น
 - เห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี แต่จะอย่างไรให้ไปสู่โรงเรียนอนุบาล สถานรับเลี้ยงเด็ก ไม่ทราบว่ามีกรอบมากหรือยัง อาจารย์เตือนใจ : ต่างจังหวัดก็มีเชิญมาให้ไปอบรม มีจำนวนมากเหมือนกัน เน้นไปที่ดนตรีสรีระ สื่อก็ยังไปไม่มาก การตลาดของเราไม่ดีนัก ต้องการการตลาดที่ทำการเผยแพร่ได้ ในเรื่องการอบรมครู เราทำได้แต่ดนตรีสรีระ ส่วนอีก 2 สื่อนั้นยังไม่ได้ คนทำเรื่องดนตรีมีน้อยเพราะครูดนตรีไทยมักกลัวผิดครู ไม่กล้าทำผิดแบบ
 - ในภาพกว้างจะได้ในส่วนของความรู้สึก แต่ไม่ยั่งยืน น่าจะเป็นในลักษณะของภาพกว้างเพื่อสร้างกระแส แล้วจึงสร้างโครงการย่อยขึ้นมาเพื่อสร้างความยั่งยืน ผ่านพ่อแม่ ครู อาจจัดเป็นอบรมสัมมนา แล้วขยายวงออกไปแบบ ลูกคลื่น
 - ควรจะมีการอัดวิดีโอบันทึกการสอนไว้ เพื่ออนาคต โดยจะเปิดดูกี่ครั้งก็ได้ ผู้สอนต่อๆ ไปก็จะสอนไม่ผิดแบบ ต่อเนื่องได้ตลอด
 - เรื่องดนตรีเป็นภาษาธรรมชาติ เด็กทุกคนมีอยู่แล้ว ดนตรีทำให้สร้างศักยภาพได้ดี แต่คงไม่ได้มีรูปแบบเดียว น่าจะมีหลากหลาย จุดเด่นของอาจารย์เตือนใจคือ ง่ายแก่การเข้าใจและง่ายแก่การเข้าถึง น่าจะมีการจัดการให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง เข้ามาเกี่ยวข้อง
 - การเผยแพร่กิจกรรม ทางแปลนฯ มีเครือข่ายที่น่าจะเชื่อมต่อขยายผลได้ ทางธารปัญญาก็มีสื่อที่จะเผยแพร่ รวมทั้งของคุณไก่ ศันสนีย์ ซึ่งได้เวลาวิทยุเด็กและยินดีให้ความช่วยเหลือ หรือของอาจารย์เตือนใจเองก็ได้เวลาของวิทยุรัฐสภา
 - เราน่าจะทำอะไรได้มาก แต่คงต้องใช้เวลาจัดระเบียบความคิดสักหน่อย สังคมตอนนี้มีกรอบราชการมากคอยคุม การเปิดพื้นที่สาธารณะเพื่อให้คนมีพื้นที่ในการทำอะไรโดยไม่ติดกรอบราชการ ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ ก็เป็นสิ่งที่มีความพยายามทำกันอยู่ อย่างภาคีเด็กฯ ก็พยายามเปิดพื้นที่สาธารณะ ดังนั้นน่าจะพัฒนาในจุดนี้ก่อน เพราะการจัดกิจกรรมทุกวันนี้ เช่น วันครอบครัว วันเด็ก วันครู ก็ไม่ค่อยสร้างสรรค์ ดังนั้นจะเป็นโจทย์ว่าภาคีเด็กฯ จะทำอย่างไร อาจจะเอาจุดนี้ไปทำกิจกรรมเป็นกลุ่ม ใช้วิธีการกระจายโดยการอัดวิดีโอ เครือข่ายเด็กก็มีอยู่ทั่วประเทศ มีพื้นที่สาธารณะอยู่แล้ว สามารถเอาสื่อเหล่านี้กระจายออกไปได้ การทำสื่อวิดีโอเป็นสิ่งจำเป็น โดยบุคคลที่สำคัญของสังคมควรถูกบันทึกไว้ ส่วนจะนำไปกระจายอย่างไร คงต้องลองดูว่าจะทำอย่างไร
- นอกจากนี้ อาจมีการวิจัยเข้ามาเสริม จึงอยากเชิญอาจารย์เตือนใจไปพูดที่สกว.เลย โดยอาจารย์อาจต้องแสดงให้ดูให้ผู้บริหารเล่นด้วย หรือเอาเด็กไปเล่นให้ดู

พิพิธภัณฑเด็ก

สุจิตรา วุฒิชำรง

ในส่วนของแปลน จะทำเรื่องครอบครัวและเด็ก ซึ่งเรามีนิยายสารอยู่ 3 ตัว คือ รักลูก ดวงใจพ่อแม่ และ life & family แล้วก็แตกออกมาเป็นรายการทีวี ตอนนี้มี 2 ช่อง คือช่อง 5 เป็นรายการดวงใจพ่อแม่ ส่วนช่อง 7 เป็นรายการบ้านรักลูก ทุกอย่างเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเลี้ยงลูก พัฒนาการของลูก และปัญหาของเด็ก

ช่วงหลัง เนื่องจากได้ทำตัวเนื้อหาหรือได้จับเรื่องวิชาการในเรื่องของการเลี้ยงลูกมาตลอด เราก็มีความคิดในเรื่องการทำกิจกรรมเด็ก เริ่มต้นจากความคิดที่จะทำ family center ที่ว่าสภาพไว้ว่า ครอบครัวจะเข้าไปใช้เหมือนห้างสรรพสินค้า เข้าไปใช้กิจกรรมเพื่อการเรียนรู้เพื่อการเลี้ยงลูก มีสิ่งสารพัดทั้งอยู่ในนั้นด้วย ตัวเลขออกมาแล้วอยู่ไม่ได้ เพราะในส่วนที่เป็นขบวนการเรียนรู้ การเลี้ยงลูกที่เป็นเรื่องของการเรียนรู้ของเด็ก การเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ หากเป็นการทำงานในเชิงธุรกิจแล้ว จะค่อนข้างยาก มันสวนกระแสกับงานทางธุรกิจ เลยเสนอความคิดนี้ไปทาง กทม. โดยเสนอเรื่องของ "พิพิธภัณฑเด็ก" ซึ่งเป็นความคิดที่มาจาก family center ช่วงนั้นเป็นสมัย ดร.พิจิตร รัตกุล ซึ่งก็เป็นทีมที่ค่อนข้างเห็นด้วยกับพัฒนาการของเด็ก เขาก็รับความคิดไป เราก็ไปทำงานกับสำนักสวัสดิการสังคมเป็นหลัก

ตรงสำนักสวัสดิการสังคม เป็นส่วนที่เราเห็นว่ามีกิจกรรมที่ครอบคลุมตั้งแต่เด็กแรกเกิดจนถึงผู้สูงอายุ และมีเรื่องของกีฬาเพื่อป้องกันยาเสพติด มีเรื่องของสุขภาพโดยกรมอนามัย ขณะที่สำนักสวัสดิการฯ จะทำเป็นจุดๆ และทำในลักษณะที่เคยทำมาแล้ว เช่นตอนนี้มีศูนย์เยาวชนอยู่ 26 ศูนย์ ทั่วกรุงเทพฯ จะมีเรื่องของกีฬา มีส่วนของการส่งเสริมกิจกรรมพ่อแม่ ซึ่งจะเป็นลักษณะเดียวกันหมด ตรงนั้นเป็นสิ่งที่เรามองเห็นว่า ทรัพยากรของ กทม.ค่อนข้างมาก ขณะที่ทิศทางการทำงานเกี่ยวกับเด็กและครอบครัว กลับมีลักษณะการแตกตัวที่เป็นตามแบบเดิมอยู่มาก เลยเสนอว่า ถ้าทำพิพิธภัณฑเด็กจะเป็นเรื่องที่ยากที่สุด กทม.คิดว่าจะต้องสร้างอาคาร ต้องมีเรื่องของการจัดการบริหาร ฝึกแนวไปแบบนั้น เป็นเรื่องที่ท้าทายมาก จึงเสนอในรูปแบบของการทำ "วันหยุดสุดสนุก" ตามสวนสาธารณะต่างๆ ตรงนั้น แนวคิดก็จะเป็นเรื่องการหาองค์ความรู้ของตัวกิจกรรม เป็นลักษณะที่ให้เด็กลงมือปฏิบัติเอง และได้ผลิตภัณฑ์ของตัวเองไปด้วยความภาคภูมิใจ แต่ว่ามันมีความหลากหลาย มีเรื่องศิลปะ มีเรื่องการออกกำลังกาย สันทนาการ วิทยาศาสตร์ ก็จะจัดเป็นมุมๆ ไป เด็กจะเข้ามาเล่นพร้อมกับครอบครัว ซึ่งการเล่นของเด็กก็จะมีบรรยากาศ

จากประสบการณ์ที่ทำวันหยุดสุดสนุกมาประมาณ 2 ปี เคลื่อนย้ายไปตามสวนต่างๆ สิ่งที่เกิดขึ้นในช่วงนั้นคือ จะมีพ่อแม่ไหนมาตาม เดือนนี้จะไปที่ไหน จะเป็นลักษณะที่มีแผนประจำตามมาอยู่ บรรยากาศของงานคือ พ่อแม่มาช่วยลูกทำมาดิกบ้าง วาดรูปบ้าง ฟังนิทานบ้าง ซึ่งตรงจุดที่กระจายไปในส่วนต่างๆ เป็นเรื่องของการเล่นสนุนชุมชนด้วย แต่ละชุมชนตรงนั้นก็จะเข้ามา พ่อแม่ครอบครัวก็จะเข้ามา เป็นจุดเริ่มต้นที่เรามองเห็นว่า มันมีตลาดหรือในแง่ของครอบครัวเองก็จะขาด ดังนั้นก็ช่วยทำให้เขามีทิศทางที่จะให้ลูกเล่นอย่างมีสาระมากขึ้น ทุกครั้งเราจะมีการประเมิน

ผล คือ เป็นการสัมภาษณ์พ่อแม่ว่า แบบนี้เป็นอย่างไร เปรียบเทียบกับการใช้เวลาว่างที่เป็นอยู่เดิมๆ เทียบห่าง ดูทีวีกันทั้งวัน หรือว่าเป็นเรื่องของแต่ละคนต่างทำกิจกรรมกันในครอบครัวและไม่ได้พูดคุยกัน ก็เป็นสิ่งที่ตอบได้ชัดเจนว่าเป็นเรื่องที่ครอบครัวในเมืองนี้ที่จะทำแบบนี้ แล้วมีความสุข จุดดีคือ เขาารู้สึกว่าไม่เสียเงิน พาลูกมาและก็ฟรีทุกอย่าง

ในตัวของการจัดกิจกรรมก็ทำมาประมาณ 2 ปี หลังจากนั้นก็รู้สึกว่า ในแง่ของการบริหารคงไม่ไหว ย้ายไปย้ายมา เป็นงานที่หนักมากเพราะว่าเราต้องไปสร้างบรรยากาศของสวนแต่ละสวน เพื่อให้ได้อารมณ์ที่สนุกสนาน และต้องไปจัดมุมที่มหาศาลมาก เลยเสนอ กทม.ว่า โครงการของตัวพิพิธภัณฑ์ มันมีความเป็นไปได้ที่จะทำได้ ถ้าไม่เชื่อว่าจะทำได้ ลองทำเป็นนาร่องดู ก็ไม่ต้องจัดสร้างอะไรจริง เอาที่นาร่องก่อน ขอที่เป็นจุดใดจุดหนึ่ง เราก็เลยเสนอรูปแบบง่าย ๆ คือเอาเต็นท์ลงมาเฉยๆ เป็นเต็นท์ที่ถาวรหน่อย คือมีเต็นท์ขนาดใหญ่ 1300 ตร.ม. และมีเต็นท์เล็กๆ ไปจัดเริ่มต้นที่สวนจตุจักร สวนสมเด็จพระฯ ตัวกิจกรรมเป็นลักษณะที่ให้เด็กลงมือปฏิบัติเอง และได้ผลิตภัณฑ์ของตัวเอง กลับไปด้วยความภาคภูมิใจ แต่ว่ามันมีความหลากหลาย เริ่มต้นคิดจากภาควิชาการ 8 ภาคก่อน โดยเราดูว่าที่เกี่ยวข้องกับวิชาการ ควรจะมีเรื่องอะไรบ้าง เช่น วิทยาศาสตร์ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เราก็มานั่งระดมสมองกับนักวิชาการทั้งหลาย และในเชิงการเลี้ยงลูกด้วย เช่น ถ้าสมมติว่าเด็กจะเรียนรู้เรื่องวิทยาศาสตร์ เราจะทำอย่างไรที่เด็กจะสนุกเกี่ยวกับเรื่องวิทยาศาสตร์ ก็คิดออกมาในลักษณะเป็นชุดวิชาการ ที่ interactive ไม่ใช่เป็นพิพิธภัณฑ์เด็กที่สะสมของไว้ เป็นของมีคุณค่า แต่เด็กเข้ามาดูแล้วจับต้องไม่ได้ ห้ามแตะ แต่ให้เป็นลักษณะชุดนิทรรศการที่เด็กจับต้องได้ เรียนรู้ด้วยตัวเอง หากคำตอบด้วยตัวเอง มีกิจกรรมที่จะเสริมชุดนิทรรศการตรงนี้ให้ม้องค์ความรู้มากขึ้น

การลองทำตรงนั้น ปัญหาที่เจอคือชุดนิทรรศการ การบริหารพิพิธภัณฑ์เป็นเรื่องที่ยาก เพราะว่าเมื่อไรที่มีแผนมาบ่อยๆ แต่ไม่มีการหมุนเวียน ก็จะเป็นเรื่องที่น่าเบื่อสำหรับเด็ก ที่ต้องการความตื่นเต้นอยู่ตลอดเวลา เราจึงคิดว่าประสบการณ์จากการทำชุดนิทรรศการ ถึงแม้ว่าจะพยายามให้เขามีส่วนร่วมในการเล่น มันก็ยังไม่พอ มันต้องมากกว่านั้น ซึ่งเราก็เสนอ กทม.ว่า ต้องมีงบประมาณส่วนหนึ่งที่ต้องตั้งไว้เลยเพื่อให้มันผันแปรได้ เราก็เลยเสนอตัวกิจกรรมหมุนเวียน 10 มุม เปลี่ยนไปทุก 2 เดือน จะเป็นลักษณะของการหมุนเวียนกิจกรรมไปเรื่อยๆ คิดกันจนคิดไม่ออกแล้ว เช่นเดือนนี้จะทำเรื่องช้าง เราก็คิดว่าทำอย่างไรเด็กจะเรียนรู้เรื่องช้าง พี่ๆ ก็พยายามไปหาข้อมูลเรื่องช้างที่เด็กควรารู้ ว่ามีอะไรบ้าง ไปคุยกับเด็กว่าอยากรู้อะไรเกี่ยวกับช้าง หรืออย่างเรื่องกล้วย ก็จะไปหาข้อมูลกันว่า เอากล้วยมาให้เด็กดู จะทำอย่างไรถึงจะสนุกและทำกิจกรรมได้ด้วย ฉะนั้นมันจึงเป็นงานที่หนักอีกแบบหนึ่ง ก็คือต้องหาความคิดสร้างสรรค์ที่ไม่ซ้ำ เพื่อจะมาเสริมชุดนิทรรศการที่มีอยู่ แล้วก็ต้องแปรตัวกิจกรรมให้สนุกและสอดคล้องกับเด็กด้วย ตรงนี้จะเป็นตัวหนึ่งที่ช่วยในแง่ของการบริหารจัดการค่อนข้างเยอะ

จากที่ทำนาร่องที่สวนสมเด็จพระฯ ขณะเดียวกันตัว “วันหยุดสุดสนุก” ก็หยุดไปเลย ดังนั้นจะมีแผนส่วนหนึ่งตามมานี้ ตามมาเล่นทุกวันเสาร์-อาทิตย์ คือเราเปิดทุกวันเสาร์-อาทิตย์และวันหยุดนักขัตฤกษ์ ดังนั้น กทม. ก็คิดว่าทิศทางนี้เป็นการสนับสนุนครอบครัวคนเมืองได้ค่อนข้างเยอะ เป็นแนวใหม่ของการจัดองค์ความรู้ การจัดกิจกรรมสำหรับเด็กและครอบครัวในเมือง บังเอิญทางกรมทหารไต่ยกที่สวนเกียกกายมาให้ ตอนแรกที่เราเข้าไป มีสภาพเป็นโรงงานยาวๆ สมัยก่อนที่เป็นโรงงานทอผ้าโบราณ ซึ่งถูกทิ้งร้างไว้ มีตัวอาคารประมาณ 10 อาคาร กทม.ก็คิดไม่ออกเพราะว่ามันสกปรกมาก มีคราบน้ำมันที่หนา ดูแล้วไม่น่าทำอะไรได้ แต่เรามองว่า มันมีประวัติศาสตร์ของชุมชนตรงนั้น ที่เป็นคนงานของโรงงานทอผ้าเกือบทั้งหมด ในขณะที่เขาทำงานตรงนั้นมา 20-30 ปี นโยบายของ กทม.คือทุบทิ้งหมดและทำเป็นสวนสาธารณะ เราก็เสนอว่า อย่าเพิ่งทุบ เพราะว่ามันค่อนข้างทำประโยชน์ได้มาก เราก็ไปบูรณะในเรื่องกิจกรรม กิจกรรมที่ไม่ใช่เด็กก็ได้ ก็เลยขอไว้หนึ่งอาคารที่ยาวที่สุด และทางเขตได้จัดสรรงบประมาณเพื่อบูรณะตัวอาคาร จึงเกิดเป็นอีกส่วนหนึ่งของการนาร่องเรื่องพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเรารู้สึกค่อนข้างดีมาก คือเดิมที่สวนจตุจักร ซึ่งเป็นเต็นท์ จะร้อนมาก โดยธรรมชาติของเด็ก เขาจะไม่รู้สึกร้อน แต่พ่อแม่ที่มาคอยจะรู้สึกว่ามันยังไ้ทั้งวัน จึงมาทำที่สวนเกียกกาย ซึ่งจะเป็นจุดที่ค่อนข้างสมบูรณ์หนึ่ง คือมีตัวอาคารและจัดสัสน์ได้สนุกสนาน แต่ก็ใช้แนวคิดในการจัดชุดนิทรรศการที่ไม่เหมือนสวนสมเด็จพระฯ ฉะนั้นเหมือนกับว่าเด็กมีจุดเที่ยว 2 จุด และก็มาได้ทุกเสาร์-อาทิตย์

จนในที่สุด กทม. ได้จัดสร้าง "พิพิธภัณฑ์เด็ก" ที่สวนสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ เป็นพัฒนาการที่เรามองเห็นว่า มันเริ่มต้นมาจากจุดเล็กๆ รู้สึกว่าเป็นทิศทางที่ถูกต้องในการเสริมสร้างการเรียนรู้ ซึ่งมันมีน้ำหนักมากขึ้นเมื่อไปสอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษา ที่เป็นเรื่องนอกระบบ เพราะว่าหลายโรงเรียนให้ความสนใจที่จะเอาเด็กมาเรียนรู้ชุดนิทรรศการอย่างนี้ เข้ามาร่วมกับการเล่นแบบนี้ อันนี้เป็นภาพที่ตัวเราเองก็ได้เรียนรู้ มันเริ่มจากประสบการณ์จุดเล็กๆ ก่อน แล้วก็มาถึงทิศทางของการบริหารตัวพิพิธภัณฑ์

ทรัพยากรอีกอย่างที่ กทม. มี คือ ศูนย์เยาวชนที่มีอยู่ 26 ศูนย์ ตรงนั้นเรามองว่า เจ้าหน้าที่ของกทม. ที่มีอยู่ ศูนย์ละ 5-6 คน และมีตัวอุปกรณ์ค่อนข้างสมบูรณ์ ขณะเดียวกันก็มีชุมชนที่แวดล้อมอยู่ค่อนข้างมาก รวมทั้งมีอาสาสมัครคนหนุ่มสาวที่เข้ามาทำงานตรงนี้ ถ้าเราทดลองทำศูนย์เยาวชนให้เป็นศูนย์เพลิน คือ play&learn เราคิดว่า มันเป็นเรื่องที่น่าสนใจและทำได้ ตอนนั้นเลยเสนอว่า ถ้าไม่ทำหมดเลยทั้ง 26 ศูนย์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ใหญ่มากสำหรับ กทม. ก็ทำ 3 ศูนย์ก่อน คือเริ่มต้นที่ศูนย์จอมทอง บางมด ศูนย์ลาดกระบัง และศูนย์ชัยพฤกษ์พญาไท ที่ตลิ่งชัน ก็จะกระจายตามหัวเมือง 3 ส่วน

การเริ่มต้นที่ศูนย์เพลิน เป็นสิ่งที่เราต้องทำงานในลักษณะที่พยายามวางทิศทางว่า เราเองไม่ควรจะเข้าไปบริหาร แต่ควรจะเป็นทิศทางที่หน่วยงานของรัฐ บุคลากรของรัฐ เป็นผู้ดำเนินการ ตรงนั้นเราเสนอเรื่องของการอบรมเจ้าหน้าที่ของศูนย์เยาวชน ให้มีหัวใจของการให้บริการ (service mind) มีเรื่องของการดูแลสมาชิก เรื่องของท่าที เรื่องของการให้อรรถาธิบาย ตรงนั้นเราเข้าไป โดยการจัดชุดนิทรรศการเป็นชุดย่อยๆ พร้อมทั้งจะเคลื่อนย้ายได้สู่ศูนย์ 26 ศูนย์ โดยแนวคิดคือ (1) บุคลากรของรัฐจะต้องมีแนวคิดใหม่ในเรื่องของการทำงาน (2) ตัวชุดนิทรรศการต้องพร้อมที่จะเคลื่อนย้ายได้ ไม่ใช่ 26 ศูนย์แล้ว ก็สร้างเหมือนกันทั้ง 26 ศูนย์ มันจะไม่เกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากร เราก็มองว่า ต้องมีการเคลื่อนย้ายทรัพยากรเพื่อการแลกเปลี่ยน และ (3) ต้องดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และเป้าหมายของการทำศูนย์เพลิน ทางสำนักฯ ก็ชัดเจนว่าตัวศูนย์เยาวชนนั้น ส่วนใหญ่ลูกค้ายาจะมากันตอนเย็นหลังเลิกเรียน และเสาร์-อาทิตย์ ตอนเย็นจะมีลูกค้ายาอยู่ 2 ประเภท คือเด็กที่โตหน่อย สามารถมาเองได้ เด็กที่อายุ 8 ขวบขึ้นไป และค่อนข้างเป็นวัยรุ่น จะมาเล่นกีฬา ส่วนคุณพ่อคุณแม่ก็จะมาออกกำลังกาย ซึ่งจะมีบรรยากาศแบบนั้น แต่กลางวันจะเงียบมาก จนกระทั่ง 3-4 โมง จึงจะเริ่มทำงานกัน และจะปิดอีกทีประมาณ 1-2 โมง แล้วแต่ที่

ธรรมชาติของการให้บริการจะเป็นแบบนี้ แต่จริงๆ ตัวศูนย์เพลิน ต้องเป็นสิ่งที่ดึงดูดเด็กในระบบมาใช้ประโยชน์ ในช่วงกลางวัน เพราะในแง่ของตัวโรงเรียน จะมีแหล่งที่ศึกษาหาความรู้ค่อนข้างเยอะ แต่ไม่มีจุดไหนที่จะสนับสนุนการเรียนรู้แบบนี้ได้ ตรงชุดนิทรรศการ 7 ชุด ที่ตั้งขึ้น คล้ายๆ กับพิพิธภัณฑ์นารอง แต่เป็นชุดที่ย่อมลงมามาก แต่ก็ใช้องค์ความรู้เช่น เช่น เรื่องของเครื่องดนตรีกลไก เรื่องแม่เหล็ก เรื่องธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ตรงนี้เป็นจุดที่โรงเรียนเข้ามาใช้ประโยชน์ได้ เป้าหมายคือ เรามองว่าช่วงกลางวันต้องเอาชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ต้องเป็นเรื่องที่ทำตัวกิจกรรมให้สอดคล้องกับเด็กในวัยที่เป็นวัยประถม และทำงานประสานกับโรงเรียนในชุมชนของเขตนั้น ช่วงเย็นเป็นช่วงที่พ่อแม่ลูกเข้ามาใช้ประโยชน์ได้ และเสาร์-อาทิตย์ ต้องการบรรยากาศที่พ่อแม่ลูกเข้ามาใช้ประโยชน์ เป็นลักษณะการเล่นแบบครอบครัว แล้วหยุดวันจันทร์วันเดียว

การเริ่มต้น จะมีการอบรมอาสาสมัคร ซึ่งทุกครั้งก็จะเอาเจ้าหน้าที่ศูนย์เยาวชนเข้ามาด้วย เสมือนหนึ่งว่าเขาต้องเข้ามาช่วยขบวนการตั้งแต่ต้น ว่าแต่ละชุดเป็นอย่างไร องค์กรความรู้คืออะไร การนำเสนอเป็นอย่างไร การทำงานกับโรงเรียนต้องทำงานอย่างไรบ้าง การให้บริการกับพ่อแม่หรือกับสมาชิกที่จะเข้ามาต้องเป็นอย่างไร เราจะเอาเจ้าหน้าที่ศูนย์เข้ามาทุกครั้ง และจัดแผนการอบรมให้แก่เจ้าหน้าที่ศูนย์ที่ไม่ใช่อาสาสมัครให้เป็นระยะๆ

ตรงนั้นเราทำนารองอยู่ 2 เดือน โดยเอาอาสาสมัครของเราไปนารองให้ก่อน และก็ทำงานคู่ขนานกันไปเสร็จแล้วหลังจากนั้นเราก็ถอนตัวและให้ทางเจ้าหน้าที่ศูนย์เข้าไปสวมแทน ซึ่งจากที่ถอนตัวไปแล้ว ก็เห็นว่าทางสำนักสวัสดิการก็จ้างอาสาสมัครต่อ และให้พี่ที่เป็นเจ้าหน้าที่ศูนย์เข้ามาดูแลบริหารจัดการ จากประสบการณ์ของงานศูนย์เพลิน ก็เห็นทิศทางที่ทางราชการกระตือรือร้นที่จะเข้ามาจัดการตรงนี้มากขึ้น แต่ภาวะของการต้อนรับเด็ก การดูแลเด็กก็ยังเป็นของอาสาสมัคร ซึ่งเรารู้สึกว่าในระยะยาวถ้าต้องบริหารเองได้จริงๆ ต้องมีเรื่องของการเข้ามาจัดการก่อน

ข้างเยอะ ตรงนั้นผลคือช่วงแรกๆ จะมีโรงเรียนจอร์รอบมาเต็ม เพราะว่าในแง่การทำงานประชาสัมพันธ์ของเรา ทำทั้งภาพกว้าง ต้องสร้างประเด็นออกมาให้ได้ว่าช่วงนี้มีกิจกรรมอะไร สื่อมวลชนต้องเข้ามา มีการวางแผนประชาสัมพันธ์อยู่ตลอดเวลา ติดต่อกับโรงเรียนอยู่ตลอดเวลา ตรงนี้เป็นจุดที่ต้องประสานกับหน่วยราชการค่อนข้างมาก เพราะว่าถ้าถอนตัวออกไปปั๊บ ก็จะไปตามสภาพ โรงเรียนก็จะเข้ามาถามเองว่า ตอนนี้มีชุดใหม่แล้วหรือยัง การประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเป็นหัวใจสำคัญที่เราทำไม่ได้เลย

อันที่สองคือการจัดการดูแลชุดนิทรรศการ ซึ่งต้องการการดูแลค่อนข้างเยอะ เพราะเด็กเล่นทุกวัน ซึ่งจะบอบช้ำมาก ดังนั้นจึงต้องมีการจัดสร้าง ดูแล อยู่ตลอด ถ้าเป็นการเล่นตามสภาพจะโทรมาลงเรื่อยๆ เรายืนยันว่า มันต้องมีการจัดการค่อนข้างมาก ทำให้ความบอบช้ำของตัวนิทรรศการลดลง อีกประเด็นเป็นเรื่องของการติดตามประเมินผลตัวอาสาสมัครผู้ให้บริการ ซึ่งเราคิดว่าเป็นหัวใจอย่างหนึ่ง เพราะเด็กที่เข้าไปอยู่ประจำให้ความรู้กับน้องๆ เป็นเด็กหนุ่มสาวที่เข้ามาสมัครงาน ส่วนหนึ่งใจรัก ส่วนหนึ่งต้องการรายได้ ส่วนหนึ่งเป็นการหาประสบการณ์ ความหลากหลายของเด็กค่อนข้างมาก การกระตุ้นเด็กจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ ต้องมีการกระตุ้นตลอดเวลาว่าเป็นอย่างไร มีปัญหาอะไรหลายคนต้องแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยตัวเอง เท่าที่ประสบการณ์จากอาสาสมัครเรื่องกิจกรรมเด็กก็คือ ปัญหาเด็กไม่มีแต่กลับกลายเป็นปัญหาพ่อแม่กับสต๊าฟ เช่น ทำไมลูกฉันไม่ได้คิว ทำไมลูกไม่ทำแบบนี้ ฯลฯ เป็นการที่อาสาสมัครต้องไปปะทะอารมณ์กับพ่อแม่ ขณะที่เราต้องบอกกับอาสาสมัครว่า ต้องแก้ปัญหาในเชิงบวกตลอดเวลา ตรงนี้เป็นความยาก ที่ต้องอบรมอาสาสมัครให้ออกมาแบบนั้น และต้องมีกระบวนการนี้อยู่ตลอดเวลา ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องมีทีมงานเข้ามาจัดการกับระบบแบบนี้ในแต่ละจุด

ในส่วนประสบการณ์ของศูนย์เพลิน ณ ตอนนี้คือ ต้องทำงานกันต่อ หลังจากที่ถ่ายโอนไปยังศูนย์เยาวชน เราต้องเข้าไปช่วยเหลือในบางเรื่อง เช่น การแนะนำเรื่องประชาสัมพันธ์ เพราะถ้าในบริษัทเอกชนจะมีความพร้อมในการนำเสนอให้สื่อมวลชนสนใจ แต่ในแง่ของรัฐบาล มักจะมีอุปสรรคเต็มๆ ซึ่งก็น่าเห็นใจ แต่มีสิ่งที่เขาต้องสร้างสรรค์ลงไปมากกว่านี้ ถึงตอนนี้เราต้องปรับว่าไม่ต้องเอาแบบที่แปลนๆ ทำ ไม่ต้องทำแผ่นพับ ใบปลิวแบบแปลนๆ ก็ได้ ทำแบบที่ศูนย์เยาวชนทำ เอาตัววัสดุที่เขาใช้ เอามาทำแบบไหนให้สวยได้ เพราะมันไม่ยากเกินไป

ในส่วนของชุมชน จากประสบการณ์ของศูนย์เพลิน ด้วยระยะเวลาที่ค่อนข้างสั้น ทำให้เราไม่มีโอกาสเข้าไปสังคายภาพของชุมชน จริงๆ เราเห็นว่า ผู้เฒ่าแม่เฒ่าในแต่ละชุมชนมีองค์ความรู้และมีความภาคภูมิใจที่จะเข้ามาสอน อยากจะมีบทบาทตรงนี้ อยากเป็นเจ้าของ แต่หาเสียค่ายที่ไม่ได้เข้าไปทำตรงนั้น เราใช้วิธีที่ว่า ให้ผู้ที่ผู้นำโดยธรรมชาติ กับผู้นำที่เป็นทางการ ลองเข้ามาดูและลองช่วยกันประเมินดูว่าเป็นอย่างไร และสิ่งที่อยากจะใส่เข้าไปของชุมชนจะเป็นอะไรบ้าง ก็จะได้แค่กระบวนการที่มีส่วนร่วมในความคิดเห็น แต่ยังไม่ถึงขั้นที่สังคายภาพของเขาเข้ามา ซึ่งก็เป็นความคิดที่พยายามเสนอกับ กทม.ว่า ถ้ายังไม่ถึงงบประมาณ ควรจะใช้วิธีการทำงานแบบนั้น และก็จัดกิจกรรมของชุมชนเข้ามา เพื่อจะได้ไม่ซ้ำ ซึ่งคิดว่าในส่วนของเวทีภาคีเล็กๆ จริงๆ ศูนย์เยาวชนเป็นส่วนที่มีอาคาร มีเด็กสามารถไปใช้สวนสาธารณะในบางศูนย์ ตรงนี้สามารถเข้าไปจัดการทำงานได้เลย ทางนโยบายค่อนข้างเปิดไฟเขียวเป็นทิศทางที่จะผลักดันให้เกิดทั้ง 26 ศูนย์ และเป็นการบริหารจัดการกันเอง

ช่วงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุม

- มีปัญหาเวลาเราเสนอความคิดของเรา กับการตัดสินใจของ กทม. หรือไม่

คุณสุจิตรา : ตอนนี้ผ่านแล้ว แรกๆ ตรงเข้าไปทำวันหยุดสุดสัปดาห์ ปัญหาเรื่องงบประมาณไม่เป็นปัญหา แต่ปัญหาเรื่องการทำงานร่วมเป็นประเด็นสำคัญกว่า เช่นเราไปทำวันหยุดสุดสัปดาห์ เราก็บอกแนวคิดว่าเป็นแบบนี้ เสร็จแล้วจะมีอาสาสมัครที่ไปเป็นที่เลี้ยง ช่วงนั้นแปลนๆ ไม่มีประสบการณ์ ใช้คนในออฟฟิศทั้งหมดเป็นอาสาสมัคร คือเราไม่เคยรับอาสาสมัครจากน้องๆ ที่จบใหม่ ก็ใช้พนักงานแปลนๆ เสาร์-อาทิตย์ต้องไปสวนลุมพินี แบ่งกัน ไปศึกษาว่ามุมตัวเองทำอย่างไร จะจัดแบบไหน

ประสบการณ์อันหนึ่งคือ เราทำมุมขนมครก น้องๆ ที่ไปเป็นพี่เลี้ยง นี่เป็นอาร์ตไดเรกเตอร์ ตรงนั้นเป็นภาพสะท้อนอันหนึ่งที่เขานิยามกับเด็กว่า กระบวนการขนมครกเป็นอย่างไร ประโยชน์ของมันคืออะไร การตรวจงานของกทม. เขาก็จะถามว่า คุณมีอาชีพทำขนมครกมาหรือเปล่า แล้วรู้ได้อย่างไรว่าขนมครกทำอย่างไร ส่วนผสมเป็นอย่างไร จะเป็นคนละทัศนะกัน ขณะที่เราคิดว่าคนที่สอนต้องสอนเป็น ห้องครัวความรู้เป็น เป็นภาพสะท้อนของวิถีคิด ที่เราต้องเสริมกันไป ถึงตอนนี้เราต้องบอกว่า กทม.มองทะลุหมดแล้ว ตอนนี้ก็เป็นเรื่องของกรจบบเข้าด้วยกัน เห็นภาพทั้งหมด แต่ว่าใช้เวลา 4ปีนะคะ สำหรับการทำงานแบบนี้ ช่วงแรกถือว่าทำงานกันหนักพอสมควร

- ศูนย์เพลินมี 3 ศูนย์ใช้ไหมคะ ลูกค้าที่ไปเล่น จะเป็นคนแถบนั้นทั้งหมดใช้ไหมคะ

คุณสุจิตรา : ใช่ค่ะ เวลาทำประชาสัมพันธ์เราจะชี้แจงไว้ว่า จะตรงไปยังแถบนั้นอย่างไร จะต้องติดต่อประสานงานอย่างไร ช่วงที่เราส่งจดหมายเชิญไปที่โรงเรียนให้เขาพิจารณา ซึ่งก็มีการตอบรับจากโรงเรียนค่อนข้างเยอะ ช่วงหลังเจ้าหน้าที่ไม่ได้ทำในจุดนี้มากนัก ก็เป็นเรื่องของโรงเรียนเดิมๆ ที่ถามเข้ามาว่า นิทรรศการชุดใหม่มีมายัง ซึ่งเราคิดว่าถ้ามีความต่อเนื่อง ค่อนข้างจะทำได้

- ในฐานะที่ทำงานเด็กเหมือนกัน อยากถามว่า มีปัญหาความขัดแย้งหรือก่อกวน ในระหว่างเด็กด้วยกัน หรือการก่อกวนในระหว่างผู้ปกครอง หรือเปล่า ปัญหาที่ผู้ปกครองคิดว่า ลูกฉันต้องเก่งกว่าลูกเธอ

คุณสุจิตรา : ไม่ค่อยเห็นการแย่งระหว่างเด็กกันเอง เพราะคุณต้องเข้าคิว ต้องว่ากันตาม กฎ และจะมีการจัดหมวด เช่น กิจกรรมนี้จะเป็นคิวของคนนี้ ฉะนั้นการจัดการของพี่เลี้ยงจึงเป็นหัวใจสำคัญ แต่สิ่งที่เจอคือ พ่อแม่จะเข้ามากำหนดลูก เช่น ต้องวาดรูปแบบนี้ ซึ่งเรารู้สึกว่า มันไปสกัดกั้นเด็กค่อนข้างมาก แต่ก็จะมีพ่อแม่ที่รู้สึกว่ารอคิวนานทนไม่ได้ แต่เด็กทนได้ จึงมีปัญหที่ต้องเคลียร์กับพ่อแม่ตลอด

- จากคำถามเมื่อครู ผมเข้าใจว่า มันสะท้อนความเห็นแก่ตัวอยู่ลึกๆ ของพ่อแม่ ว่าเป็นลูกของฉัน ขณะที่เราทำเรื่องเด็ก เราอาจต้องมองไปถึงจิตวิญญาณของพ่อแม่ที่อยู่กับเด็กด้วย

คุณสุจิตรา : เคยคิดถึงกิจกรรมพ่อแม่อยู่เหมือนกัน เพราะเด็กเข้ามาอยู่กับเราอย่างน้อย 3 ชั่วโมง บางครอบครัวอยู่ทั้งวัน พ่อแม่ก็จะว่างมาก พอว่างก็มักจะไปจัดการกับลูก เราเคยประกาศรับอาสาสมัครคุณพ่อคุณแม่ที่อยากจะเข้ามาช่วยงานในมุมอะไรอย่างนี้ ปรากฏว่าไม่มีใครกล้า ต้องมานั่งทำให้ดู คือเราจัดหน้าม้านั่งคุยกัน ก็มีสัก 1-2 ครอบครัว อีกอันหนึ่งคือจัดมุมห้องหนังสือ พ่อแม่ว่างมากก็ไปอ่านหนังสือ ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กเคยไปร่วมที่วันหยุดสุดสักร โดยเขาก็เอาวิทยากรเข้าไปคุยกับพ่อแม่ มีคุณหมอด้านจิตวิทยามาให้ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงดู แต่ก็ไม่ได้ตอบสนองพ่อแม่ได้ทุกรอบครัว แท้จริงคือ บางอันต้องขอไม่ให้พ่อแม่เข้ามายุ่ง แต่อันไหนพ่อแม่เข้ามาได้ ก็ให้เข้ามาเลยทั้งครอบครัว

- ตามที่ผมได้เห็นมา สังคมไทยพอเข้าสู่สถานที่ที่ไม่สามารถแสดงอำนาจ ทุกคนจะมีความเกรงใจ รอคิวซึ่งกันและกัน ในกลไกจะมีการจัดคิวหรือลำดับ ทำให้ปัญหาแบบที่ว่ามันไม่เกิดเท่าไร แต่การที่จะสอดแทรกแนวคิดแบบนี้เข้าไป ควรจะออกแบบผ่านรูปแบบกิจกรรมบางตัวเข้าไป เช่นอาจจะออกแบบกิจกรรมแบบคุณแข่งคิวไม่ได้ ทำเมื่อไรล้มเหลว

อีกประการ ผมคิดว่า ปัญหาใหญ่ที่ประสบกับตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นการเรียนการสอนโดยครอบครัวหรืออะไรก็ตาม คุณแทบจะวางเด็กลงได้เลย เขามีทางออกของเขา มีทางเดินของเขา มีวิธีการเดินของเขา จะเร็วหรือช้าก็แล้วแต่ ทุกวันนี้ที่มันบิดพลิ้วไป ก็เพราะส่วนอื่นๆ ไปทำลายหรือปิดกั้นอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ปัจจัยใหญ่คือตัวพ่อแม่ ฉะนั้นต้องชี้ให้เห็นความสำคัญของกระบวนการว่า จะสัมฤทธิ์ผลหรือล้มเหลว เด็กเป็นหัวใจเลย แต่กลไกที่บิดพลิ้วไปคือพ่อแม่ ดังนั้นการสร้างความรู้ความเข้าใจของพ่อแม่ก่อนเข้าสู่กระบวนการทั้งหมดน่าจะจำเป็น เช่นมีการสื่อสาร 10-15 นาที ก่อนเข้าสู่กิจกรรม เพราะว่าครอบครัวกับการปฏิบัติการเรียนรู้ เป็นหัวใจ ถ้าพ่อแม่เข้าใจนิดเดียว ทุกอย่างจะเบาและง่ายขึ้น

อย่างกรณีของพวกเรา เรา เติบโตขึ้นมาไม่มั่นใจ ก็มาถามผมว่าทำอย่างไร ผมบอกให้เขามาตั้งคุยกันสักวัน ก็ไปทำกิจกรรมด้วยกัน ผมจะชี้ให้เขาเห็นว่า ตอนนี้การเรียนรู้อยู่ของเด็กเกิดแล้ว ซึ่งเมื่อก่อน ผมก็ไม่รู้ ผู้ปกครองท่านนั้นตอนนั้นเขารู้แล้ว เพราะในช่วงก้าวทุกก้าวของเขาคือการเรียนรู้และคือการศึกษาที่แท้จริง แต่เขาไม่รู้ว่านั่นคือการศึกษาที่แท้จริง ซึ่งพ่อแม่ผู้ปกครองส่วนใหญ่จะเป็นอย่างนี้ ผมเข้าใจว่า คำถามเมื่อครู พยายามจะชี้ว่าการแข่งขัน ค่านิยมที่ผิดพลาด มันทำลายตัวเรายังไง ในเงื่อนไขของตัวพิภพมันอาจจะให้ได้ไม่เต็มที่ แต่เป็นช่องทางที่ถ้าเราสนใจ ก็อาจจะเอารายชื่อของผู้ปกครองทั้งหลายมา แล้วจัดกิจกรรมเสริมสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง ในเรื่องสัมมาทิฐิของการศึกษาจะเป็นผลที่ดีมาก

- เราน่าจะใช้เวลาตรงช่วงนี้ ที่จะให้พ่อแม่สานต่อความรู้ความเข้าใจว่า ลูกเข้าไปทำกิจกรรมอะไร และกิจกรรมเหล่านี้ลูกสามารถไปทำต่อเองได้อย่างไร ครอบครัวจะต้องมีบทบาทในการช่วยสานต่อสิ่งที่ก่อรูปไว้แล้วอย่างไร ถ้าเราเข้าไปช่วยตรงนี้ได้ มาช่วยกันดูว่า ในแวดวงแต่ละคนจะเข้าไปช่วยให้พ่อแม่ได้เรียนรู้ไปด้วย และให้พ่อแม่ได้ไปสานต่อในชุมชนของตนเองอย่างไร ซึ่งก็จะทำให้ได้มุมมองที่จะมาเสนอให้ กทม. เห็นว่าชุมชนนั้นๆ ต้องการอะไร วันนี้เขาต้องการสืบสานให้ลูกได้เรียนรู้ ได้ทำต่อเนื่องกันไป ฉะนั้นพ่อแม่ต้องเข้าใจว่า ทุกอย่างก้าว ลูกก็เรียนรู้ พ่อแม่ก็ต้องเรียนรู้
 - ผมมองว่า สิ่งที่แปลกๆ ทำ ได้เกิดการกระตุ้นมาในระดับหนึ่งแล้ว ภายใต้การจัดการที่ให้เด็กอยู่ในสถานการณ์หนึ่ง แต่ผมขอเสริมว่า น่าจะลองจัดอีกห้องหนึ่ง ที่ไม่มีสถานการณ์ใดเลย เปิดให้เด็กแสดงออกแบบสุดๆ แล้วมาเล่าให้ฟัง อย่างที่ อ.ประเวศกล่าวไว้ เรื่องการสังเกตสู่การบันทึก
 - ขอเสริมเรื่องสิทธิกับหน้าที่ อย่างกระบวนการที่ให้เด็กมีส่วนร่วม ให้เด็กนำอุปกรณ์มาจากบ้านของเขา มา เขาก็จะมีความรู้สึกว่าเขามีส่วนร่วม แล้วก็แบ่งปันให้ผู้อื่นด้วย หรือเรื่องการดูแล อย่างถ้าเล่นเสร็จแล้วให้เด็กดูแล อันนี้ก็เป็นเรื่องของมีสิทธิที่จะเล่น และมีหน้าที่ที่จะต้องดูแล ก็จะเป็นการค่อยๆ สร้างสังคม ไม่ให้เขาเกิดการแก่งแย่ง
- อย่างเรื่องการทอดผ้าฉัน ดิฉันมองเห็นว่า ในสวนของ กทม.มีที่ว่าง แทนที่จะปลูกต้นไม้ก็ไม่มีรู้ ก็มาเปลี่ยนเป็นต้นฝ้าย ต้นหม่อนให้เด็กดูเลย ตั้งแต่ขบวนการปลูก ผลิตฝ้าย เอามานันทอ เขาก็จะได้รู้คุณค่าว่า กว่าจะมาเป็นผ้าลำบากอย่างไร และชื่นชมกับภูมิปัญญาไทยด้วย

ส่วนเรื่องการสร้างอาสาสมัคร ที่สำคัญที่สุดคือครอบครัว กระบวนการอาสาสมัครเป็นขบวนการที่ดี เราคิดกลับไปถึงการลงแขก ให้ผู้ปกครองมาลงแขกช่วยกัน มีภูมิปัญญาอะไรก็มาแลกเปลี่ยน แม้แต่วัสดุที่เหลือใช้จากที่บ้าน ก็เอามาช่วยตรงนี้ได้ การมีส่วนร่วมทำให้เขารู้สึกว่าไม่ต้องมาแก่งแย่ง

นอกจากนี้เรื่องของศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ประวัติศาสตร์ จะทำให้เด็กได้รู้รากเหง้าของแต่ละท้องถิ่น อย่างที่เกียกกายเป็นเรื่องทอดผ้า น่าจะมีการสร้างความเป็นเฉพาะในแต่ละที่ ให้เป็นเสน่ห์ของแต่ละที่โดยเอาเรื่องประวัติศาสตร์ของพื้นที่ ณ จุดนั้นมานำเสนอ หรืออย่างการละเล่นไทย ที่จับ อะไรพวกนี้ เด็กกรุงเทพฯ ไม่รู้จักกันแล้ว น่าจะจัดตรงนี้ หรืออย่างการทำวาว ก็ให้เริ่มจากการเอากะดาษมาทำเป็นวาว เด็กสมัยนี้จะรอแต่ของสำเร็จรูป ถ้าลงมือทำเอง เขาจะได้รู้ว่า ก่อนจะผลิตอะไรออกมาได้นั้น มันมีที่มาอย่างไร

เรื่องการขยายโอกาสให้เด็ก เท่าที่ดูก็จะเป็นเด็กที่มีฐานะ ดิฉันคิดไปถึงเด็กยากจนหรือเด็กด้อยโอกาส มีศูนย์เด็กอยู่มากมายตามสลัม แต่เมื่อไปดูแล้ว เหมือนไม่ใช่ที่เลี้ยงเด็กเลย ทั้งอับ ทั้งสกปรก ถ้าเราเข้าไปตรงนี้ เขามีผู้นำชุมชนอยู่แล้ว ก็เพียงแต่ไปแนะนำเขาเท่านั้น ไปช่วยจัดในเบื้องต้นก่อนตอนที่เขายังไม่รู้อะไร เอาสไลด์ไปฉายให้ดู และก็สอนกระบวนการ เขาเก่งเรื่องอะไรก็ให้เขาสอนเรื่องนั้น อันนี้จะทำให้เขาภาคภูมิใจในชุมชนสลัมของเขา

กิจกรรมที่หลายท่านทำ เป็นกิจกรรมที่ดี เรามีเครือข่าย ฉะนั้นเราน่าจะมาดูว่า ใครทำอะไร ก็มาทำที่นี้ได้ เป็นการมาทำกิจกรรมร่วมกัน ไหนๆ ก็มาคิดแล้ว ก็ควรมีการจัดกิจกรรมร่วมกัน เป็นการลดภาระที่ต่างคนต่างทำ สถานที่ก็มีรองรับ นอกจากนี้ในการทำกิจกรรมแต่ละครั้ง น่าจะเอาไปออกวิทยุ ทวี จะช่วยกระตุ้นให้สังคมรู้ว่าเกิดอะไรขึ้น ดิฉันเสนอว่า อย่างองค์กรที่จะมาร่วมได้ ก็เช่น บางจากฯ เขามีกิจกรรมดูแล ถ้าที่ศูนย์

มีคอมพิวเตอร์ ก็จะมีโปรแกรมว่า นักแต่ละชนิดเป็นอย่างไร สามารถให้เด็กเปิดดูได้ มีสมาคมอนุรักษ์ศิลปกรรม สิ่งแวดล้อม มาให้ความรู้และแนะนำได้ว่า ในเรื่องศิลปวัฒนธรรมมีอะไรบ้าง คิดันคิดว่า เรามาถูกทางแล้ว เพียงแต่เราต้องหาแนวร่วม

- รัฐบาลเพียงแค่มีนโยบาย และให้คนที่ทำได้มีโอกาสเข้ามาทำ โดยภาครัฐมีหน้าที่เพียงสนับสนุน ไม่ใช่งงไปทำทุกอย่างเอง เมื่อ 4 ปีก่อน ถ้า กทม.ไม่คิดอย่างนี้ เด็กๆ คงไม่มีพิพิธภัณฑ์ แต่รัฐไม่ได้มีแค่ กทม. วัดที่อยู่ในกรุงเทพฯ เป็นทรัพยากรที่น่าจะไปดึงเข้ามาได้ ตอนนี้มีความสำเร็จที่เห็นเป็นตัวอย่างแล้วในเรื่องที่รัฐมาร่วมกับชุมชน

ส่วนชุดกิจกรรมก็จะค่อยๆ พัฒนาไป แต่หลักการคือ เด็กจะต้องมีส่วนร่วม ผู้ปกครองก็เช่นกัน ชุมชนก็อยากเข้ามา แต่ไม่มีจุดหรือช่องที่จะเข้า อย่างไรก็ตาม จุดนี้สามารถค่อยๆ พัฒนาไปได้ ขอเพียงให้มีการสนับสนุนจากรัฐ จากจุดนี้เปลี่ยนๆ เอง น่าจะต้องขยายงานตรงนี้ต่อไป เราไม่อยากจะแค่เปลี่ยนๆ ที่สนับสนุน ทำอย่างไรให้คนอื่นมาเรียนรู้จากเราและเอาไปทำเอง

- วันก่อนมีโอกาสนคุยกับ ผอ.สำนักสวัสดิการสังคม กทม. บอกว่า เราชื่นชมเขา และเราคิดว่าต้องการการพัฒนาอีกมาก มันเป็นการปรับกระบวนการทัศนของคนในสังคม ของราชการ ซึ่งคิดว่า กทม. เป็นตัวอย่างที่ดี เขาบอกว่า เขาต้องต่อสู้กับผู้บริหาร กทม. ต่อสู้กับนักการเมือง เพราะโดยโครงสร้างระบบการเมือง เขาต้องสร้างสิ่งที่เป็นรูปธรรม ให้แก่ประชาชน งบประมาณในการสร้างคุณภาพชีวิต เป็นงบที่น้อยมาก อย่างนี้จะต้องมีฝ่ายที่ 3 (third party) เข้าไปช่วย เราก็บอกเขาว่า จะไปคุยกับ สกว. ให้ไปทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ ไปประเมินผล ทำวิจัยและพัฒนาควบคู่ไปด้วย เพื่อขยายผลตรงนี้ออกไป

เราเห็นว่า เขามีสถานที่เยอะมาก ที่ทางเปลี่ยนๆ เข้าไปแตะ เป็นแค่คนเดียวเท่านั้น และเราบอกว่า ในตัวโครงสร้างราชการ มีข้อจำกัด ถ้าเขาเปิดมิติใหม่อย่างที่เปลี่ยนๆ เข้าไป ถือเป็นจุดเริ่มต้น เราก็อยากขยายผลตรงนี้ ทำวิจัยประเมินผล วิจัยเพื่อพัฒนาศูนย์ทั้ง 3 ศูนย์ และอีก 23 ศูนย์ มีการคัดค้านกิจกรรมไปเรื่อยๆ ก็เป็นสิ่งที่สมควรจะทำ ขณะเดียวกัน การดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมก็สำคัญ ให้ชุมชนเข้ามาเป็นอาสาสมัคร หรือธุรกิจแถวนั้นต้องเข้ามาร่วมลงทุน ผู้นำชุมชนแถวนั้นต้องเข้ามาภารกิจของโครงการอันนี้ คือ 1. ต้องดึงชุมชนเข้ามา และทำตรงนี้ให้เกิดเป็นคุณค่าในชุมชน และให้ฐานประชาชนมาบังคับนักการเมืองอีกทีหนึ่ง คือเอาภาคประชาชนมาบังคับภาคการเมือง ทาง สกว. สนใจว่าต้องทำให้เป็นโมเดล สิ่งที่ต้องไปวิจัยเสริมคือ การพัฒนาตัวซอฟต์แวร์ให้มากขึ้น และ 2. คิดถึงรูปแบบการบริหารจัดการ ที่จะให้เกิดการมีส่วนร่วมจากคนภายนอกได้ยังไง

เราไม่อยากเห็นเจ้าหน้าที่ กทม.ทำงานในระบบเดิม คือรับคำสั่งอย่างเดียว เราอยากให้งานอย่างมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ งานวิจัยที่เราไปที่ศูนย์ฯ นั้น ทางศูนย์ต้องทำวิจัยด้วย เราจะตั้งใจใหญ่ให้เขา แต่เขาต้องไปคิด เช่น คุณจะพัฒนากิจกรรมได้อย่างไร คุณจะเอาชุมชนเข้ามาร่วมได้อย่างไร เมื่อทำไปสักพัก เขาต้องคิดงานใหม่แล้ว ไม่ใช่รอแต่นายสั่ง รอแต่นโยบาย เขาสามารถคิดได้ด้วยตัวของเขา เพราะเขาคุ้นเคยศูนย์ฯ ตรงนั้น ต่อไปเขาก็ต้องทำงานกับประชาชนในพื้นที่

ผมเห็นว่า ทางเปลี่ยนๆ ทำจากงบประมาณ เวลา คนที่จำกัด ภาวศีกษ จะช่วยได้ โดยเอาส่วนนี้ที่เราทำกัน เข้าไปสู่สถานที่ที่มีอยู่

คุณสุจิตรา : จากประสบการณ์ที่ทำงานมา 4 ปี จุดที่เราเห็นด้วยคือ ทรัพยากรของเรามีเยอะ และเป็นเรื่องที่จัดการอะไรได้ค่อนข้างมาก แต่ไม่ง่ายเลย 1. ช่องทางที่เข้าเป็นจุดแรกก่อน ตอนแรกที่เปลี่ยนๆ เข้าไป ก็ถูกครหามาก ตอนนั้น อ.ประภาภัทร นิยม เป็นรองผู้ว่า กทม. เป็นจังหวะที่เราเสนอความคิดเข้าไป แล้วผู้บริหารเขาเห็นด้วย 2. เมื่อเข้าไปแล้ว ต้องไปต่อสู้กับวิธีคิดทุกชั้นเลย ที่เป็นเรื่องหนักสำหรับเรา ตั้งแต่สำนักฯ ไปจนถึงชั้นปฏิบัติการ กระบวนการที่เราเจาะเข้าไปนั้น เป็นการพัฒนาความคิดกับข้าราชการ เราจัดอบรมยกทีม ซึ่งกว่าจะผ่าน ตอนที่เรอบรมหัวหน้าศูนย์เยาวชนทั้ง 26 ศูนย์ จะมีหัวหน้าบางส่วนที่จะเกษียณอายุในอีกไม่กี่ปี ก็เกิดการสะท้อนว่า มันเป็นคน บังอาจยังงี้ ถึงคิดมาทำเรื่องเด็ก มีการแลกเปลี่ยนและให้ออกมาพูด เราถูกด่าเลย แต่ก็จัดใหม่ ในวันสุดท้าย

ท้ายทอดคอกกันทำงาน แต่ไม่ทั้งหมด บางเรื่องเขาไม่รับ แต่บางเรื่องรับนิดหน่อย ถ้าขยายความคิดแบบนี้ เราเริ่มเห็นว่า ทำได้แล้ว แต่จะรับหรือไม่รับ ไม่เป็นไร ต้องค่อยๆ แหย่ไป

- ผมเคยทำงานราชการ ก็เห็นด้วยกับคุณทรงพล ที่ต้องอาศัยฝ่ายที่สาม (third party) เข้าไปช่วยกระตุ้น เป็นการดึงเอาภาคอื่นเข้ามาเสริมพลังภาคพัฒนา เป็นการวางบทบาทของ 3 ฝ่าย คือ ภาคราชการ ประชาชน เอกชน แต่ในข้อเท็จจริง เราเห็นปัญหาที่ต้องวิจัยคือ หน่วยงานไหน ที่เราสามารถจะเข้าไปทำอย่างนี้ได้ ซึ่งคงต้องเป็นหน่วยงานที่สัมผัสกับประชาชนน้อย เช่น กระทรวงเกษตรฯ จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ วันดีคืนดีก็ให้ข้าราชการที่มีความคิดดีๆ มีโอกาสเข้าไปทำ วันดีคืนดีผู้บริหารเปลี่ยน ก็ไล่พวกนี้ออกหมดเลย กิจกรรมที่เคยทำดี จึงชาวบ้านมาทำ ก็พลอยล้มไปเลย เราจะเห็นว่า มีปัญหาเกี่ยวกับผู้นำอยู่มาก โดยเฉพาะองค์กรที่ไม่ค่อยสัมผัสชาวบ้านมากนัก จะทำได้ยาก เราเคยขอให้โรงเรียนวัดสิงห์จัดประชุมวางแผนกับชาวบ้านบางบอน เขาก็ตกลง แต่พอถึงวันจริง เขาไม่ให้แล้ว ที่จริงโรงเรียนวัด เป็นสิ่งที่น่าสนใจ แต่ก็ไม่แน่นอนไม่ได้ มันเหนื่อยในการทำงาน ความคิด เพราะฉะนั้นเรื่องราวความสำเร็จที่อาศัย third party เข้าไปก็เป็นวิธีการที่ดี แต่อย่าละเลยเรื่องการแก้ปัญหาที่ต้องอาศัยภาคการเมือง
- เรื่องการทำวิจัย มีตัวอย่างดีๆ ที่ขอนแก่น มีหลายที่ที่เดียวที่ดึงการมีส่วนร่วมอย่างนี้ได้ อย่างโรงเรียนในเขตพื้นที่ที่สามารถทำวิจัยได้ เด็กๆ ทำโครงการวิจัยย่อยๆ ของตัวเองได้ และเรานำเข้ามาสู่กระบวนการที่ใหญ่ขึ้น เป็นนักวิจัยรุ่นเยาว์ กระบวนการสำคัญสุดของปัญหาคือ ต้องเปลี่ยนข้าราชการให้รู้ว่า เขาไม่ใช่เจ้าของอาคารสถานที่ ประชาชนต่างหากเป็นเจ้าของ
- การวิจัยเป็นเครื่องมือ แต่เราต้องคิดในเชิงยุทธศาสตร์ ผมคิดว่า เราไปพูดให้เขาเปลี่ยน คงไม่ได้ แต่เราต้องทำอย่างมีอุบาย เช่นทำวิจัย สิ่งที่ชอบอยู่คือ คุณต้องคิดใหม่ทำใหม่ นั่นคือต้องสร้างเงื่อนไขใหม่ให้แก่เขา โดยไม่ต้องบอกว่าสิ่งนั้นดีหรือไม่ดี ถ้าเริ่มต้นบอกว่าไม่ดี ความร่วมมือจะหายไป ผมเห็นด้วยว่า มันขึ้นอยู่กับผู้นำองค์กร ถ้าผู้นำเปลี่ยน สถานการณ์ก็จะเปลี่ยนไปด้วย เราต้องถ้ายอำนาจให้ลงไปอยู่ที่ประชาชน ถ้าชุมชนเข้ามาร่วมชุมชนจะมีความต่อเนื่อง แต่คนที่เข้ามาดำรงตำแหน่งในราชการ คุณต้องทำหน้าที่แค่สนับสนุน แต่คนทำต้องเป็นชุมชน เพราะฉะนั้นผมคิดว่า ถ้าตรงไหนมีประกาย เราก็น่าจะเอาเรื่องวิจัยเข้าไปจับ
- อย่าคิดว่ากรุงเทพเป็นต้นแบบ ต่างจังหวัดคือแต่และถิ่นเขาก็มีความสามารถของเขา กรุงเทพมีหลากหลายได้มีโอกาส แต่ที่อื่นก็มีศักยภาพของเขา ให้เป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
- ทางแปลนฯ เคยพูดคุยไหมครับ เรื่องที่จะมีกิจกรรมให้ชุมชน ให้เด็กเข้ามามีส่วนร่วม
คุณสุจิตรา: ยังไม่ถึงขั้นนั้น แต่ถ้าเป็นตัวแทนเรื่องพิพาทกันที่จะเป็นตัวอาคารถาวร เราคิดว่าจะเปิด ตัวที่โออาร์ (TOR) ของราชการนี้มันบีบคอเรา คุณจะไปเปลี่ยนไม่ได้ เราพยายามเสนอแนวคิดใหม่ที่ว่า ต้องเปลี่ยนแปลงได้แล้วแต่สถานการณ์ คือ 1. มีเวทีให้ใครจะใช้ ก็สามารถใช้ได้ 2. เป็นกิจกรรมที่เปิดกว้างไว้ก่อน พยายามดึงส่วนร่วมจากเยาวชน จากคนอื่นๆ เข้ามา ก็คิดว่าจะเป็นทิศทางที่ดี
- เคยมีใครคิดใหม่ว่า จะทำกิจกรรมกับเด็กที่โตไปกว่านั้น เพราะเด็กเยาวชนมีตั้งหลายวัย
คุณสุจิตรา: จากประสบการณ์ที่ทำ มันยังไม่ไปถึงเด็กวัยรุ่น แต่เป็นคำถามที่เราถามตัวเองอยู่บ่อยๆ ว่า ทำไมทุกครั้งที่เราจัด มันจะมาลงตรงเด็กอายุ 3-10 ขวบ ขณะที่ส่วนอื่นถูกลิ้มไปเลย แต่ถ้าคิดถึงกิจกรรมที่จะมารองรับเด็กธรรมชาติของเด็กวัยหนึ่งๆ มันต้องมีการแบ่งที่ต่างกัน ประสบการณ์ของเรายังไม่ทะลุมากนัก ถ้าดู life & family ก็เพิ่งเติบโต นักวิชาการในเมืองไทยที่จะมาสนับสนุนเราในเรื่องข้อมูล ก็มีไม่มาก และมีไม่กี่กลุ่ม ทำให้ตรงนั้นมันทะลุยาก แต่ก็อยากมีเวทีให้เขาเหมือนกัน ตอนนี้เสนอความคิดไปที่รัฐบาลใหม่ เกี่ยวกับเด็กอายุ 15-16 ปี ว่าเราจะทำเรื่องการอบรมผู้นำเยาวชน คือเราจะจัดแบบจำลองของเด็ก 1,200 คน ลงชนบทเลย เอาเด็กที่คัดเลือกจากภาคๆ ละ 400 คน หาพื้นที่ที่เอ็นจีโอหรือองค์กรชาวบ้านมีความเข้มแข็ง สามารถเป็นวิทยากรของเด็กได้ เพราะเรามองว่า เด็ก

วัยรุ่นเชื่อมโยงไม่เป็น วิเคราะห์-สังเคราะห์ไม่เป็น มองปัญหาในเชิงลบค่อนข้างมาก ฉะนั้นเราจึงจะเอาเด็กกลุ่มนี้ไปอยู่ค่าย 6 วัน ดูว่าจะเกิดอะไรขึ้น

- ขอเสริมในเรื่องของกลุ่มผู้นำเด็ก ปัญหาคือ เรามีเด็กอัจฉริยะ เด็กกลุ่มนี้มีตัวตน มีอิโก้มากเกินไป ถูกปั้นมาเพื่อให้นั่งในสภาเลย ซึ่งคิดว่าเป็นอันตราย เรากำลังมองกลุ่มนี้ว่า ทำอย่างไรถึงจะหล่อหลอมให้เด็กกลุ่มนี้มีสิทธิในสภาหรือมีสิทธิทุกอย่าง จากการสัมภาษณ์พ่อแม่ เขาอยากให้ทุกคนเรียกลูกเขาว่าอัจฉริยะ ตรงนี้คือปัญหาของบ้านเรา
- คำว่า “เด็กอัจฉริยะ” ผมฟังแล้วตกใจ กลุ่มนี้อยากให้เรียกเด็กว่า “เด็กอัจฉริยะ” ผมเคยศรัทธารายการ 60 minute มาก แต่เขานำ “เด็กอัจฉริยะ” ออกรายการ แต่เป็นไปในเชิงทำลายเด็ก เพราะสะท้อนว่า สังคมกำลังแข่งขันกัน
- เมื่อแปลนฯ นำเสนอมานี้ สมาชิกท่านอื่นที่ทำการรวมอยู่ สนใจอยากเสนอกิจกรรมของตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้องแล้วทางแปลนฯ สะดวกหรือไม่ เพราะผมคิดว่า เป็นประเด็นเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

คุณสุจิตรา: สะดวกใจค่ะ พื้นที่ของเกียกกายมีเยอะ และเอื้อให้ได้ ในส่วนของพ่อแม่ เราก็สามารถติดต่อให้ได้

- จากการประชุมคราวที่แล้ว เรามีการพูดถึงวันครอบครัว คิดว่าเราน่าจะทำกิจกรรมอะไรร่วมกัน เป็นการยิงพลูภาคี้เด็ก
- การจัดกิจกรรม ถ้าเป็นการรวมคนเฉยๆ ไม่น่าจะจัด แต่ควรจัดเป็นรายการทีวี วิทยุ เราไม่ต้องการเอาคนมาอยากให้อยู่กับครอบครัว แต่ให้น่าเสนอว่า จะทำอะไรในครอบครัว ถ้าทำรายการอย่างนี้ น่าจะเตรียมการได้ทัน
- เท่าที่ฟังมา เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมเด็ก แต่ผมมองว่า เด็กอย่างพวกผมไปอยู่ตรงไหน รู้สึกว่าผู้ใหญ่ไปเล็งเห็นเด็กระดับล่างมากกว่า เราอาจจะอยู่ในช่วงที่กำลังจะโต ผู้ใหญ่อยากจะให้เราไปทางไหน ทำไมไม่บอกให้เราแน่ใจหรือกิจกรรมอื่นที่จะให้เด็กเข้ามาร่วม พวกเราในดีและก็พร้อมมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม เครือข่ายของผมมีตั้งแต่ 6-25 ปี สมาชิกประมาณ 3 พันกว่าคนทั่วประเทศ

กลุ่มที่เราทำเรียกว่า “กลุ่มตาสะปะรด” ช่วงแรกเราทำประเด็นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เราคิดว่าจะทำอย่างไรให้เด็กที่ทำเรื่องสิ่งแวดล้อมมาสื่อสารกัน เราเห็นว่า เรื่องสิ่งแวดล้อมไม่ได้เกิดที่กรุงเทพฯ อย่างเดียว ฉะนั้นเลยมีเด็กเสนอว่า เราเป็นเหมือนตาสะปะรด มีอยู่หลายๆ ที่ของประเทศ

เพื่อน ๆ หรือกิจกรรมของกลุ่มอื่นๆ หรือที่เราน่าจะเสนอให้คนอื่นทำ ก็ส่งมาที่ขบวนการ โดยขบวนการจะมี “ศูนย์สำนักข่าวเด็กและเยาวชน” เป็นตัวประสานงาน โดยได้รับความร่วมมือจากคุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ มอบรายการวิทยุให้เรา 2 ชั่วโมง เราจัดอยู่วันเสาร์-อาทิตย์ เวลา 10.00-11.00 น. ทาง AM 891 KHz รายการที่เราทำ เราเน้นเรื่องสิ่งแวดล้อมและสิทธิเด็ก จะเอาข่าวจากตาสะปะรดทุกตา ทุกสาย และกิจกรรมอื่นๆ ที่เราส่งเครือข่ายของเราไปรวม เอาเข้ามาพูดในวิทยุ ที่เด็กอย่างเรา เป็นผู้คิดเองว่า รูปแบบรายการควรเป็นแบบไหน ทั้งจึงเกิตรายการ ไอเดียรายการ แปลนของรายการ และวิธีการนำเสนอ เด็ก 6-25 ปี มารวมกันคิด โดยมีพี่เลี้ยงช่วย โดยเรื่องที่เรารู้อยู่กันมากคือ อยากให้ผู้ใหญ่เห็นเด็กในวงกว้าง มากกว่าจะเห็นเด็กในกระจุกละเลๆ ไม่ใช่ที่เราทำให้เด็กกลุ่มหนึ่งพัฒนาขึ้น แต่เด็กอีกกลุ่มเรากลับมองไม่เห็น อยากให้ผู้ใหญ่มองภาพรวมของเด็กด้วย

ช่วงนี้ที่เราเน้นมากที่สุดคือ เรื่องสิทธิเด็ก เรามี 4 ข้อที่นำเสนอและควรจะทำให้เห็นผลจริงๆ คือ 1. สิทธิที่เด็กควรจะได้สื่อ 2. สิทธิที่เด็กควรจะได้พูด 3. สิทธิที่เด็กควรจะได้ในการอยู่อาศัย และ 4. สิทธิที่เด็กควรจะได้แสดงความคิดเห็นให้ผู้ใหญ่ได้รู้ เราพูดอยู่เสมอในรายการว่า “สร้างสรรค์สื่อเพื่อสร้างสรรค์เด็ก” เราพูดเสมอว่าการที่เราจะสร้างเด็กสักคน เราเริ่มที่ครอบครัวก่อน ถ้าหากมีเรื่องอะไรก็ตามเกิดขึ้นในครอบครัว และเราให้เด็กเป็นคนช่วยตัดสินใจ ช่วยวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น เราจะบอกว่า นั่นเป็นบันไดขั้นแรกที่จะทำให้เขาพัฒนาขึ้น แทนที่จะมานั่งจัดกิจกรรม เดียวก็อบรม เดียวก็มีค่าย เราเริ่มจากในครอบครัวและก็เริ่มจากพวกเรากันเอง ผมว่ามันมีความรู้สึที่ดีกว่า ไม่เปลืองแรงงาน อย่างที่พวกผมทำ พูดได้เต็มปากว่า งบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนต่างๆ ไม่มีเลย เราต้องจ่ายเงินเอง แต่เราก็ทำได้ เราอยากพิสูจน์ให้ทุกคนเห็นว่า เด็กไม่ใช่เล่นดินเล่นทรายแล้ว

ไม่มีความคิด ถ้าคุณสังเกตเห็นว่า พวกเรามีประโยชน์ และคุณอยากให้ชาติเดินไปได้ คุณก็น่าจะสร้างจากพวกนี้มากกว่า

- ขบวนการ "กลุ่มตาลับปรด" มีมาประมาณ 7 ปีแล้ว เดิมทีเคยมีเวลารายการจัดอยู่ 24 ชั่วโมง จนกระทั่งเหลือ 2 ชม. ซึ่งเป็นการปิดกั้นและทำให้เด็กแตกกระจายออกไปอีกครั้งหนึ่ง เพราะกลุ่มตอนนั้นรวมกันได้เยอะมาก แต่ตอนนี้เวลาที่จัดให้เด็กแสดงออกเหลือ 2 ชม. ก็ขอฝากทางกรมประชาสัมพันธ์ด้วย

ช่วงนั้นเรามีปัญหา ตอนนั้นเราไปขอคลื่นมาเติม 24 ชม. เลย ทาง AM 918 KHz เราจัดอยู่ประมาณ 10 กว่าชั่วโมง มีเด็กอยู่ 24 กลุ่มที่มาจัด โดยเขาคิดเอง มีเด็กติดเอคส์ เด็กที่โดนทารุณทางเพศ อย่างเด็กที่ติดเอคส์ก็มาคุยปัญหาทางเพศ เด็กติดยาเสพติดก็จะมาคุยถึงปัญหาเสพติด เสร็จแล้ว กรมประชาสัมพันธ์มาบอกว่าห้องตัดต่อไม่พอ คุณมาใช้ห้องของเรามากเกินไป เด็กคุณเยอะเข้ามามากวุ่นวาย นี่สถานที่ราชการ พวกคุณเข้ามาทำอะไรกัน แต่ปัจจัยสำคัญคือ เขาจะเปลี่ยนคลื่น ยุบรวม 918 KHz ให้เปลี่ยนเป็นคลื่นภาษาอังกฤษ และขอลดลงเหลือ 2 ชม. รายการของคุณออกทั่วประเทศ คุณจะเอาไหม นั่นคือคำถามที่กรมประชาสัมพันธ์ทิ้งให้เรา เราก็งงว่า แล้ว 24 กลุ่มที่เราทำอยู่ก่อนหน้านี้ จะไปไหน กลุ่มเลหายไปแล้ว เหลือแค่ 2 กลุ่มที่จัดรายการวันเสาร์และวันอาทิตย์

- กลุ่มภาคประชาสังคม และกลุ่มพื้นฐานด้านชุมชน มีความตั้งใจที่จะหาคลื่นความถี่เพื่อจะบรรยายทุกข์ของตัวเอง เพราะสื่อมวลชนจะสื่อเฉพาะข่าวภาพกว้าง แต่ถ้าเป็นทุกข์ชาวบ้าน เป็นเหมือนน้ำหยดเล็กๆ ไม่มีพลัง ก็เลยจะหาพื้นที่ที่จะทำหน้าที่สื่อมวลชน สื่อภาคประชาชน แต่ขาดสื่อที่จะกระจายในวงกว้าง ซึ่งผมฝากเป็นประเด็น ถ้าพอหาคลื่นความถี่ตรงนี้ได้ จะได้เรียนเชิญท่านไปร่วมประชุมด้วย คงจะเป็นประโยชน์
- กรมประชาสัมพันธ์เรากำลังปรับตัวเองเพื่อให้เข้ากับรัฐธรรมนูญใหม่ ท่อไปคลื่นทั้งหมดจะไม่ได้อยู่ที่เรา จะไปอยู่ที่การจัดสรรของคณะกรรมการ 7 ท่านที่มีอำนาจ ขณะนี้เราก็ตระเตรียมสภาพว่า เราจะหาวิทยุท้องถิ่น เราจะหาวิทยุ 3 ระดับ คือระดับที่เป็นสาธารณะของส่วนกลางเพื่อประเทศชาติ ระดับที่เป็นเครือข่ายต่างประเทศ และวิทยุชุมชน คือวิทยุชุมชนจะได้รับการจัดสรรไปเลยหนึ่งคลื่น จะจัดอะไรก็ได้เป็นชุมชนแบ่งสรรกันเอง กรมประชาสัมพันธ์เรา เพิ่งจะไปสัมมนาจัดกระบวนการทำตัวเอง จากที่ฟังมา ต้องยอมรับว่าเปลี่ยนแปลงความคิดของคนในราชการค่อนข้างยากมาก เราต้องไปปรับใช้สังคมท้องถิ่น ไม่ใช่เราเป็นเจ้านาย แต่คนที่พร้อมจะเปลี่ยนแปลงมีน้อยจริงๆ เขาจะยึดติดว่าฉันมีอำนาจ การที่จะเปลี่ยนตัวเองจากคนสั่ง ให้เป็นคนรับใช้หรือคนบริการค่อนข้างยาก เราก็เปลี่ยนแปลงโดยการเชิญผู้นำระดับ 8-9 เอาไปเคี้ยว ใต้อะไรที่จะเปลี่ยนแปลงเยอะมาก อะไรที่เปลี่ยนยากๆ ปฏิรูปแล้วปฏิรูปอีกก็ไม่สำเร็จ เนื่องจากท่านผู้นำท่านไม่เคยลงมายุ่งกับพวกเราเลย คนที่ปรับปรุงคือคนที่อยู่ระดับกลางๆ แล้วมีกลุ่มเดียวเท่านั้นที่บ้าทำ

เราจะปรับบทบาทของกรมประชาสัมพันธ์ ไปมีบทบาททางด้านประชาสัมพันธ์ต่อเนื่องครบวงจร สื่อจะแยกออกไปเลย จะไม่อยู่ในสังกัดของราชการแล้ว แยกสำนักข่าว สื่อโทรทัศน์วิทยุจะไปด้วยกัน เราพร้อมที่จะเข้าไปเป็นพี่เลี้ยงวิทยุท้องถิ่น ให้เขาเกิดการเป็นเจ้าของ เราได้ทดลองจัดงานวันเด็กขึ้นมา ซึ่งได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่ายมาก เราจัดให้มีการอ่านข่าวภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ซึ่งเด็กๆ เก่ง สามารถทำได้ดีมาก คิดว่าปีต่อไปอาจทำต่อเนื่องอีก

- ในภาวะที่มีความพร้อมระดับหนึ่ง มีความสนใจที่จะใช้สื่อตอบสนองต่อปัญหา ตอบสนองต่อประชาชนโดยตรง จะพอมีโอกาสนี้จะให้เด็กๆ อย่างกลุ่มตาลับปรดมีที่ยืนได้กว้างขึ้นหรือไม่ อีกประเด็นคือ มีการเคลื่อนตัวอยู่เป็นกลุ่มใหญ่อีกกลุ่มหนึ่ง คือภาคสื่อภาคประชาชน มีอยู่หลายร้อยชุมชน การกิจนี้เป็นของชิป (SIF) แต่อีกไม่นาน ชิปจะหมดบทบาทไป กลุ่มของภาคประชาชนกำลังเติบโต ช่วง 2 ปีที่ผ่านมา ทำให้ประสบการณ์มากขึ้นอย่างสิ้นนั้น ทุกคนเห็นว่าสำคัญหมด แต่ไม่มีใครแตะ จนผมเข้ามาและมาทำตรงนี้ จึงอยากจะเรียนถามว่า พอจะมีคลื่นความถี่ให้เราได้ใช้หรือไม่

- จะลองเอาไปปรึกษาท่าน ผอ.วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย คิดว่า เขาก็คงจะถูกจัดออกไปเป็นองค์การมหาชน เพราะฉะนั้นในการทำงาน เขาก็พยายามปรับตัวและรับทราบปัญหา อย่างตัดเวลาไปให้ภาคต่างประเทศ แต่เราก็ประเมินไม่ได้ว่า คนฟังภาคต่างประเทศมีมากแค่ไหน เราไม่เคยรู้เลยว่า ใครบ้างที่เป็นลูกค้าเราและมีจำนวนมากพอที่เราจะลงทุนเสียเวลาไปหรือไม่ ทำไมเราไม่หันมาดูทรัพยากรที่เรา มีอยู่ 5 คลื่นความถี่ เราน่าจะใช้มันได้เต็มที่เพื่อประโยชน์แก่ประชาชน บางครั้งการจัด ก็ตามใจผู้จัด ไม่ได้ตามใจผู้รับ
- ถ้าท่านใดมีสื่อจะฝากให้ทางสำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดทั่วประเทศ ให้ออกข่าวที่ต้องการจะประชาสัมพันธ์มา ตอนนี้ดิฉันรับผิดชอบอยู่ ศูนย์ของเรายังใช้ได้ แต่คงต้องปรับให้น้อยลง เพราะอีกหน่อยจะยุบไป จะเป็นการประสานงานผ่านศูนย์ประชาสัมพันธ์เขตแทน
- ตอนนี้เราขอเวลาเพิ่ม เราทิ้งเรื่องไปนานมากแล้ว ตอนนี้เราอยากผลักดันให้ได้ช่วงเวลาที่เด็กกลับมาบ้าน ช่วงเวลาเย็นๆ เราจะมีสื่อสำหรับเด็กตั้งแต่ 18.00-21.00น. จะเป็นไปได้ไหม รวมทั้งมีทีวีสำหรับคนหูหนวก
- ที่จริงมูลนิธิสื่อสร้างสรรค์สนับสนุนอยู่ แต่มีปัญหาใหญ่เลยว่า ทางมูลนิธิคนหูหนวกไม่รู้สิกว่า เขาเป็นเจ้าของเป็นหน้าที่ของเขาที่ต้องมาจัดสิ่งเหล่านี้ให้กับประชาชนของเขา
- กลุ่มผมเคยเอาเด็กหูหนวกมา ตอนแรกเราใช้ภาษามือคุยกับเขา แล้วเราก็เล่าผ่านไมค์ออกไป เรารู้สึกว่าเสี่ยงกับภาพที่เราได้ มันไม่ใช่เด็กหูหนวก เราเลยให้เขาพูดออกอากาศ แล้วเราก็แปล แต่เราโดนกรมประชาสัมพันธ์ต่อว่าอีกว่า คุณเอาอะไรมาพูด เราก็บอกว่าเราแปลแล้ว แต่ที่เราได้คือ เรารู้ว่าเด็กหูหนวกเขาคิดอะไรกับสังคมของเรา ตอนนี้ที่เราฝันไว้คือ อยากมีรายการวิทยุ 1 คลื่น ที่ออกทั่วประเทศ
- ประเด็นหนึ่งที่ยากจะทำต่อคือ การเอางานวิจัยเป็นตัวนำร่องที่จะประสานความร่วมมือ ในแง่ของการพัฒนาซอฟต์แวร์ และคิดว่า สมาชิกเกือบทุกคนในนี้สามารถที่จะเข้ามาในกระบวนการที่ทำวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกับโครงการนี้ได้ ซึ่งผมจะประสานไปอีกครั้งหนึ่ง

การพัฒนาเด็กปฐมวัยด้วยการอ่าน

ธีรพงศ์ ธีรนิษเวศน์ และ
ทีมงานสมาคมไทยสร้างสรรค์ จ.ขอนแก่น

นายแพทย์อุดม เพชรสังหาร : ขอขอบคุณภาคีเด็ก และ สกว.ที่ให้เกียรติสมาคมไทยสร้างสรรค์ ในฐานะนายกสมาคมต้องขอขอบคุณอย่างยิ่ง ที่ให้ความสนใจในกิจกรรมของสมาคม เราเริ่มทำงานจดทะเบียนเป็นสมาคมเมื่อปี 2541 โดยวัตถุประสงค์ของการทำงาน ก็เพื่อสนับสนุนการพัฒนาเด็กปฐมวัยและครอบครัวในทุกๆ ด้าน เราเน้นว่าการพัฒนาต้องรอบด้าน เพื่อให้เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กปฐมวัย ครอบครัว ชุมชน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมด้วย และต้องการให้รูปแบบการทำงานของเรากลับมาเป็นการค้นคว้าและวิจัยเพื่อเอาสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของเราไปเผยแพร่สู่ผู้ที่เกี่ยวข้องว่า การทำงานกับเด็กต้องทำอย่างไรบ้าง นอกจากนั้น ก็เป็นการเผยแพร่แนวคิด ประสบการณ์ที่เราได้รับไปสู่ภาคี ไปสู่องค์กรอื่นที่ทำงานร่วมกับเรา ผมขอเกริ่นเพียงแค่นี้ และขอให้คุณธีรพงศ์ ธีรนิษเวศน์ ซึ่งทำสองหน้าที่คือเป็นเลขาธิการ และรั้งตำแหน่งผู้อำนวยการสมาคม หมายถึงตำแหน่งที่ดูแลผู้ที่ปฏิบัติงานทั้งหมด ช่วยเป็นผู้สรุปรายละเอียดเกี่ยวกับภารกิจและกิจกรรมต่างๆ ของสมาคมให้ที่ประชุมรับทราบ

คุณธีรพงศ์ ธีรนิษเวศน์ : ผมขอเริ่มต้นตรงความเป็นสมาคมสักนิดหนึ่ง เราก่อตั้งสมาคมในปี 2541 มีข้อปรีกษาหารหรือระหว่างผู้ก่อตั้งว่า เราจะเป็นมูลนิธิหรือจะเป็นสมาคมดี หลังจากที่ได้พิจารณาดูในข้อกฎหมายต่างๆ แล้ว สิ่งที่เราสรุปร่วมกันคือ โดยข้อเท็จจริงทางกฎหมาย มูลนิธิดูเหมือนจะเป็นของรัฐโดยมีกรรมการเป็นผู้บริหาร แต่สมาคมเป็นของสมาชิกซึ่งรัฐให้การรับรอง อ.เสรี พงพิศ เกตุบุตรเอาไว้ว่า โครงสร้างของสมาคมดูเหมือนจะเป็นโครงสร้างที่เลวร้ายที่สุดที่เราได้อยู่ในสังคม คือเรามีสมาคม มีสมาชิก สมาคมเป็นของสมาชิก กรรมการมาจากสมาชิก การบริหารก็บริหารโดยกรรมการซึ่งเป็นตัวแทนจากสมาชิก ถ้ากรรมการบริหารไม่เข้าท่า สมาชิกก็สามารถตั้งกรรมการชุดใหม่ได้ และมีการคานกัน ถูกควบคุมโดยกฎหมาย เราในฐานะผู้ริเริ่มก็คิดว่าน่าจะเลือกวิธีนี้ เพราะเราอยากให้องค์กรนี้เป็นองค์กรที่ทำเพื่อสาธารณะ โดยอาศัยเงินบริจาคจากเข้ามาทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สาธารณะ จึงขอเลือกเป็นสมาคม

ก่อนหน้าจะเป็น “สมาคมไทยสร้างสรรค์” คณะทำงานส่วนหนึ่ง เคยทำงานอยู่ในศูนย์อพยพทางด้านลาวมาก่อน ซึ่งเป็นองค์กรของฝรั่งเศส จัดการศึกษาภายในค่ายอพยพที่เชียงคำเกือบทั้งหมด ส่วนหนึ่งของบ้านวินัย ส่วนหนึ่งของบ้านนะโตะ พอแคมป์ปิด เราก็พยายามจะมาทำงานเรื่องเด็กปฐมวัย เกี่ยวกับครอบครัวในเขตชุมชน ตอนนั้นเราเรียกว่าหมู่บ้านไท จนกระทั่งในท้ายที่สุด เราจดทะเบียนเป็นสมาคม จากนั้นได้เชิญหลายๆ ท่านเป็นสมาชิกและทำงานร่วมกัน ผมกับคุณหมอไม่เคยรู้จักกันมาก่อน แต่มารู้จักกันตอนตั้งสมาคม ผมคิดว่า นี่เป็นสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นกำลังใจและเป็นพลังให้กับพวกเราได้มากคือ เราเริ่มทำงานเรื่องเด็กปฐมวัยในนามสมาคม ขณะเดียวกันเราได้เพื่อนพี่น้องใหม่ๆ เพิ่มขึ้นมากมาย สิ่งที่จะช่วยให้เราทำงานอยู่ได้ ไม่ใช่ทรัพยากรจากต่างประเทศ แต่เป็นเพื่อนพี่น้องที่เขามาร่วม

กันทำงาน หลายๆ ท่านตอนนี้ก็ให้การสนับสนุนพวกเราอยู่ อ.ปริธา อ.ชีวัน คุณพระพิพรรณ์ก็มีส่วนช่วยพวกเราได้มาก อ.พรอนงค์ ท่านก็ให้กำลังใจเราตลอด

งานของสมาคมไทสร้างสรรค์มีอยู่ 2 บริบท ซึ่งเป็นเรื่องที่มีเนื้อหาส่วนใหญ่ไม่ค่อยตรงกัน หลายท่านเคยถามว่า ทำไมไม่เริ่มทำงานกับเด็กชนบท เพราะหลายท่านจะเห็นงานในขอนแก่น งานในเขตเมือง ผมเลยขอเริ่มตรงนี้ครับ ในปี 2513 มีกลุ่มคนชาวจีน เผ่าลัวะ อาศัยอยู่ที่เขต อ.บัว จ. น่าน อาชีพคือทำไร่เลื่อนลอย อยู่ในเขตรอยต่อระหว่างชายแดน แล้วตอนหลังพื้นที่ป่าถูกตัดไปเรื่อยๆ จนต้องย้ายไปอยู่ในเขตไทรบุรี ของลาว อยู่จนกระทั่งปี 1975 วันที่ 2 ธันวาคม 2513 ลาวแตก กลุ่มนี้ก็ถอยกลับลงมาที่เดิม ในขณะที่ผู้อพยพด้านลาวทะเลาะลักเข้ามาพร้อมกัน ทางเราก็เข้าไปควบคุมไว้ในศูนย์อพยพที่สปป.ลาวและบ้านน้ำยาว เพื่อพิสูจน์สัญชาติไทย เพราะคนเหล่านี้ส่วนหนึ่งมีสัญชาติไทยมีบัตรประชาชนอยู่แล้ว แต่พอเข้าไปอยู่ในลาวหลายๆ ปี เข้าไปทำไร่ก็จนครอบครัวเข้าไปอยู่ หลักฐานเอกสารหาย ประกอบกับปีนั้น ที่ว่าการอำเภอบัวถูกไฟไหม้ทั้งหมด เอกสารหายหมด พอกลับเข้ามาก็ถูกจับเข้าไปอยู่ในค่าย เพื่อพิสูจน์สัญชาติ 80 เปอร์เซ็นต์ของคนกลุ่มนี้ที่เริ่มจากประชากร 1,700 กว่าคน ใช้เวลาอยู่ในศูนย์อพยพ 18 ปี 5 ค่าย สปป.ลาว บ้านน้ำยาว เวียงคำ บ้านวินัย และ บ้านพะโค ผมเรียกคนกลุ่มนี้ว่า เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดของคนที่ไม่มีความมั่นคงจะอยู่ จนกระทั่งวันที่ 7 มิ.ย. 2538 คณะรัฐมนตรีมีมติให้กรมประชาสงเคราะห์จัดพื้นที่ให้รองรับชั่วคราว ซึ่งได้ที่รอยต่อ จ.เพชรบูรณ์ กับจ.เลย แต่พื้นที่ตรงนั้นเป็นพื้นที่ครอบครองของชาวม้ง ด้านหลังเป็นพื้นที่ของอุทยานภูหินร่องกล้า พอเข้าไปอยู่ที่นั่นตั้งแต่ปี 2538 รอกการพิสูจน์สัญชาติจนถึงวันนี้ 24 ปีผ่านไปก็ยังไม่เสร็จ มีคนอยู่ในหมู่บ้าน 3 คนที่ยากมีบัตรประชาชน เพราะฉะนั้นหมู่บ้านตรงนี้เป็นหมู่บ้านที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายการปกครองท้องถิ่น ผลที่ตามมาคือ ไม่มีบริการด้านการศึกษา ด้านการแพทย์ ไม่มีบริการอะไรทั้งนั้น

ตอนนั้นพวกเราก็ตอบไปช่วย ได้พื้นที่หนึ่งงานต่อหนึ่งครอบครัว พื้นที่อุทยานด้านหน้าเขาเป็นพื้นที่ครอบครองของม้งทั้งหมด ดังนั้นชุมชนนี้เข้ามาอยู่ก็ไม่มีที่ทำกิน ไม่มีบริการจากภาครัฐ ไม่มีเอกสารสิทธิใดๆ ไม่มีทรัพยากร บางทีโรงเรียนต้องการที่จะซ่อมโรงครัว จะใช้ไม้ไผ่สัก 3 ลำ ต้องขับรถออกไป 4 กม. พื้นที่ตรงนั้นถูกถางเตียนหมด มีแต่หญ้า ฉะนั้นทรัพยากรพื้นฐานไม่มี ชาวบ้านไม่รู้จะเอาหลังพิงไว้กับอะไร เราเข้าไปเริ่มต้นทำ โดยการเปิดศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตั้งแต่ปี 2538 อบร.และฝักครูชาวบ้านขึ้นมา ครูส่วนหนึ่งเราเทรนมาตั้งแต่ในศูนย์อพยพ เข้าไปจัดบริการเรื่องเด็กเล็ก เพราะมองกันว่า สิ่งแรกที่เรต้องช่วยคือเรื่องเด็กเล็ก เขาต้องอยู่รอด เราขอบริจาคนม ขนอาหารบางส่วนเข้าไปให้ จัดบริการเอาเด็กเล็กเข้ามาส่งเสริมพัฒนาการ และเทรนคนในหมู่บ้านให้ทำงานเกี่ยวกับเด็กเล็กมาตั้งแต่ปี 2538

คนกลุ่มนี้ถูกจัดให้เป็น 2 หมู่บ้าน ศูนย์ตั้งอยู่ในเขต อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์ แต่ว่าเข้าง่ายที่สุดทางด้านด่านซ้าย อีกกลุ่มอยู่ในเขต อ.ด่านซ้าย แต่เขาทางหล่มเก่า ท่านนักบริหารการศึกษา ท่านคงนึกออกนะครับว่า จะมีความยุ่งยากอะไรถ้าเราจัดโรงเรียนขึ้น เราเข้าทางเพชรบูรณ์ตลอดแต่เราต้องอ้อมไปอีก 100 กว่ากิโล เพื่อไปเข้าทางด้านด่านซ้าย ไปประสานงานเรื่องโรงเรียน

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ทำ เราก็พยายามทำกันมาเรื่อยๆ พยายามที่จะเทรนครู ให้ความรู้พ่อแม่ เรื่องโภชนาการ เรื่องอาหาร และเรื่องการจัดหาอาหารเสริม ประสบการณ์ 18 ปี ในศูนย์อพยพพลีอกคนเหล่านี้เกือบทั้งหมด ผมคิดว่าหลายท่านเคยไปเยี่ยมศูนย์อพยพ สมัยที่เรามีค่ายอยู่ในพื้นที่ชายแดนลาวกับเขมร ภาพที่เราเห็นคือ 8 โมงเช้า รถ 18 ล้อ ขนข้าวสารเข้าไปเติม มากันเป็นขบวน 10 โมงเช้า รถขนพินอัดแห้งเข้าไป สิ่งที่เราต้องทำคือตื่นมาตอนเช้า ถือไม้กวาดไปกวาดหน้าบ้านที่ตัวเองพัก และไปเข้าแถวรับพิน รับเนื้อ รับข้าว 18 ปี ผ่านไป คนเหล่านี้ออกมาทำอะไรไม่เป็นเลย ครูผมหลายคนที่นี่ มีอยู่คนหนึ่งเป็นคนที่สอนดีมาก ชื่อครูสอน เข้าค่ายตอนอายุ 7 ขวบ 18 ปีผ่านไป เขาออกมาเป็นครู ครูคนนี้เป็นลูกผักไม่เป็น เลี้ยงไก่ไม่เป็น ชุมชนโดยเฉพาะหมู่บ้านนี้ไม่เคยปลูกผักทานเอง พฤติกรรม 18 ปี คือ ซื้อและรับแจก สิ่งที่เราช่วยชุมชนตรงนี้เป็น ทำอย่างไรชุมชนจะเข้ามาช่วยเราจัดการศึกษา สิ่งที่ท่านเห็น เช่น เครื่องเล่นสนาม ไม่ใช่ของเรา เป็นของที่มีคนบริจาคมา เป็นสิ่งซึ่งเราพยายามคัดค้านตลอดว่า กรุณาเถอะ อย่าบริจาคเลย ชุมชนนี้ได้รับมามากพอแล้ว กรุณาให้เราทำงานกับเขาอย่างสงบๆ

ตอนนี้สมาคมก็มีภาพเหมือนเป็นคล้ายๆ ผู้อุปถัมภ์ จากศูนย์อพยพกลายเป็นสมาคม งานตรงนี้จึงมีโจทย์เพิ่มขึ้นอีกหลายอย่าง และเราก็พยายามเข้าไปรื้อฟื้นตรงนี้ อย่างหน้าคำที่มีมากแถบ จ.น่าน และ เชียงใหม่ มีบางส่วนที่เพชรบูรณ์ ชาวบ้านก็เอามาสานทำเป็นกระติบข้าว ทำกลองใส่หิซซู สมาคมฯ เอามาทำการตลาดให้ เราประเมินจากส่วนกิจกรรมระดมทุน ตลอดระยะเวลา 2-3 ปีที่ผ่านมา คือขาดทุน แต่เรายังทำอยู่เพราะมีเงื่อนไขอย่างเดียว ก็อย่างที่คุณโสภณ สุภาพงษ์พูดครับว่า ทำอย่างไรให้ครอบครัวมีกิน เพื่อเด็กจะได้มีกิน เรายอมขาดทุนเพื่อให้เด็กๆ เหล่านี้มีกิน เพราะในชุมชนตรงนี้ ชุมชนบ้านหมื่นขวามีประมาณ 20 กว่าครอบครัว ซึ่งข้าวไม่พอกิน ขาดข้าวอยู่ปีละประมาณ 5 เดือน บางทีเราต้องวิ่งไปหามูลนิธิซึ่งมีผู้บริจาคให้เยอะ ขอข้าวสารขนขึ้นไปให้ทุกๆ ที่เราก็ไม่อยากให้งานที่นั่นก็จะไปเกี่ยวโยงกับเรื่องพวกนี้

เรื่องความอยู่รอด เรามาช่วยเขาตั้งกลุ่มทำเครื่องจักสาน ทำการตลาดให้เขา จัดตั้งกองทุนหมุนเวียนให้ กู้เงินไปเช่าที่ดินมั่งเพื่อทำมาหากิน ส่วนหนึ่งทำตามคนมั่งคือ ปลูกเผือก กระหล่ำปลี ตอนหลังผมเข้าใจว่า คนถิ่นกับคนลัวะน่าจะเรียนรู้ไวกว่า ทำมา 2 ปีเล็ก คนมั่งทำมา 25 ปี ผ้าปักเหล่านี้ก็เป็นอีกส่วน แปรนต์ของเราคือ เด็กไท มีทั้งชายและแจก

เด็กคนถิ่นที่นั่นมีปัญหาเรื่องสุขภาพสูงมาก พ่อแม่พยายามเลี้ยงลูกดี ใกล้ชิดกับลูก แต่สิ่งหนึ่งที่เรามองเห็นคือปัญหาเรื่อง basic minimum ยังเป็นปัญหาอีกเยอะ เรื่องสาธารณสุขมูลฐาน เรื่องโภชนาการ เรื่องเครื่องนุ่งห่ม

อาคารที่ใช้ทางคริสตจักรเป็นคนสร้างให้ มีอาคารอิฐบล้อกที่ได้เงินจากสถานทูตเข้าไปช่วยอยู่ 3 หลัง โรงเรียนประถมศึกษาเราเปิดในปีการศึกษา 2541 หลังจากที่เราทำงานมาหลายปี ทางประชาคมยุโรปก็เข้ามาช่วย เพราะเด็กที่นี่ ในวัยประถมและอนุบาลมี 100 กว่าคน ต้องเดินทาง 12 กม. บนทางโคลนเพื่อไปเรียน พongประมาณมา เราก็สร้างโรงเรียนประถมศึกษาและอาครุคณะหนึ่ง 6-7 คน ที่จบปริญญาตรีด้านการศึกษามา ขึ้นไปจัดการเรียนการสอน สิ่งหนึ่งที่เรายพยายามจะทำกันให้ได้มากที่สุดคือ พยายามตอบคำถามว่า ทำอย่างไรโรงเรียนจึงจะเป็นกลไกความอยู่รอดของชุมชนให้ได้ ทำอย่างไรชุมชนที่จะสร้าง identity ของตนให้ได้ หลังจากที่เขาวิ่งหาแผ่นดินอยู่มา 20 ปี ชื่อเด็กเราฝาก สปจ.เลยไว้ คณะครูได้รับการอนุญาตจากทีมงานพวกเรารู้ว่า คุณทดลองได้ทุกอย่าง อยู่ในกรอบของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เขาพยายามคิดหลักสูตรชุมชน เอาเด็กเข้าไปเรียนรู้ทุกอย่างที่อยู่ในชุมชน ก็ทำได้ระดับหนึ่ง ตอนนั้นก็มผลงานของเด็กออกมา 40-50 ชิ้น ซึ่งคณะทำงานบนตอบบอกว่า อยากเอามาอวดบ้าง เพราะเด็กเขาไปสำรวจหมด เรื่องกระเบื้องดำข้าว เรื่องประเพณีพื้นบ้าน เรื่องวัฒนธรรมตัวเอง แล้วผลที่ได้จากการทำงาน 2 ปีเศษ ที่เราเริ่มโรงเรียนประถมศึกษาคือ เด็กเราประกวดงานวิชาการ ก็ถูกโรงเรียนที่มีชื่อเด็กของเราอยู่ เอาไปประกวดทั้งด้านกีฬาและด้านวิชาการ เด็กของเราชนะมาหมดเลย และเป็นเด็กที่กล้าแสดงออกมาก

ทางคณะครูพยายามจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ตอนนี้หลายคนลองเอาวิธี mind map เข้าไปช่วยเด็ก ตั้งแต่ ป.1-6 บางชั้นเด็กมีน้อย ครูก็พยายามสอนคณะชั้น ซึ่งก็ได้ผลพอสมควร เห็นถึงความแตกต่างขึ้นมา

เราทำศูนย์เกษตรให้เด็กเรียนเรื่องการเกษตร เราพยายามสอนเรื่องการทำกิจกรรมทางด้านการเกษตร และเอามาทานที่โรงเรียน ก็ประสบความสำเร็จบ้าง ไม่ประสบความสำเร็จบ้าง

ที่นี้มีปัญหาเรื่อง identity มากที่สุด เพราะสิ่งที่เขาได้มาจากศูนย์อพยพคือ 2 ศาสนา 3 นิกาย กลุ่มหนึ่งคือพุทธ กลุ่มหนึ่งคือคริสต์ คริสต์เป็น 3 โบสถ์ ฉะนั้นการรวมพลังการเป็นชุมชนทำได้ยากมาก เราก็พยายามไปพูดว่าวัฒนธรรมดั้งเดิมของเขามีอะไรบ้าง บางคนเป็นคริสต์แต่เขาก็กินอาหารอีกอย่างหนึ่ง เราก็ให้เด็กไปสำรวจและให้การสนับสนุนเขาบ้าง

จริงๆ แล้ว ชุมชนไม่ค่อยเข้าใจว่า ครูทำบ้าง บอๆ อะไรกับเด็ก บางทีพาไปอยู่กลางทุ่ง ไปน้ำตก เราคงต้องขอความช่วยเหลือจากผู้หลายๆ ท่าน อย่างทางพ่อวิบูลย์ พ่อสุทธินันท์ เข้าไปพูดคุยกับชุมชน ว่าเราจะทำนันทนาการ เรื่องผลงานการเรียนรู้ของเด็ก ให้พ่อแม่ได้เห็นว่าเขาได้เรียนรู้อะไร ในขณะที่พ่อแม่มองว่า ครูพาเด็กไปทำอะไรบ้าง บอๆ ก็คงจะได้ความชัดเจนมากยิ่งขึ้น พ่อแม่คิดว่าทำไมไม่นั่งเรียนในห้อง อันนี้ผมคิดว่าเป็นบล็อกที่มีอยู่ทั่วสังคม

ไทย ที่หมั่นขาว โครงการนี้เราคงสรุปได้โดยหลักๆ ปีนี้เราได้รับการร้องขอจาก สปจ.เพชรบูรณ์ ให้ช่วยเปิดโรงเรียนอีกโรงหนึ่ง ซึ่งผมไม่แน่ใจว่าเป็นชาวดีหรือชาวร้าย ก็คงต้องร่วมมือกับท่านที่จะทำไป

ผมขอกลับมาที่กิจกรรมทางด้านขอนแก่น ซึ่งเป็นกิจกรรมที่หลายท่านเห็นว่า เป็นกิจกรรมคนรวย สมาคมไทสร้างสรรค์เริ่มทำงานจริงๆ ที่ขอนแก่น ช่วงนั้นเราเริ่มต้นด้วยการจัดอบรมพัฒนาบุคลากรเรื่องการศึกษาเด็กปฐมวัย และครอบครัว คงเป็นเช่นคุณหมอดูมพูดไปเมื่อครู่ ว่า สมาคมฯ ต้องการทำงานเรื่องเด็กปฐมวัยและครอบครัว เราคุยกันในกลุ่มฯ เสมอว่า เราต้องการเอาดีทางด้านเด็กปฐมวัยและครอบครัว ด้วยเหตุผลหลายๆ อย่าง อันหนึ่งคือเป็นที่รับรู้กันมาตลอดว่า รัฐบาลไทยสนับสนุนทุนด้านการศึกษาปฐมวัยน้อยมาก ขณะที่เราพูดกันเสมอว่า การศึกษาในระดับปฐมวัยมีความสำคัญที่สุด คือต้นทุนของชีวิตทั้งชีวิต ถ้าเราลองพิจารณาดูว่า กระทรวงศึกษาฯ ทำอะไรบ้างเกี่ยวกับเรื่องนี้ เรียกว่าเกือบจะไม่ทำอะไรเลย เรามีพระราชบัญญัติการประถมศึกษาหลายสิบปีแล้ว แต่โรงเรียนสปช. เพิ่งรับเด็ก 3 ขวบเข้าเรียนเมื่อไม่กี่ปีก่อนพอจะสรุปจะแตก แล้วพอพอสรุปแตก สิ่งที่กระทรวงศึกษาฯ ทำคือตัดเด็ก 3 ขวบออกจากโรงเรียน และตอนที่รับเด็ก 3 ขวบเข้าโรงเรียน คือตอนที่โรงเรียน สปช.จำนวนมากถูกปิด เพราะว่าอัตราการเกิดเด็กลดลง เป็นข้อเท็จจริงที่น่าเจ็บปวดมาก

วันนี้เราก็มีเด็กที่มีคุณภาพขนาดนี้ เราพยายามแก้ปัญหาในระดับมหาวิทยาลัย มัชยม ประถม แต่เรามองเรื่องการศึกษาเด็กเล็กน้อยมาก องค์การยูนิเซฟในขณะนั้น เมื่อหลายปีมาแล้ว เราเคยทำ situation study เรื่องเด็กปฐมวัย เพราะว่าเด็กปฐมวัย 40 เปอร์เซ็นต์อยู่ในภาคอีสาน จึงเป็นปัญหามากที่สุดของภาคนี้ เราเลยย้ายฐานไปทำงานภาคอีสาน งานสมาคมฯ จึงประกาศชัดเจนว่า เราต้องการทำงานเรื่องเด็กปฐมวัย เราจะไม่ทำงานเรื่องสิ่งแวดล้อม ไม่ทำเรื่องสิทธิสตรี เราคิดว่า ต้องมีองค์กรที่เชี่ยวชาญเรื่องเด็กปฐมวัยให้ได้ ใน 5-10 ปีข้างหน้า ในฐานะขององค์กรพัฒนาเอกชน

เราพยายามจะช่วยองค์กรต่างๆ จัดอบรมบุคลากรเรื่องการพัฒนาเด็กปฐมวัยหลายครั้ง เราทดลองหลายเทคนิควิธี อีกข้อที่เป็นข้อสรุปของพวกเราคือ เราจะไม่ให้เทคนิคอีกต่อไปในการเทรนโดยทั่วไปที่ทางราชการขอ แต่เราจะหาวิธีว่า ทำอย่างไรจะปรับทัศนคติที่มีต่อเรื่องเด็กปฐมวัยของคนในกระทรวงศึกษาฯ เกือบทุกคนให้ได้ ถ้าเราพูดถึงเรื่องที่จะทำอะไรสักอย่าง เราถามรูปแบบ เราถามโมเดล เราถามเทคนิควิธี แต่เรามักไม่ถามกันเรื่องวิธีคิด พอลงไปทำงานสักหน่อย พอวิหิตหมด ก็ไปไหนไม่ได้

อีกอันที่เราเริ่มทำถัดมาจนถึงตอนนี้เป็นคือ วิหิตครอบครัว ตอนที่เรเตรียมทำรายการนี้ 3-5 ชม. ทุกวันอาทิตย์ ทุกคนที่ขอนแก่นบอกว่า รายการมันยาวเกินไป คงไม่มีใครฟัง ชั่วโมงหนึ่งก็ไม่มีใครฟังแล้ว ในขณะนั้นสิ่งที่เราได้กลับมาคือว่า หลายท่านบอกว่ารายการมันสั้นไปหน่อย มันเป็น talk of the town อยู่ประมาณปีครึ่ง หลายคนบันทึกโปรแกรมของเราไว้

สิ่งที่เราสรุปของพวกเราคือ ถามว่ารายการนี้เป็นรายการที่ดีที่สุดหรือไม่ ผมคิดว่าไม่ใช่ แต่มันบอกอย่างหนึ่งว่า เด็กและครอบครัวไม่มีที่พึ่ง เราต้องการแหล่งข้อมูล แต่ไม่มีกลไกที่จะให้ข้อมูลกับเขาได้

ผมเคยยืมหนังสือเล่มหนึ่งจากคุณระพีพรรณมา เป็นหนังสือที่ผมใช้กับลูกแล้วประสบความสำเร็จในการแก้ภาวะอาการกลัวความตายของลูกชายผมเมื่อ 2 ปีที่แล้ว ประสบความสำเร็จหลังจากที่ผมอ่านให้ลูกฟังไป 3 ครั้ง ที่นี้ผมถามอย่างเดียวกันว่า ถ้าพ่อแม่ต้องการรู้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องพวกนี้ พ่อแม่จะไปถามใครที่ไหน สังคมเราไม่มีกลไกตรงนี้ให้ เราไม่เคยมีกลไกที่สนองความต้องการของครอบครัวได้ตรงไปตรงมา ทั้ง active และ effective ฉะนั้นรายการวิหิตที่เราทำ ก็เป็นรายการยอคิดออกไป หลังจากนั้นเราสำรวจปริมาณคนฟังจากกลุ่มพ่อแม่เด็กอนุบาลเมื่อต้นปีที่แล้ว ตอนเดือนมกราคม มีพ่อแม่ 15 เปอร์เซ็นต์ของเด็กปฐมวัยกว่า 3 หมื่นคนที่ฟัง ก็คงไม่น้อย

อีกงานหนึ่งที่เราต้องการให้พ่อแม่คือ การจัดสัมมนาแบบให้เปล่า จัดเวทีวิชาการให้กับพ่อแม่ เมื่อวัน 27-28 มกราคม 2544 ก็เพิ่งจัดไป มีคนไปร่วมงาน 1,700 กว่าคน ในช่วง 2 วัน สิ่งที่เราเห็นชัดว่า เรามาถูกทางแล้ว ก็คือ เรามีเพื่อนพี่น้องไปช่วยเรามากมาย เพื่อนทางอมรินทร์ไปกัน 10 กว่าคน ทางศึกษาเอเชีย ทางสิทธิเด็กก็ไปช่วย หลายรายเข้ามาแชร์ค่าใช้จ่าย ทางกรมอนามัยก็เข้ามาช่วย ภาพที่ออกมาคือ พ่อแม่และเด็กๆ มีความสุข เขาได้

เรียนรู้อย่างไรบ้างอย่าง เขาไปซื้อไอเดีย เด็กๆ ก็ไปสนุกสนานกัน แล้วสิ่งที่น่าชื่นใจคือ ทีมงานที่เข้าไปช่วยเรา 70 กว่าชีวิต ทุกคนมีความสุข และทุกคนไม่ได้เรียกร้องอะไรจากเรา อ.ปรีดาไปช่วยนั่งพิมพ์สื่อเพื่อขายหาทุนเข้าห้องสมุด

นั่นเป็นบางอย่างที่เราอยากเห็น เราเห็นเรื่องเลวร้ายมามากพอสมควร ซึ่งเป็นนโยบายสมาคมฯ ที่เรายุกกันเสมอว่า เราทำงานส่งเสริม ฉะนั้นสิ่งที่เรานำเสนอ ควรเป็นทางบวก และทุกคนควรจะมีความสุข เราเห็นพ่อแม่คนไหนเลี้ยงลูกเก่งๆ เลี้ยงลูกแล้วลูกมีความสุข มีแนวทางชัดเจน เราก็พยายามจะเอาสิ่งเหล่านี้มาพูดคุยหรือนำมาบอกต่อกับครอบครัวอื่น วิทยากรท่านไหนที่สามารถพูดจาบางอย่างแล้วพ่อแม่ได้ฉุกคิด ในแนวทางการเลี้ยงลูกของตัวเอง เราก็ชวนท่านเข้ามาร่วมกับเราบ่อยๆ อ.สายสุรีย์ท่านก็ไปช่วยพวกเรา ตอนนี้ท่านบอกว่า ท่านจะช่วยดูเรื่องหนังสือว่าทำอย่างไรเราจะมีหนังสือนิทานมากขึ้น ท่านบอกว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ท่านพูดไว้ตั้งแต่ก่อตั้งคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อ 30 กว่าปีที่แล้ว อ.สมบุญ สิงคมานันท์ ท่านก็ไปช่วย ผมขอสิ่งที่อาจารย์พูดว่าหนังสือนิทาน 1 เล่ม ต้องใช้ 100 ครั้ง ใช้ 100วิธี แต่ละวิธีให้ใช้ 100 ครั้ง แต่ละครั้งให้ใช้กับเด็ก 100 คน เรามีเพื่อนๆ ที่ส่งของเล่นไม้ไผ่จากกลุ่มบ้านป่าแดดเข้ามาแสดงด้วย เพื่อนทางลิกษาเอเชียก็มาแสดงหุ่น และช่วยกันเล่านิทานให้เด็กฟัง

ที่สมาคมฯ ทำห้องสมุด เราเริ่มมาหลายวิธี เริ่มตั้งแต่ปูเสื่อ แล้วมีกลุ่มพ่อแม่ กลุ่มเด็กๆ เข้ามาร่วมกิจกรรม ทุกบ่ายวันอาทิตย์ พอทำไปสักพัก เราเริ่มเหนื่อยแล้ว ยกของขึ้นรถทุกอาทิตย์เลย ก็คิดว่าเราอาจจะใช้พื้นที่ของเราจัดห้องรับแขกออก และตั้งเป็นห้องสมุดขึ้นมา เอาชั้นต่างๆ เข้ามา เราเริ่มจากหนังสือ 200 เล่ม ตอนนี้เรามีสมาชิก 120 กว่าครอบครัว หลังจากเปิดรับสมาชิกมา 3 เดือน สมาชิกมีทุกรูปแบบ บางท่านปั่นจักรยาน บางท่านขับเป็นสี่บางท่านเดินเข้ามา เด็กๆ หลายคนก็ปั่นจักรยานเข้ามา เราเปิดฟรีสำหรับทุกท่าน พ่อแม่ที่เข้ามา เด็กหลายคนเข้ามาที่นี่แล้วเปลี่ยนพฤติกรรมของเขาไปเอง ซึ่งพฤติกรรมอย่างนี้เป็นปัญหาที่บ้านตลอดมา ผมก็ตั้งข้อสงสัยขึ้นมาว่าทำไมเด็กไปโรงเรียนทุกวัน พฤติกรรมเด็กเปลี่ยนไม่ได้ เช่น เด็กคนนี้แกพูดจารุนแรงมาก อีกคนหนึ่งทำทางเหมือนตุ๊ด เด็กสองคนนี้อยู่ห้องสมุด 3-4 อาทิตย์ติดต่อกัน คนที่ทำทางตุ๊ดตั้งหลายหมัดเลย

ผมตั้งคำถามขึ้นมาว่า ทำไมถ้าโรงเรียนเป็นชุมชนหนึ่งแล้ว พยายามให้เด็กเข้าสังคม ได้รับกระบวนการเยียวยาทางสังคม น่าจะปรับพฤติกรรมเด็กได้ ทำไมโรงเรียนทำไม่ได้ ทำไมห้องสมุดพื้นที่ที่เราเปิดฟรีให้กับเด็กทำไมถึงทำได้ แปลว่าโรงเรียนทำอะไรอยู่ ครอบครัวเขาก็มาพักผ่อน เด็กๆ ก็ทำกิจกรรมศิลปะสลับกับอ่านหนังสือ เราจัดพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมอ่านหนังสือ และกิจกรรมอื่นๆ เด็กๆ มาเล่น มาเรียนรู้ มาทำกิจกรรมร่วมกัน พ่อแม่ก็มาเล่นกับลูก มาอ่านหนังสือให้ลูกฟัง กลายเป็นกลุ่มครอบครัว กลายเป็นกลุ่มเด็กขึ้นมา ตอนนี้ก็มีกิจกรรมชมรมครอบครัวขึ้นมา มีสมาชิกลงชื่อไว้ 100 กว่าครอบครัว สมาคมฯ ก็พยายามจะจัดกิจกรรมให้กับทางครอบครัว เพื่อให้เขาเข้มแข็งขึ้น ให้เขาสามารถเรียนรู้กันและกัน

สิ่งที่เราอยากเห็นต่อไปคือ ห้องสมุดเต็มรูปแบบ ซึ่งเราเรียกว่า “สวนเพื่อการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยและครอบครัว” เราอยากเห็นห้องสมุด อยากเห็นสวนที่เด็กเล่นกันอย่างอิสระ ใช้เวลาพักผ่อนเสาร์-อาทิตย์ไปเรียนรู้ ทำกิจกรรมสร้างสรรค์ ให้พ่อแม่นอนเอกเขนกพักผ่อนได้ เป็นทางเลือกที่สังคมไทยไม่เคยมีให้กับครอบครัว ทางเลือกที่เรามีอยู่ปัจจุบันคือ พาลูกไปเดินตามบึงชี โลตัส เราไม่มีทางเลือก เราก็ต้องพาลูกไปห้าง เราไม่มีที่ให้เขาไป เราจึงคิดว่า ทำไมเราไม่สร้างห้องสมุดให้กับเด็กๆ ทำให้เขาไป ให้ทุกคนไปเรียนรู้กับมันได้ ทำกิจกรรมสร้างสรรค์ ให้พ่อแม่เด็กๆ ได้ใช้เวลาว่างร่วมกัน ให้พ่อแม่มีส่วนร่วมในชีวิตวัยเยาว์ของเด็ก

มันเป็นโครงการใหญ่มาก ซึ่งต้องใช้ทุนมากมายมหาศาล ผมเชื่อว่าเด็กทุกคน เด็กบนดอย เด็กขอนแก่น เด็กคนรวย เด็กธรรมดา ประเด็นของผมคือ เด็กคนนี้ต้องอยู่ร่วมกับเด็กทุกๆ คน เขาอยู่รอดคนเดียวไม่ได้ ถ้าเขาจะอยู่รอด เด็กคนอื่นต้องอยู่รอด เด็กทุกคนต้องอยู่ร่วมกัน ผมถามสังคมไทยว่า เราสามารถทำอะไรให้แก่เด็กได้บ้าง เด็กปฐมวัยเราช่วยอะไรพ่อแม่บ้าง ขอขอบคุณครับ

นายแพทย์อุดม เพชรสังหาร : ผมขออนุญาตใช้เวลา 2-3 นาที สรุปประเด็นของท่านเลขาธิการ ในเอกสารของสมาคมฯ ได้พูดถึงวิสัยทัศน์และกิจกรรมที่เราทำงาน เราพยายามหาประสบการณ์ใน 3 พื้นที่ คือ

(1) พื้นที่ในชุมชนที่ห่างไกล ขาดทุกสิ่งทุกอย่าง ก็คือบนดอย ที่ จ.เพชรบูรณ์ และ จ.เลย แต่ว่าการทำงานตรงนี้ เป็นการทำงานที่เด็ดสุด เราเรียนรู้อะไรหลายอย่างจากคนที่ไม่มีทักษะชีวิตเลยในการดำรงชีวิต และเราพยายามจะสนับสนุนการพัฒนาคนตรงนั้น โดยที่ให้เรามีส่วนร่วมมาก เราตั้งเด็ก 2 คนที่จบมัธยม 3 มาเรียนหนังสือ โดยที่เราพยายามลงขันกันเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายให้เด็ก พอ 2 ปีผ่านไป ผมก็คุยกับเขาว่า เรียนจบแล้วจะทำอะไร อยากทำงานในเมือง ทั้งๆ ที่ใจเราตอนแรก คิดว่า เขาเป็นทรัพยากรบุคคลสำคัญที่สุดที่จะพัฒนาท้องถิ่นของเขา ตอนนั้นก็ไม่ว่าจะเป็นอย่างไร แต่คุยกันครั้งสุดท้ายก็บอกว่า อยากหาทางทำงานในเมือง ชุมชนตรงนั้นเป็นอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งเรากำลังหาความกระฉ่ง

(2) คือชุมชนในเขตกึ่งเมืองกึ่งชนบท คือที่ กลุ่ม อ.บ้านแพก จ. ขอนแก่น ก็ทำคล้ายๆ กัน แต่กระบวนการของเราคือ พยายามให้ชุมชนเรียนรู้ด้วยตนเองและช่วยตนเอง สมาคมฯ จะค่อนข้างขี้นเหนียว เราจะไม่พยายามทำอะไร จนกว่าเขาจะพยายามช่วยตนเอง

(3) ชุมชนเขตเมือง ในเขตเทศบาลขอนแก่น เราพบว่า คนชั้นกลางเลี้ยงลูกมีปัญหา แม้แต่หมอเอง ในการสัมมนาครั้งสุดท้าย เขาไม่สามารถควบคุมลูกเขาได้ ลูกจะเอาอะไร พ่อก็ตามจ้อ และผมเชื่อว่าลูกคนรวย ลูกคนมีอำนาจ ถ้าเลว จะสามารถสร้างผลกระทบต่อสังคมได้สูง ซึ่งตรงนี้คือจุดอ่อนของสังคมเมือง หลายคนชอบแซวเราว่า ชอบทำงานกับคนรวย เพราะเรามองปัญหาตรงนี้ ที่ขอนแก่น เราเริ่มต้นจากรายการวิทยุ เพื่อที่จะให้ public education ไปๆ มาๆ จากรายการวิทยุ ทำให้เราได้เห็นอะไรบางอย่าง เกิดการเรียกร้อง เขาบอกว่าอยากเจอคนโน้น คนนี้ เราเลยเปิดพื้นที่ให้ชมรมครอบครัวเข้ามาหาตัวเอง เขาจะแชร์ประสบการณ์ในกลุ่มของเขาเอง ตอนแรกกิจกรรมห้องสมุดของชุมชนเราจะไปเร่ร้อน ทำตามพิพิธภัณฑสถาน บังเอิญบ้านพักที่เราเช่าทำเป็นสำนักงาน มีพื้นที่เยอะ เราเลยถือโอกาสทำห้องต่างๆ เพื่อให้เด็กได้มีกิจกรรม ปรากฏว่า ได้กลายเป็นห้องสมุดสำหรับครอบครัวและเด็ก ที่เราดูแลแล้ว เด็กอาจมานั่งอ่านหนังสือ พ่อแม่มาอ่านหนังสือให้ลูกฟัง ก็ทำกิจกรรมเอื้อกัน บางทีพ่อแม่ก็นั่งรวมกลุ่มพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน ในพื้นที่ประมาณ 3 งาน

การที่พ่อแม่อ่านหนังสือให้ลูกฟัง มันได้ประโยชน์หลายอย่าง ความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกเป็นหัวใจที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้เขาเติบโตมาด้วยความงดงาม ภาพพ่อหรือแม่นั่งอ่านหนังสือให้ลูกฟัง ให้ลูกนั่งอยู่บนตัก เป็นภาพที่เราอยากเห็น เด็กได้เรียนรู้ทั้งการกระตุ้นสมอง กระตุ้นพัฒนาการทุกอย่าง ที่สำคัญที่สุดคือ เด็กจะรู้ว่าเรารักเขา พ่อเด็กสนุก ผู้ปกครองที่มากับรู้สึกได้ว่า อยู่ที่นี่เขาดีขึ้น ลูกเขามีความสุข ภาพที่เราเห็นคือเสาร์-อาทิตย์ พ่อแม่จะมาที่สมาคมฯ ประมาณสัปดาห์ละครั้ง พอถึงเที่ยง ก็พาลูกไปกินข้าว บ่ายๆ ก็กลับบ้าน บางทีก็อาจไปเดินซื้อของ เขารู้สึกว่า ที่ตรงนี้ลูกเขาได้ทำอะไร ตัวเขาได้ทำอะไร ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงาน ในการเลี้ยงลูกกับคนอื่น ๆ ซึ่งตรงนี้ในช่วงหลังเมื่อก่อนเราจะเปิดวันธรรมดา แต่ตอนหลังความต้องการมากขึ้น ต้องสลับให้หน่อยๆ อยู่เวรวันเสาร์-อาทิตย์ และสลับหยุดวันธรรมดาเพื่อให้บริการเด็ก เฉลี่ยแล้วช่วงปิดเทอมเด็ก 30-50 คน มาในลักษณะประมาณว่าเหมือนเป็นมหกรรมรายการทุ่งแสงตะวันก็มาถ่ายที่ห้องสมุดของสมาคมฯ

ช่วงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุม

คุณจุฬา สุตบรรทัด : มีคำถามว่า ระหว่างที่ทำกิจกรรมทางสถาบันราชภัฏหรือทางมหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่มีโรงเรียนสาธิตได้เข้ามาร่วมกิจกรรมนี้ด้วยหรือเปล่า และเนื่องจากคุณหมอเป็นจิตแพทย์ที่โรงพยาบาลราชานุกุล ที่นั่นไม่ทราบว่ามีวิธีเรียนผสมด้วยหรือเปล่านั้น พวกคาวานชินโดมได้มีโอกาสบ้างไหมที่จะไปเรียน ไปปรับตัวกับเด็กอื่น เพื่อพัฒนาการของเขา เพราะสังเกตว่ามีเด็กคาวานชินโดมในโรงเรียนปกติ และพัฒนาการเขาดีมาก ถึงเขาจะช้า แต่นับว่าเป็นเด็กฉลาดคนหนึ่งของคาวานชินโดม พ่อที่เป็นลูกของแม่บ้าน และโซคคืออยู่ที่ศรีสะเกษซึ่งเป็นชุมชนเล็กๆ และเขา

เข้าใจกันหมดเลย เด็กโศกดีมาก พอติมีปัญหาเขาเลยพยายายมาอยู่ที่บ้าน กำลังหาโรงเรียนให้เขาว่าจะเอาไปราชานุกูลหรือจะเอาไปโรงเรียนผสมเพราะว่าเคยเรียนในโรงเรียนปกติมาก่อน

นพ.อุดม เพชรสังหาร : การมีส่วนร่วมของหน่วยอื่นๆ ในขอนแก่นก็มีตลอด ทางคณะศึกษาศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ ตอนเรามีกิจกรรมน้องๆ นักศึกษาก็จะเข้ามาเป็นอาสาสมัครในการทำงาน และรายการวิทยุของเราต้องการผู้เชี่ยวชาญที่จะตอบคำถาม ในช่วงแรก พอเปิดรายการวิทยุขึ้น ผมก็ถูกย้ายมากรุงเทพ ทุกวันอาทิตย์ผมจะกลับบ้านเพื่อไปนั่งที่สถานีทำรายการ จนกระทั่งต้องไปต่างประเทศระยะยาวช่วงหนึ่งก็เลิกไป ต้องหาคนอื่นมาแทน เราพยายามระดมนักวิชาการจากหน่วยต่างๆ ทั้งราชการ ทั้งเอกชนเข้ามาช่วยตอบคำถาม ตรงนี้เราได้รับความร่วมมือดีมากในช่วงแรกๆ อาจจะลำบาก แต่ตอนหลังความร่วมมือจะเข้ามาหาเราเอง แม้แต่สปอนเซอร์รายใหญ่ๆ เขาเดินเข้ามาเพื่อขอร่วมงานกับเรา ซึ่งตรงนี้แสดงว่า มันมีอะไรที่สังคมมองว่าเป็นทางออกที่ดี

ส่วนเรื่องการเรียนร่วม นี่คือทางออกที่ดีที่สุดในการพัฒนาเด็กปัญญาอ่อน เนื่องจากว่าแนวคิดการดูแลเด็กปัญญาอ่อนที่ผ่านมามีในอดีต เน้นเอาเด็กมาเก็บไว้ใน ซึ่งมันผิด เราพยายามเปลี่ยนกระแสนี้ แต่ค่อนข้างยาก เราให้เด็กของเราอยู่ในระบบการศึกษาที่เป็น main stream ตลอด และพัฒนาการของเขาจะดีกว่า ถ้าเด็กเหล่านี้มาอยู่ในกลุ่มของตัวเอง สิ่งที่เสียไปคือ communication skill กับทักษะในการปรับตัวเข้ากับสังคมจะหายไป และนี่เป็นงานวิจัยที่เราพบในราชานุกูล ปัญหาคือความพร้อมของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งก็พร้อมอยู่ในระดับหนึ่ง หลายโรงเรียนจะบ่นว่า ครูยังไม่พร้อม ซึ่งกระทรวงศึกษาฯ ก็มีนโยบายในเรื่องนี้ เด็กพิการทุกคนต้องได้เรียนตามพระราชบัญญัติใหม่ ผมคิดว่า เป็นจุดเปลี่ยนผ่านที่ค่อยๆ ดีขึ้น การให้เด็กอยู่ในระบบปกติจะเป็นสิ่งที่ดีกว่า

คุณจุฬา สุตบรรทัด : กิจกรรมที่ทางสมาคมฯ จัด ให้โอกาสเด็กเหล่านี้ เข้ามาร่วมด้วยหรือเปล่า

คุณธีรพงศ์ ธนิษเวศน์ : ผมเคยเป็นคนหนึ่ง ซึ่งผลักดันเรื่องการเรียนร่วมกับทาง สปช. อยู่หลายปี หลวงเคยให้ทุนสปช.ทำเรื่องเรียนร่วม ได้โมเดลในระดับกลุ่มโรงเรียนที่เชียงราย ซึ่งคณะครูก็ทำอยู่ พวกเราหลายคนทำเรื่องเด็กพิการ ผลักดันเรื่องสิทธิเด็กพิการมา ฉะนั้นทางสมาคมฯ ก็คุยกันให้ชัดว่าเด็กทุกคนเข้ามาได้ อย่างห้องสมุดที่เราคิดเอาไว้ ก็สามารถรองรับเด็กพิการได้ทั้งหมด และช่วงหนึ่งมีเด็กหูหนวก เด็กพิการทางร่างกายเข้ามา เราก็พยายามจะส่งเสริมให้เขาอยู่ร่วมกับกลุ่มให้ได้

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ : เมื่อครู คุณธีรพงศ์พูดถึงประเด็นการเรียนร่วมกับการลดชั้น ซึ่งเป็นแนวความคิดคนละอัน กับที่เราเคยคิดกัน ที่ต้องแยกชั้นแยกกลุ่มเพื่อประสิทธิภาพในการเรียนการสอน ตรงนี้ที่ทำได้แล้ว ผมขอทราบว่าในแง่ปฏิบัติ มีปัญหาอุปสรรคอะไรหรือไม่

คุณธีรพงศ์ ธนิษเวศน์ : เท่าที่ได้รับรายงานมา ที่นั่นจัดกระบวนการสอนแบบบูรณาการเข้าไปแล้ว งานของครูลดลง เด็กทำงานมากขึ้น เด็กสนุกมากขึ้น เพราะฉะนั้นการแจกงานให้เด็กเป็นเรื่องที่ทำงานง่ายขึ้น เด็กจะถูก map มาว่าจะเชื่อมโยงเรื่องอะไรเข้าสู่เรื่องอะไร ช่วงแรกครูของผมต้องจดเขียนทำแผนการสอนจนเที่ยงคืน จนตาเริ่มมีปัญหา ผมเลยเสนอว่าแผนการสอนยุ่งยาก ก็ตัดมันทิ้ง ทำบันทึกดีกว่า เราใช้วิธีการสอนตามตารางโรงเรียน ใช้ครูเปลี่ยนมาก ผมเลยบอกว่าทำไมไม่เอามารวมกัน วันนี้ทั้งวันสอน สปช.ให้หมด เอาวิชาทักษะไปสอนสม่ำเสมอ ซึ่งลดพลังงานลงได้เยอะ

ส่วนการเรียนร่วมที่ผมพูดถึงไปก็คือ ผมเคยทำงานเกี่ยวกับเรื่องเด็กพิการร่วมกับหลายหน่วยงาน รวมทั้งโรงพยาบาลราชานุกูล สมัยที่ อ.เชาวรา เป็นผู้อำนวยการ สิ่งที่เราเห็นคือ เราเคยมีเด็กอายุ 13 ปีหนัก 40 กว่ากิโล อ้วนนั่งก้มหน้าตลอด น้ำลายไหล อยู่ในศูนย์พัฒนาเด็กของ พช. เวลาเด็กคนอื่นมาใกล้ก็ผล็อยหลับไป มีอยู่วันหนึ่งท่านอยู่ใน

กลุ่มโรงเรียนห้วยสักในเชียงราย ท่านบอกว่าเขาเด็กคนนี้เข้าโรงเรียน ผมบอกว่า อาจารย์ต้องคิดให้ทันนะ เพราะอาจารย์จะเจอ 3 อย่างคือ 1. ผู้บริหารต่อต้าน 2. เพื่อนครูต่อต้าน และ 3. ผู้ปกครองต่อต้าน แล้วเขาก็เจอจริงๆ แต่ผลคือ 2 เดือนถัดมา ผมไปเยี่ยมที่โรงเรียน อาจารย์ใหญ่ร้องไห้บอกว่า ผมทำงานมา 25 ปี ผมรู้สึกว่า วันนี้ผมทำงานสำเร็จ เพราะเด็กคนนี้เริ่มเข้ากลุ่มเพื่อนได้ เขาเริ่มลุกขึ้นเดินถือไม้เท้า อยู่ ป.5 อายุ 13 ปี นั่งร้อยลูกปัด ไปห้องน้ำ จากเดินไปเองไม่ได้ เพื่อนต้องประคองไป เด็กคนนี้ไม่เคยมีเพื่อนมาตลอดชีวิต เขาเพิ่มมีเพื่อน ณ ตรงนั้น ผมได้ข้อสรุป 5 ปีจากการทำงานเรื่องการเรียนร่วมน่า medical care เยียวยาเด็กเหล่านี้ไม่ได้ การเยียวยาทางสังคม เท่านั้นที่เยียวยาเด็กเหล่านี้ได้ ให้เขามีที่อยู่ในสังคม

นพ.อุดม เพชรสังหาร : ผมขอเดิมนิดหนึ่งว่า เรื่องการศึกษาสำหรับเด็กปัญญาอ่อนในประเทศไทยถูกนำด้วยการแพทย์ คือถูกนำด้วยโรงพยาบาลราชานุกูล เพราะเราเป็นหน่วยแรกที่เริ่มต้นเมื่อปี 2503 เราเดินทางติดตามตลอด หัวใจสำคัญสุดที่จะพัฒนาเด็กเหล่านี้คือการศึกษา ไม่ได้หมายความว่า การศึกษาจะให้ความรู้แต่ในเรื่องทักษะเลข แต่เด็กปกติจะได้เรียนรู้ว่า เขาจะดูแลเพื่อนพิการอย่างไร เด็กพิการก็จะรู้ว่า สังคมไม่ได้ทอดทิ้งเขา ตอนหลังเราพูดถึง conclusive education มากขึ้น คือการเรียนตามอัธยาศัย ตามศักยภาพของแต่ละคน แต่ครูมีหน้าที่จัดเพิ่มเติมให้กับเด็กที่มีความไม่พร้อมในเรื่องของความบกพร่องของเขา อาจจะมีช่วงที่สอนเพิ่มเติมให้กับเด็กเหล่านั้น แต่เด็กควรอยู่ในระบบปกติ การแยกเป็นการทำลายเด็ก เราเคยมีเด็กพูดไม่ได้ แต่พอเขาโตขึ้น เราก็พยายามฝึกให้ทำงาน ผู้อำนวยการกองคลังจ้างไปเป็นพนักงานส่วนตัวอยู่ปีกว่า จากไม่พูด ทุกวันนี้ผู้อำนวยการกองคลังต้องบอกว่า เตี่ยนี่เถียง เขาเริ่มปรับตัว ถ้าเรื่องไหนด่วน ต้องให้เขาเอาไปเสนอ เพราะเขาจะยึดถือคำสั่งนายเป็นหลัก ถ้าท่านไม่เห็น ต้องให้ท่านเซ็นให้ได้ มันเป็นการปรับตัวต่อสังคม ถ้าสังคมให้ออกาสเขา

คุณทิพย์สุดา สุเมธเสนีย์ : ดีใจมากที่วันนี้ได้มาพบเพื่อนร่วมงาน เรื่องเด็กปฐมวัยและครอบครัวเป็นเรื่องที่เราพูดกันมาตลอด ตอนนี้ถ้าเราทำเรื่องเหล่านี้ เราทำโดยมีกฎหมายรองรับคือ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ สิ่งที่สำคัญทำอย่างมั่นคงมาตรา 13 ที่บอกว่า พ่อแม่ผู้ปกครองมีสิทธิที่จะได้ความรู้ในการเลี้ยงดูลูก แต่ขณะนี้พ่อแม่ยังไม่รู้ว่าเป็นสิทธิของเขา อยากู่ว่ารัฐพูดไปแล้วทำอะไรหรือยัง มีอะไรรองรับหรือเปล่า จังๆ เราบอกว่า กรมอนามัย กรมสุขภาพจิตก็ได้เริ่มดำเนินการ แต่ทุกอย่างยังอยู่ข้างบน คือเป็นนโยบาย แต่สิ่งที่สมาคมฯ ทำคือรูปธรรมที่ได้เห็น เราพยายามทำหลายอย่างที่จะให้พ่อแม่ผู้ปกครองหันมาสนใจว่า เด็กตั้งแต่อยู่ในครรภ์จนถึงก่อน ป.1 เป็นช่วงที่สำคัญที่สุดเป็นช่วงที่เด็กกำลังพัฒนาโดยเฉพาะเรื่องสมอง

สิ่งที่สำนักงานฯ ทำ คือจะยึดเรื่องสมอง ทำเป็นเอกสารง่ายๆ ออกมาให้พ่อแม่ เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องที่ต่างประเทศพูดกันมาก อย่างที่คุณธีรพงศ์ทำ คืออ่านหนังสือให้ลูกฟัง ตั้งแต่ลูกยังอ่านหนังสือไม่ออก แต่ความคิดของผู้ใหญ่ เมื่อเข้าสภา พอเราพูดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต คือเริ่มตั้งแต่เกิดจนตาย ก็มี สส.บางท่านว่า จะไปเริ่มตั้งแต่เกิดได้ไง เด็กมันเพิ่งเกิดจะไปรู้เรื่องได้ไง ซึ่งเป็นความรู้ที่ผิด เพราะเด็กพัฒนาแล้วตั้งแต่อยู่ในครรภ์ เราก็แปลหนังสือและพยายามเผยแพร่ให้พ่อแม่ได้รู้ ทำอย่างไรเราจะเปลี่ยนความคิดเหล่านี้ได้ ทำไมนายกฯ ถึงไม่เอาเรื่องของเด็กขึ้นมาพูด ในขณะที่อเมริกาพูด เขามองเลยว่า ถ้ายังอยากเป็นผู้นำของโลกนี้อยู่ สิ่งที่อเมริกาต้องทบทวนอย่างหนักคือ เด็กตั้งแต่อยู่ในครรภ์จนถึงก่อน ป.1 เรื่องพัฒนาการเรียนรู้ของเด็ก เราก็พยายามทำและเผยแพร่เป็นหนังสือออกมา ผู้ใหญ่ก็อยากได้นะสิไป แต่ถามว่ามีคนที่อ่านหนังสือเหล่านี้จบ เพราะเราไม่ได้ถูกปลูกฝังให้เป็นคนรักการอ่านตั้งแต่เล็กๆ

ทำอย่างไรจะให้สมาคมไทยสร้างสรรค์ทำอย่างนี้ต่อไป ให้ดำรงอยู่ได้ ทำอย่างไรให้คนอื่นมาเรียนรู้และไปทำในที่อื่นๆ ได้อีก ตรงนี้พวกเราจะสนับสนุนได้อย่างไร มีคนอีกมากมายที่ไม่ได้รู้เรื่องเหล่านี้ ทำอย่างไรเราจะมีเวที มีการพูดคุยขยายความคิดและร่วมกันทำ อันนี้คงจะเป็นคำถามที่ว่า พวกเราจะร่วมกันทำอะไรได้อย่างบ้าง

พญ. จันทรเพ็ญ ชูประภาวรรณ : ประทับใจในงานของสมาคมฯ คิดว่าสมาคมฯ คงมีประสบการณ์มาก่อนข้างเยอะ ในการที่จะเน้นให้ครอบครัว ครู หรือโรงเรียนเข้าไปมีส่วนในการพัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งเป็นเป้าหมายที่สำคัญ และเราพูดเรื่องนี้กันมานาน ตอนนี้กำลังทำเรื่องอีคิว (EQ) ซึ่งทางท่านพระธรรมปิฎกได้ให้ปาฐกถามาชุดหนึ่ง คิดว่าปัญหาใหญ่ของสังคมไทยเป็นอย่างนี้มานานแล้ว คือมีคนอยากทำความดีและทำจริง แต่ถึงจุดหนึ่งคือ ทำอย่างไรให้เกิดการขยายตัว คือทำแบบนี้ในทุกพื้นที่ เพราะอาศัยแต่เพียงบางหน่วยทำ ก็เกิดผลกระทบในวงค่อนข้างแคบ และไปสักพักก็คงเหนื่อย มีผลเกิดขึ้นก็จริง แต่คงไม่สะท้อนถึงระดับนโยบาย เพราะบ้านเมืองเราอยู่ในภาวะวิกฤติ โดยเฉพาะเกี่ยวกับคน ไอคิวเฉลี่ยของเด็กไทยต่ำกว่ามาตรฐาน ถ้าไม่รีบทำ ในอนาคตคงลำบาก ยิ่งถ้ามีวิกฤติอีกรอบ น่ากลัวเราจะแย่

เราไม่ค่อยสรุปบทเรียนในเชิงงานวิจัยเจาะลึก จริงๆ งานที่สมาคมฯ ทำสามารถเก็บข้อมูลในเชิงเจาะลึกและอธิบายสิ่งที่ทำ ให้ออกมาเป็นรูปธรรมได้ว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมและทำให้เกิด อะไรที่เรียกว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำงานนี้ให้สำเร็จ สมมติมีคนอื่นอยากทำแบบเรา เขาจะอย่างไร ทางนี้พยายามจะไปช่วยเขาอบรมอยู่ แต่ตอนนี้มีคนบอกว่าไม่ต้องอบรมเทคนิค ถึงอบรมไปก็แค่นั้น ปัญหาใหญ่คือเรื่องทัศนคติ ความเข้าใจ ซึ่งเป็นเรื่องยาก ดังนั้นอาจเป็นเรื่องที่สมาคมฯ และหน่วยงานอื่นที่มีความตั้งใจจะทำงานนี้และทำมาแล้ว คงต้องสรุปบทเรียนในเรื่องการวิจัยเจาะลึกแบบ action research ซึ่งจะช่วยอธิบายว่า ถ้าคุณจะทำแบบนี้ ต้องมีขั้นตอนอย่างไร สปศ.สามารถเอาไปเป็นแม่แบบที่บอกว่า อะไรเป็นตัวสำเร็จ อะไรที่เป็นตัวล้มเหลว รู้สึกว่ามีหลายจังหวัดที่มีคนพยายามจะทำ เพราะเขาตระหนักเรื่องปัญหาของเด็กในเมืองมาก จากการศึกษาครอบครัวที่สอนให้ลูกรักการอ่าน เขาจะจัดระเบียบวินัยในการดูทีวี เขาสอนจนลูกดูทีวีเอง ดูแต่ที่เขาสนใจไม่เกินวันละ 1 ชม.

คิดว่าองค์กรเอกชนมีความพยายามที่จะทำโมเดลนี้เยอะ แต่ปัญหาใหญ่ที่เราไปดูทุกองค์กรคือ ไม่มีการเก็บข้อมูลเลย สุดท้ายคือ ไม่มีประสบการณ์เพียงพอที่จะไปขยายผลอย่างมีคุณภาพ ซึ่งในที่นี้ คงต้องฝากทางสมาคมฯ และ สปศ. คิดว่าพวกเราในส่วนภาคี 4 อาจมีสักวันที่เชิญคนที่ทำโมเดลเหล่านี้มาคุยกัน และช่วยในเรื่องการทำวิจัยในเชิงลึก อันหนึ่งที่คิดว่าเราจะไปหานายกฯ คือให้ออกกฎหมาย ถ้าไม่พร้อมห้ามมีลูก ถ้ามีลูก พ่อแม่ทุกคนต้องมีเวลา 1 ชม.อ่านหนังสือให้ลูกฟัง อันนี้ได้ 2 อย่างคือ พ่อแม่ต้องอ่านหนังสือด้วย พ่อแม่ในชนบทส่วนใหญ่ยังอ่านหนังสือไม่ออก ทำอย่างไรให้มีผลกระทบทั้งพ่อแม่ ครอบครัว และเด็กไปพร้อมๆ กัน

คุณธีรพงศ์ ธนิษเวศน์ : ผมมี 2-3 ประเด็น (1) สิ่งที่เราประเมินในสมาคมฯ ผมคิดว่ามันเป็นความจริง ผมไม่กล้าพูดว่าเป็นความสำเร็จ มันเป็นแค่การเริ่มต้น ผมจะส่งทีมของผมไปเรียนเรื่องหุ่นกระบอกกับลิลิษาเอเซียเดือนหน้า เรามีอีกมากที่ต้องทำ ผมไม่อยากให้อาจารย์คาดหวังกับสมาคมฯ มากขนาดนั้น (2) มีช่วงหนึ่งผมหาผู้ประสานงานเรื่องเด็กเล็ก ผมหาอยู่ 2 ปี ผมหาไม่ได้ มีคนมาสมัครงานกับผม บางคนทำงานกับเด็กมา 15 ปี เขาตกสัมภาษณ์ผม ตรงประเด็นที่ว่า พี่มีลูกหรือยัง เขาบอกว่ามีแล้ว ลูกอายุเท่าไร เขาบอกว่า 4 ขวบ พี่ทำงานเรื่องเด็กเล็ก แล้วถ้าพี่มาอยู่ขอนแก่น ใครจะดูแลลูก เขาบอกว่า ไม่เป็นไรแฟนผมดูแลได้ ผมว่าก็จบ และความเป็นจริงมหาวิทยาลัยขอนแก่นยังไม่มีภาควิชาปฐมวัย เราหาคนทำงานเรื่องเด็กเล็กได้น้อยมาก คิดว่านี่เป็นปัญหาใหญ่ที่สุด เพราะเราสอนเด็กที่จบออกมาแต่เทคนิค ไม่ได้สอนวิธีคิดเลย

ผมมีน้องที่เคยทำงานกับผม เป็นครูทนายท มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผมให้ทำงาน 3 เดือน ผมประเมินให้เขาออก วิชาเอกปฐมวัย เรามีปัญหาคุณภาพคนเรื่องการศึกษาเด็กปฐมวัยมาก ผมทำงานได้เพราะผมมีลูกเป็นของตัวเอง ผมเลี้ยงลูกเอง ผมได้ประสบการณ์และผมได้ทำงานกับพ่อแม่หลายๆ คน ถ้าเราเทรนคนออกมาพร้อมกับทัศนคติที่ดี เข้าใจและมีวิธีคิดที่ถูกต้อง ประถมวัยศึกษาคืออะไร ผมว่าน่าจะช่วยแก้ปัญหาได้เยอะ

ที่อาจารย์พูดเรื่องส่งเสริมการอ่านเมื่อครูก็เหมือนกัน มันเป็นงานหินทาง ถ้าถามคุณระพีพรรณว่า หนังสือแพรวขายได้ที่เล่ม ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ขาดทุนเท่าไร หนังสือที่เราซื้ออยู่ในห้องสมุดเป็นหนังสือที่เราคัดแล้ว หนังสือดีกับเด็ก 80 เปอร์เซนต์อยู่กับผมแล้ว ต่อให้ผมมีเงินอีก 3 ล้าน ผมก็หาซื้อหนังสือไม่ได้ มีแต่ซื้อก็อปปี้เพิ่ม ผมยังคิดว่าจะบินไปซื้อที่สิงคโปร์ แล้วแปลติดทับหนังสือเอา หนังสือเด็กบ้านเราไม่มี และแมวน้อยร้อยหมื่นชาติ 4 เล่ม พันบาท มี

ครอบครัวไหนกล้าซื้อ ครอบครัวที่กล้าซื้อ คือครอบครัวอย่างผมครับ คือผมเข้าใจว่าลูกจะได้อะไรจากหนังสือ มันคุ้มไหม หนังสือภาพสำหรับเด็กสังคมไทยยังมีจำกัดมาก สิ่งที่เราพยายามทำ เราช่วยสำนักพิมพ์ด้วย ให้สำนักพิมพ์อยู่รอด ผมเคยคุยกับ อ.ปรีดา อ.ชีวันว่า ถ้านักเขียนอยู่ไม่รอด สำนักพิมพ์อยู่ไม่รอด เราก็ทำงานไม่ได้ บางทีผมไปพูดที่ไหน ผมจะบอกแพรว ให้ชนหนังสือมาขายด้วย และผมจะช่วยแนะนำหนังสือให้ เพราะแพรวต้องอยู่รอดด้วย

คุณระพีพรรณ พัฒนเวช : ปัญหาใหญ่ของสังคมไทยคือ พ่อแม่ไม่เห็นความสำคัญของการอ่าน ถ้าเทียบหนังสือ 250 บาท กับอะไรสักอย่างหนึ่ง แม็กโดนัลด์สักมือหรือชุดสักชุด พ่อแม่ที่ไม่เข้าใจจะซื้อตรงนั้น หนังสือเขาคิดว่ามันเป็นกระดาษเปล่า ชื่อกระดาษ 250 บาท กับเสื้อผ้า เกมสื่อกอมพิวเตอร์ มันจับต้องได้ มันเห็นชัดๆ แต่หนังสือมันต้องรอสักระยะ พ่อแม่ไทยอาจใจร้อนไม่รอ เล่นเกมสื่อกอมพิวเตอร์แล้วเห็นเลยว่า ลูกเล่นได้ ต้องรณรงค์ให้พ่อแม่เข้าใจว่า หนังสือเป็นปัจจัยหนึ่งสำคัญในชีวิตในการพัฒนาเด็ก ในการเจริญเติบโตของลูก

คุณภัทรา สง่า : ดิฉันเป็นแม่ของลูก 3 ขวบ ก็มีประสบการณ์กับกลุ่มแม่ๆ ทั้งหลาย กลุ่มนี้เป็นกลุ่มระดับกลาง หนังสือเหล่านี้ ดิฉันเข้าไปในศูนย์เด็กเล็กของกระทรวงสาธารณสุข เป็นศูนย์ต้นแบบ ก็จะมีหนังสือพวกนี้อยู่มาก เด็กจะได้อ่าน ดิฉันจะดูรายการว่า แต่ละรุ่น 300-400 คน เด็กๆ ดูเรื่องอะไร ก็จะมีอยู่ที่ครูพี่เลี้ยงแต่ละรุ่น ว่าจะสนใจอะไร แล้วพ่อแม่ก็จะยิ้มออกไปได้ ดิฉันถามพ่อแม่ว่า หนังสือพวกนี้จะไว้บ้างที่อยู่ในใจเขา เขาจะเล่มมา ซึ่งบางเล่มตรงกันบ้าง ไม่ตรงบ้าง ถามว่าถ้าต้องซื้อเขาโอเคไหม เขาว่าเขาไม่ซื้อเพราะแพง บางเล่มซื้อแล้วไม่ให้ลูกอ่าน กลัวขาด แม้แต่คนที่มีการศึกษาอยู่ในสายสุขภาพ น่าจะเข้าใจระดับหนึ่งว่า จะช่วยพัฒนาสติปัญญาของลูกอย่างไร ก็ยังมีทัศนคติในรูปแบบนี้

พอเราไปสัมภาษณ์กลุ่มพ่อแม่ที่รักการอ่าน ซึ่งก็ยังไม่มาก ก็เห็นว่ากลุ่มที่อยู่ทางด้านงานหนังสือโดยตรง เขาจะเข้าใจว่าหนังสือภาพ ภาพจะไปบูรณาการหลายๆ อย่างให้กับลูก แต่ในชนบท เขาคิดว่าภาพเหล่านี้มันมีอยู่แล้วในธรรมชาติ มันไม่ถูกจับมาอยู่ในเล่ม ถามว่าเขาซื้อไหม เขาไม่ต้องซื้อก็ได้ แต่เขาเข้าใจไหมที่จะนำมาปลุกเร้าให้แก่ลูก เขาก็ยังไม่เข้าใจ ที่จริงรัฐบาลออกกฎหมายที่ต้องให้ความรู้แก่พ่อแม่ เพื่อส่งเสริมให้เรียนรู้ มันเป็นเรื่องที่ทุกคนต้องทำร่วมกัน ถามว่าถ้าเขาไม่มีแนวคิด ไม่เห็นค่า เขาจะทำไหม ต่อให้มีกฎหมายจนกระทั่งมันล้าหลังก็อาจไม่เกิด เพราะฉะนั้นระดับรากหญ้าก็ต้องไปช่วยกันทำ อย่างที่สมาคมฯ ทำ ดิฉันมองว่า มันมี 2 ประเด็น

ประเด็นแรก ต้องกระเทือนในระบบการบริหารจัดการ กฎหมายควรออกไปว่า หนังสือพวกนี้ รัฐจะสนับสนุนได้อย่างไร หรือสส.เอง จะคัดกรองได้อย่างไรว่า หนังสือที่พื้ชชีน่า หนังสือที่ควรนำมาแปล ควรเป็นอย่างไร และสนับสนุนอย่างไรให้พ่อแม่เข้าถึงได้ ประเด็นที่สอง หนังสือดีๆ มี แต่เขาไม่ถึง อาจแพง จนเขาไม่ถึง รัฐจะทำอย่างไร ที่จะทำให้เรื่องเหล่านี้เกิดขึ้นและเป็นจริง มีพ่อแม่คนหนึ่งอยู่เชียงใหม่เห็นหนังสือดีมากของแพรว เข้ามากรุงเทพฯ ถือเงินมา จะไปซื้อ ถามว่าแม่อ่านออกไหม แม่อ่านไม่ออก แต่รู้ว่า ถ้าอ่านออก ลูกจะมีโอกาสอย่างไรบ้างในสังคม เอาเงินมาพันกว่าได้หนังสือกลับไป 2-3 เล่ม เพื่อนบอกว่าโง่ ฉันไปบางลำพู ซื้อชุดมาใส่ได้เป็น 10 ลูกกลับไปบ้านแล้วลูกฉันสวย มันอยู่ที่ภาพลักษณ์และการมองต่างหากว่า สังคมกำลังให้ค่าอะไร ไม่ใช่เรื่องที่เปลี่ยนกันง่ายๆ แต่ก็ไม่ยากจนเกินไป

ในประเด็นสาธารณะ จะโยนลูกอย่างไร ให้กระแสนี้แรงพอที่จะปลุกเร้าให้มีการลงมือทำเสียที ถ้าภาคฯ เองมีประเด็นชัดเจนว่าจะลงมาเล่น เรามีองค์กรความรู้ที่ต้องศึกษาระยะยาวและจะนำมาเสนอต่อผู้ชี้ว่า ทำอย่างไรสินค้านี้จึงเป็นที่ต้องการของตลาด สส.เองอาจจะเอาความรู้นี้ไปขยายหรือจัดการ พวกเราจะทำอย่างไรให้คนเอาไปใช้ได้ อาจจะทำให้เห็นภาพมากขึ้น

พญ.จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ : มาตรการทางสังคมต้องประกอบกันหลายอย่าง มนุษย์เป็นสัตว์สังคมต้องมีระเบียบวินัยในสังคม มันมีมาตรการที่ทำได้ เป็นมาตรการทางภาษี มาตรการทางงบประมาณ มาตรการทางประชา

สัมพันธ ซึ่งความจริงเรื่องนี้เราพูดกันมานานหลายรอบแล้ว เรื่องที่รัฐบาลต้องมีนโยบายที่ชัดเจน ต้องผลิตหนังสือตีออกมา ที่ต้องไปช่วยสำนักพิมพ์ที่เขาทำอยู่แล้ว หรือเป็นส่วนที่รัฐบาลต้องทำเอง ถ้าเป็นหนังสือที่มีราคาแพงมากจนสำนักพิมพ์ไม่สามารถทำได้ เราพูดกันหลายที แต่ไม่เคยลงไปถึงคนที่จะทำ ถามว่าเราจะมีปัญหาอะไรมาบังคับรัฐมนตรี หรือนายกฯ อันนี้คงต้องมีข้อเสนอ ที่เราต้องหาวิธีที่จะเข้าไปสู่ผู้กำหนดนโยบาย

เรื่องผลกระทบที่เราต้องทำในหมู่ประชาชนทั่วไป โดยผ่านทางสังคมก็เหมือนกัน ในลักษณะเจาะลึก ทางองค์กรเอกชนก็จะทำได้ดีกว่า แต่ภาครัฐต้องทำในลักษณะที่มองกรอบของประเทศว่าอะไรต้องทำ ไม่ใช่ปล่อยให้โฆษณาบ้างบอเข้ามามีอิทธิพลและทำลายสังคมอย่างนี้ รัฐต้องพยายามหาสิ่งที่มาตอบโต้สิ่งเลวร้ายพวกนี้ให้ได้ ไม่ใช่ปล่อยให้องค์กรเอกชนทำกันอยู่อย่างนี้ บอกได้เลยว่า พื้นที่ 80-90 เปอร์เซ็นต์ ไม่ได้รับผลกระทบอะไรจากที่พวกเราทำกันเลย ดูจากงานที่เราเข้าไปทำในพื้นที่จริง ข้อมูลจริงๆ พวกนี้ ไม่เคยลงไปถึงครอบครัว

นพ.อุดม เพชรสังหาร : สิ่งที่เราทำกับเด็กปฐมวัย มันเป็นเรื่องของความเป็นความตายของประเทศ เราเดินทางผิดมาตลอด เช่น การแก้ปัญหายาเสพติด เราไปจับเอาคนมีปัญหาและพยายามแก้ไขทุกทุกอย่าง ซึ่งมันไม่มีทางแก้ปัญหาก็เลย เพราะคนที่เกิดขึ้นมาในวันนี้ มันเกิดขึ้นมาในกลไกครอบครัวที่บิดเบี้ยว นั่นคือเราเดินทางตามปัญหาตลอดเวลา เราไม่มีทางสกัดกันได้เลย สิ่งที่เราต้องทำคือ เราต้องจัดการอะไรบางอย่างกับเด็กตั้งแต่เกิดมา เขาไม่ควรจะมีอะไรที่ผิดปกติ เขาควรจะมีความรัก เป็นคนดี คนเก่ง คนที่มีความสุข เราจะทำได้อย่างไร แต่อ่านหนังสือให้ลูกฟัง ผลมันมหาศาลเลยนะครับ เรื่องความผูกพันในครอบครัว เด็ก ถ้าเขารู้ว่าพ่อแม่รัก เขาจะรักดี เขาจะรักคนอื่น นั่นคือสิ่งที่เราจะทำให้เกิดขึ้นในสังคม เราต้องสร้างครอบครัวที่เข้มแข็ง อบอุ่น ตัวนี้จะแก้ปัญหาทุกอย่างในประเทศ สิ่งที่เราทำ พวกเราไม่ได้มีอุดมการณ์มากมาย แต่รู้สึกว่าคุณเราต้องอยู่ในเมืองขอนแก่น ถ้าลูกเราถูกรังแก พวกเราจะอยู่ได้อย่างไร หน้าที่ของพวกเราทุกคนที่มานั่งคุยกัน ผมบอกตรงๆ ว่า ทำเพื่อลูก เพื่อให้ลูกเดินออกจากบ้านแล้วผมรู้สึกสบายใจ พอเย็นกลับมา ผมก็สบายใจ ไม่ใช่เดินไปเรียนหนังสือแล้วถูกจูดจากรถเมล์ไปข่มขืน ซึ่งผมบอกตรงๆ ว่า ผมรับไม่ได้ พวกเราทำตรงนี้เพียงแค่นี้เอง แต่หลังจากนั้นก็เพื่อนฝูง มีหลายๆ คนเห็นด้วยกับเรา ก็ช่วยกันเข้ามาทำคนละไม้คนละมือ ส่วนเรื่องสรุปเป็นบทเรียนทางวิชาการ เพื่อที่จะไปถ่ายทอดตรงอื่น ผมยอมรับว่า น้อยๆ แต่ละคน มีประสบการณ์ทำงานวิจัยน้อย

คุณสุจิตรา วุฒิอารัง : เห็นด้วยกับแนวคิดที่ว่า เราน่าจะมีการรณรงค์เรื่องการอ่านให้มากขึ้น พร้อมกับการปลูกจิตสำนึกให้กับพ่อแม่ โยงถึงการปฏิรูปการศึกษาตั้งแต่ในห้องเรียน จากที่ทำกิจกรรมมา ที่เจอปัญหามากที่สุดคือผู้ปกครอง ตั้งแต่ทัศนคติที่ไม่เข้าใจว่า การเรียนรู้ต้องค่อยๆ เปลี่ยน ส่วนของครูก็ยังติดอยู่ในกรอบของห้องเรียนสี่เหลี่ยมอยู่ การพาเด็กออกไปเรียนรู้ข้างนอก เป็นความยากลำบาก บางทีเขาอาจต้องใช้ความรับผิดชอบที่มาก ทำให้เด็กต้องอยู่ในห้องตรงนั้นเหมือนเดิม อย่างศูนย์เพลินยังดึงชุมชนเข้ามาร่วมได้น้อย เพราะเราไปปลูกจิตสำนึกว่าให้เขาเริ่มนำร่องกันเองด้วยในส่วนของภาครัฐ เขาจะทำได้แค่ไหน เรายังไม่ทราบ ในส่วนชุมชน มันเป็นเรื่องการเมืองไปแล้ว ซึ่งจะหลากหลายมากในเรื่องของผู้ปกครอง ทัศนคติ ที่อาจมีสิ่งยั่วยุต่างๆ ในสังคม ห้างเยอะแยะมากมาย เขาจะเข้ามาหาเราน้อย ยิ่งตอนนี้ ในสังคม มีเทคโนโลยีเข้ามาเยอะขึ้น คงต้องต่อสู้กันหนักหน่อย เด็กไปเล่นอินเทอร์เน็ต ภาษาเขียนจะค่อยๆ หายไป คงอยู่ที่รูปแบบการรณรงค์ที่ต้องทำมากขึ้น

อ.เดือนใจ ศรีมารุต : อยากจะบอกว่า บ่มใจผู้ใหญ่เสียก่อน อย่าใจร้อนไปสอนเด็ก สำหรับการปรับเปลี่ยนค่านิยม เด็กคือผ้าขาว เด็กง่าย แต่ผู้ใหญ่ยาก บางทีเราเข้าใจเด็ก เราน่าจะไปให้เด็ก เด็กที่ยังไม่เป็นก็เลยเปื้อนผสมกัน จึงมองไปที่ผู้ใหญ่

ทางแพชชั่นไอแลนด์คิดว่า เราคงจะช่วยทำลูกคำให้เขา ก็เลยเชิญมาเปิด ปรากฏว่าเราเป็นผู้จำหน่ายเปียโน แต่เราไม่เคยขายให้เด็กเลย เพราะดนตรีไม่ใช่เปียโน เด็กมาเรียน ก็บอกว่าเรียนฟรีก่อนยังไม่คิดเงิน โรงเรียนของเรา

สอนดนตรีสีขาว ถ้าเด็กชอบที่นี่ เด็กก็คิดว่าเราคือบ้านที่สองของเขา เขาจะมาโดยที่เขาอยากมา มีเด็กคนหนึ่งเป็นลูกคนเดียว พ่อแม่คาดหวังมาก เขามาถึง เขาไม่พูดเขาจะนั่งนิ่ง จนเดี๋ยวนี้เด็กพูดไม่หยุด เราไม่ได้ทำยอให้กับห้างเราอยู่ในบริเวณ children club จะมีโรงเรียนดนตรีมากมาย เด็กมาที่เรา เราเข้าไปที่อื่นหมด เพราะผู้ปกครองจะให้ประกวด นานๆ ถึงจะมีมาคน เดียวนี้ครูส่วนใหญ่สำนึกหายไปหมด จะไปเรียนเลขต้องเอาเงินไปให้ก่อน ครูจึงจะบอกความรู้ เราจึงไม่ทำตรงนั้น เรามองดนตรีเป็นศิลปะบริสุทธิ์ เรามองมนุษย์แบบคนธรรมดาๆ

เราอยากให้เด็กในวังได้สัมผัสว่าเด็กในสลัมเป็นอย่างไร เคยนำเด็กในวังไปหาครูประทีป มีการนำเด็กลูกคนงาน ไปเรียนกับเด็กที่จิตรลดา ก็เกิดปัญหาลูกคนมีสตางค์จะมีค่านิยมอย่างหนึ่ง พ่อแม่ก็ไม่อยากให้เด็กลูกคนงานมาเรียนด้วย เกิดความรุนแรง ไม่สามารถเรียนร่วมกันได้ จนต้องแยกเด็กไปเรียนที่พระตำหนักสวนกุหลาบ

คุณพัฒนาจิรินทร์ สวนแก้วมณี : อาจไม่ใช่เรื่องเด็กโดยตรง แต่น่าจะมีผลเกี่ยวข้องกับสิ่งที่หลายๆ ท่านพูดมา ความพยายามที่จะทำในการพัฒนาเด็ก ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของรัฐหรือเอกชน เรายังทำงานในพื้นที่ที่ยังไม่กว้างนัก ทรัพยากรต่างๆ ยังจำกัดอยู่ การกระจายหรือการเข้าถึงยังแคบ นอกจากเราที่นั่งคุยกันตรงนี้ อีกสิ่งที่มีผลและควรติดตามกับคนที่ทำด้านนี้คือ คนที่ปฏิรูปสื่อ โดยส่วนตัวก็ทำงานเกี่ยวกับงานประชาสัมพันธ์อยู่ ขณะนี้หน่วยงานที่ทำเรื่องติดตามการปฏิรูปสื่อก็เป็นหน่วยเล็กๆ มีข่าวออกมาเป็นระยะๆ พวกเรากำลังจะทำให้การกระจายสื่อมาสู่ประชาชนอย่างแท้จริง มันเป็นเรื่องที่จำเป็น ขบวนการคัดเลือกคณะกรรมการจะบิดเบือนไปบ้าง พวกเราเองน่าจะให้ความสนใจในเรื่องนี้ด้วย เพราะจะมีประโยชน์มาก ถ้าการปฏิรูปสื่อนี้กระจายลงสู่ภาคประชาชนอย่างแท้จริง น่าจะมีรายการดีๆ ให้ลูกดูมากกว่านี้ องค์การที่จะมากระจายสื่อยังกระจุกอยู่ที่กลุ่มเดิม เพียงแต่ว่าเป็นองค์กรใหม่ พวกเราน่าจะประสานให้ได้มาซึ่งโอกาสที่จะใช้สื่อเหล่านั้นในการกระจายองค์ความรู้ ทำในสิ่งที่เป็ประโยชน์ให้แก่เด็ก น่าจะเอามาเชื่อมโยงกับการทำงานด้านเด็กต่อไป

คุณเรวดี ธรรมารักษ์ : ตอนนี้ได้รับมอบนโยบายจากรัฐมนตรีว่า อยากให้กรมประชาสัมพันธ์ได้ทำการประชาสัมพันธ์แบบสื่อสารสองทางคือ การนำนโยบาย ผลงานของรัฐบาลไปเผยแพร่สู่ประชาชน และอยากให้นำความคิดของประชาชนกลับมาให้รัฐบาลรับทราบว่าเขาอยากทำอะไร มีอะไรที่ต้องการให้แก้ไข เรากำลังทำเรื่องการใช้สื่อพื้นบ้าน หอกระจายข่าว รวมทั้งมีนโยบายมาที่จะทำวิทยุชุมชนให้ชุมชนเข้มแข็ง เรากำลังเปลี่ยนโครงสร้างของวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยให้เป็นองค์กรมหาชน ก็คิดว่าชุมชนจะมีโอกาสได้ใช้สื่อแน่นอน

คุณจุฬา สดปรทัด : เรามีหนังสือเก่าๆ เยอะ อย่างเรื่องนกทางเขน จะทำอย่างไรให้มีห้องสมุดดีๆ อย่างหนังสือดี 100 เล่มที่เด็กไทยควรอ่าน ก็ต้องมีให้อ่านจริงๆ ทุกจังหวัดควรมีกองทุนหนังสือที่ควรอ่าน โดยระดมทุนให้คนมาทำบุญตรงนี้ ช่อง 11 รายการดีๆ มีเยอะ แต่ไม่เป็นธุรกิจ ถ้าธุรกิจมีจิตสำนึกทางสังคม ธุรกิจนั้นจะเสริม ถ้าจะเอาธุรกิจอย่างเดียว จะเป็นการทำลาย

คุณพจมาน พงษ์ไพบูลย์ : สปช.เป็นเป้าหมายใหญ่ ที่หลายองค์กรต้องการมาทำงานร่วมกับเรา โดยส่วนตัวอยากขยายแนวคิดในการพัฒนาหรือส่งเสริมการอ่าน ขอแสดงความยินดีที่สมาคมไทยสร้างสรรค์ดำเนินการไปได้ในระดับที่น่าภาคภูมิใจ น่าสังเกตว่า งานในลักษณะนี้ ถ้ารัฐจะไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ทำอย่างไรให้เกิดกระแสของการทำงานในลักษณะนี้ให้เผยแพร่ออกไปทั่วถึง

การรณรงค์การรักการอ่าน โดยส่วนตัวเราทำกันอย่างสม่ำเสมอ ฉะนั้นมีหน้าที่กลั่นกรองหนังสือดีให้ถึงเด็กและเยาวชนในภูมิภาค สปช.มีเงินให้ทุกโรงเรียนที่จะซื้อหนังสือดีๆ แต่ครูในชนบทไม่มีทางที่จะได้เห็นหนังสือดีๆ จึงมีกรรมการชุดหนึ่ง ที่สำนักพิมพ์จะเอาหนังสือที่พิมพ์ใหม่ทุกปีมาให้เราช่วยกันอ่าน และทำเป็นรายชื่อส่งไปถึงโรงเรียน และจัดเงินไปให้ตามจำนวน ปีหนึ่งเกือบ 200 ล้านบาท แต่หนังสือที่พบในโรงเรียน มีแต่อะไรก็ไม่รู้ ถามว่าทำไมถึงมี

หนังสือลักษณะนี้ ครอบกว่า ไม่อ่านหนังสือเขาไม่ตาย แต่ไม่มีข้าวกินเขาตาย เพราะฉะนั้นท่านอาจตกใจที่ยังมีภาพแบบนี้อยู่ ทำอย่างไรที่ทุกส่วนจะแก้ปัญหาในระดับต้นต่อได้ เราเอาครูมาช่วยกัน มีครู 100 กว่าคนที่เป็นแกนนำของเราทั่วประเทศ เขาเป็นเครือข่ายที่ดีให้กับองค์กรหลายๆ องค์กร บางครั้งเราต้องลืมนระบบและใช้วิธีสายตรงปากต่อปาก

ดิฉันจึงมีแนวคิดเป็น 2 แนวทางว่า ส่วนหนึ่งระบบจะนำแนวคิดนี้ไปเผยแพร่ให้อีกหลายคนทำงานเกี่ยวข้อง แต่เขาไม่มีโอกาสมาในวันนี้ ซึ่งเราคงมีเครือข่ายที่กว้างขึ้น กับอีกส่วนหนึ่ง การรณรงค์นอกระบบ ก็ต้องอาศัยองค์กรเหล่านี้ โดยต้องดึงคนที่มืพลังเข้ามาร่วมกันให้มากขึ้น ในลักษณะจดหมายข่าวที่เห็น ก็เป็นเรื่องที่ดีมาก แต่จะอย่างไรให้จดหมายข่าวในลักษณะนี้เผยแพร่ออกไป ให้งานลักษณะนี้กระหึ่มขึ้นมา ทำอย่างไรให้คนที่มืลูกมืหลานนึกไปถึงเด็กคนอื่น ๆ

เราทำเรื่อง "ห้องสมุดครอบครัว" ที่พิษณุโลก แพร่ น่าน และในอีกหลายๆ ที่ อยากให้พวกเรามีความหวังอย่างเล็กๆ หอบหนังสือการ์ตูนระหว่างพักกลางวัน ถามว่าหนูเอาไปอ่านเองใช่ไหม เขาบอกว่า อ่านไม่ออก จะเอาไปให้พี่อ่าน มันเกิดกระแสในสังคมเล็กๆ ครู 10 กว่าคน สร้างนิสัยรักการอ่านได้ เด็กเห็นพี่อ่านหนังสือ เขาอ่านไม่ออก เขาไม่ยอมตกชั้น เขาก็ไปยืมพี่อ่าน ในที่สุดผู้ปกครองก็เอาหนังสือฝากมาให้กับโรงเรียน อันนี้ น่าจะเป็นนิมิตหมายที่ดี

เมื่อ 2 ปีที่แล้ว คณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ ซึ่งเป็นบอร์ดใหญ่ได้ประชุมหารือกัน เราเสนอให้มี "สถาบันพัฒนาหนังสือแห่งชาติ" ซึ่งเป็นองค์กรอิสระที่สามารถสนับสนุน ส่งเสริม กลั่นกรอง หนังสือที่ดีให้ถึงประชาชน รวมถึงการลดภาษีกระดาษ ภาษีการผลิต หรือการที่รัฐรับประกันการผลิตหนังสือดี 2 ปีมานี้ ก็ไม่ทราบว่ามีผลเพียงตัวนี้อยู่ที่ไหน ตรงนี้จะส่งผลถึงสำนักพิมพ์หลายแห่งที่ผลิตหนังสือดี เราต้องยุติกิจกรรมพิจารณาหนังสือดีลงไปชั่วคราว เพราะว่าเราสู้กระแสไม่ไหว เงินที่หายไป มันเป็นหนังสือชุด ที่ครอบกว่า 3 ปีแล้วได้ชุดเดิมเหมือนกัน มีสำนักพิมพ์ดีๆ เล็กๆ ที่เพิ่งเข้ามาเป็นเครือข่ายของเรา เขารู้สึกว่า ชื่อของเขาได้รับการประกาศไปถึงโรงเรียน แต่วันนี้โรงเรียนไม่รู้จักเขาแล้ว ถ้าเราทำต่อไป สำนักพิมพ์ดีๆ ได้ชื่อ เพราะโรงเรียนรู้จัก สำนักพิมพ์ใหญ่ไม่สนใจหนังสือพวกนี้เพราะไม่ใช่พวกเขา เราอยากสื่อสารถึงกันที่จะให้หนังสือดีๆ ถึงโรงเรียน และสำนักพิมพ์มีกำลังใจที่จะร่วมมือกับเรา ในการจัดกิจกรรมดีๆ ให้เด็ก ทำอย่างไรที่องค์กรเหล่านี้จะมีการกระเพื่อมต่อเนื่อง อยากให้ข้อมูลในวันนี้ได้รับการขยายแนวคิดออกไป โอกาสหน้าจะนำเพื่อนคนอื่นที่ทำงานเกี่ยวข้องมาด้วย และกิจกรรมในลักษณะนี้จะเอาไปขยายผลให้ทุกครั้งที่มีโอกาส

คุณทิพย์พาพร ดันติสุนทร : ดิฉันทำงานเกี่ยวข้องกับสถาบันการศึกษาระดับสูงและประชาชนทั่วไปเสียมากกว่า การประชุมในวันนี้เป็นสิ่งที่ดิฉันได้ความรู้มาก และมองเห็นประเด็นที่อยากร่วมเสวนาด้วย หลายๆ ท่านที่พูดมา ดิฉันว่ามีส่วนถูก เรื่องที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพคงยังต้องออกแบบกันอยู่ ดิฉันประทับใจท่านที่มาจากกระทรวงศึกษาฯ ที่ว่า เรื่องชาวนาอ่านหนังสือไม่ได้ ไม่สำคัญเท่าเรื่องไม่มีข้าวกิน เป็นเรื่องที่เรตต้องยอมรับว่า เป็นภาพสะท้อนสังคมไทย ที่ไม่ใช่สังคมของการเรียนรู้และไม่ใช่สังคมของการอ่าน โดยประสบการณ์ดิฉันก็มีลูกเล็ก คนไทยเราจะไปที่ไหนอย่างไรเราต้องเดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด เด็กไม่สามารถคิดพูดสิ่งใดได้ พ่อแม่ก็ต้องรีบออกไปข้างนอกเพราะมีความเร่งด่วน ปัญหาทางเศรษฐกิจสังคม เรื่องการอ่าน คงเป็นภาพสะท้อนที่ดีว่า สังคมไทยไปที่ไหนก็ไม่มีใครอ่านหนังสือ ขณะที่ไปต่างประเทศที่ไหนๆ ก็มีการอ่านหนังสือ

เพราะฉะนั้นสังคมไทยมีสองมิติที่เราคงมองข้ามไม่ได้ คือไม่ใช่สังคมของการเรียนรู้และสังคมของการอ่านหนังสือ เราจะแก้ปัญหานี้ได้อย่างไร ที่ครอบครัวดิฉันเอง ดิฉันกระตุ้นการเรียนรู้ของลูกตั้งแต่เล็ก ได้ความคิดความอ่านจากการศึกษา จากการคุยมามากมาย จากการได้เดินทางไปเห็นในที่ต่างๆ ก็คิดว่า การสังเกตเป็นสิ่งที่จำเป็น การอ่านมากเท่าไร ไม่เท่าสังเกต ซึ่งจะก่อให้เกิดการเรียนรู้เพิ่มเติม ตอนลูก 6 เดือน ดิฉันเอาหนังสือ ก.ไก่ อ่านให้ลูกฟัง เขาตื่นเต้นมากในสิ่งใหม่ เด็กก็เหมือนผู้ใหญ่ พอไปเห็นสิ่งใหม่ก็เกิดการเรียนรู้ และจะขยายการเรียนรู้ต่อ ดิฉันเริ่มให้สีเล่น เริ่มให้เห็นสิ่งต่างๆ เริ่มคุยแบบใช้ภาษาผู้ใหญ่ที่ถูกต้องชัดเจน ลูกดิฉันตอนนี้อายุ 8 ขวบ เขามีหนังสือมากกว่า 400 เล่ม ส่วนหนึ่งที่เขาได้จากการที่ดิฉันอ่านให้ฟังคือ เขาอ่านได้ด้วย ทุกครั้งที่อ่าน เราปะทะความคิดกัน อ่านจบเรา

จะคุยกัน จะตรวจสอบความคิดว่าเขาเก็บอะไรได้บ้าง และเขาคิดอย่างไร บางเรื่องเด็ก 4-5 ขวบ ก็เห็นในสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในครอบครัว ในชุมชน สิ่งที่เขาไปพบการรังแกในนิทานอีสป การเอาตัวเขาเปรียบกัน เขาจะเห็นจากข่าว จากห้าง จากตลาด หรืออะไรก็ตาม สิ่งเหล่านี้จะปะทะความคิดเขา แต่ไม่มีใครทำให้เกิดการเรียนรู้ต่อเนื่อง เด็กไม่จำเป็นต้องอ่านหนังสือออก ให้เขาอ่านจากสิ่งที่เห็น และให้เขาปะทะความคิดนั้นต่อเนื่อง เพื่อกระตุ้นว่าเขาอยากจะทำอะไรอีก เมื่อเขาอยากรู้ เขาจะถาม ถามคนในบ้าน ทุกคนเปิดรับคำถามของเขา บางเรื่องเขาถาม เราตอบไม่ได้ ก็ขอติดไว้ก่อนนะลูก แม่ต้องหาหนังสือ บางเรื่องเขาถามแล้วเราตอบได้เลย เขาก็ถามว่าแม่รู้ได้อย่างไร ดิฉันบอกว่ารู้เพราะอ่าน บางเรื่องก็บอกตามตรงว่าคุณยายบอกแม่ และคุณยายก็อ่านหนังสือ บางเรื่องคุณยายทำ นั่นคือการอ่านทั้งนั้น เห็นอาหารอร่อยก็สังเกตว่ามีอะไรบ้าง ถ้าเขาเรียนวิชาสุขศึกษาเมื่อไร ลูกดิฉันต้องได้ 100 เต็ม เพราะในทุกมื้ออาหาร เราจะคุยทุกสิ่งที่อยู่บนโต๊ะ เขาจะรู้ว่าแครอทนั้นมาจากไหน ให้อะไร ได้ประโยชน์อย่างไร นั่นคือการอ่าน ลูกคนเล็กของดิฉัน 3-4 ขวบ อยากเลี้ยงกระต่าย ดิฉันพา她去เที่ยวชนบท เพราะฉะนั้นห่างไม่ใช่ที่ที่เขาอยากจะไป แต่จะเป็นที่ที่เขาสนใจ เขาไปหัวหิน ไปชะอำ ตรงศูนย์ป่าไม้ ซึ่งมีกระต่ายเยอะมาก เขาเห็นว่ามันน่ารัก เขาก็อยากมีสัตว์เลี้ยงส่วนตัวของเขา ก็คุยข้อดี-ข้อเสียหลายอย่าง สุดท้ายสรุปว่า ถ้าอยากรู้เรื่องกระต่าย แต่แม่มีความรู้แต่ตัวเอง เพราะไม่เคยเลี้ยง หลายคนบอกว่า มันเป็นสัตว์ขี้ตกใจ เลี้ยงยาก มันอ่อนไหวมากนะลูก สรุปก็ไปจบที่ศูนย์หนังสือจุฬาฯ เขาจะหาหนังสือกระต่าย ก็พาเขาไปที่มุมพืชและสัตว์ ให้เขาหาเอง ไม่บอกว่ายู่ตรงไหน เขาก็หาได้ เมื่อแม่ไม่มีความรู้ ลูกก็ต้องหาอ่านต่อ นี่เป็นการขยายว่า เด็กเล็กๆ เราก็สร้างได้ ไม่จำเป็นต้องเอาเรื่องการอ่านมาครอบงำเด็ก เหมือนกับเราเคยรณรงค์ปีของการไม่รู้หนังสือ อันนั้นในที่สุดก็รู้หนังสือ แต่อ่านไม่เป็น อ่านแล้วก็ไม่ได้สาระ ไม่สามารถเรียนรู้เพิ่มได้

ในเรื่องของการอ่าน ทำอย่างไรให้เด็กอยากอ่านหนังสือเป็น สองทำอย่างไรให้ผู้ใหญ่อยากอ่านหนังสือเป็น ให้เด็กฟังเป็น ต้องรู้ว่าลูกของคุณชอบอะไร เขาอาจไม่ชอบอย่างที่คิดชอบ ก็ต้องดูลูกของเรา ดูสิ่งที่เขาสนใจ ดูสิ่งที่เขาเรียนรู้มา ดูสิ่งที่เขาเป็นพื้นฐานของเขา เมื่ออ่านหนังสือ เราต้องปะทะความคิดกับเขาด้วย โจทย์ 2 ข้อนี้ นำมาสู่จุดที่ว่า เด็กไทยไม่มีที่อยู่ทางสังคม เด็บโตในลักษณะที่ไม่รู้จักตัวเอง ไม่รู้ที่มาที่ไปของสรรพสิ่งต่างๆ มีแต่สรรพสิ่งต่างๆ ที่เราให้ แต่เขาไม่รู้ที่มาที่ไป ฉะนั้นเมื่อเด็กไม่รู้ ท้ายสุดก็ไม่เป็นตัวของตัวเอง ไม่มีที่ยืนอยู่ เช่น ที่เขาบอกว่าจะอ่านไปทำไมหนังสือ สู้เอาคอมพิวเตอร์ เอาเสื้อผ้าสวยไม่ได้ อันนี้คือการไม่มีที่ยืนอยู่ของเด็ก เด็กบางคนไม่สนใจเรื่องเสื้อผ้า เขาอยากไปทำอะไรก็ได้ มีหลายสิ่งที่ทุกท่านพูดในที่นี้ถูก แต่มีอีกหลายอย่างที่ยังกระหนกกระแทก ตัวนี้น่าจะเป็นจุดเริ่มที่จะให้เด็กมีที่ยืนอยู่ได้ จากความเป็นตัวของเขาเอง มีความสุขและรู้ว่าเขาเป็นอะไร อยากทำอะไร เด็กจะมีความสุขมากขึ้นเมื่อรู้ว่า ทำออกมาแล้วมีคนชอบ

สิ่งแวดล้อมที่ไม่ใช่การอ่าน ไม่มีใครอ่าน ไม่มีใครกระตุ้นการสังเกต คุณต้องป้อนมากๆ พอเขาถามเรามาก จนถึงจุดอับเมื่อไร เราต้องพาเขาไปหาหนังสือแล้ว คุณอาจพาเขาไปหาคนที่รู้มาก ไปคุย เด็กก็จะมีเพื่อน แต่ในเมื่อสังคมเป็นแบบนี้ มันเป็นเรื่องที่ยาก แต่ถ้าเรารู้ว่า เราอยู่ตรงนั้นก็เป็นเรื่องที่ก้าวไม่ยาก อยากฟันธงว่า สิ่งที่เราขาดมากๆ ไม่ใช่การอ่าน แต่เป็นการสังเกต การสังเกตนำไปสู่การอ่าน เพราะถ้าเรามองเห็นว่าจะไร้มันกระตุ้นความอยากรู้อยากรู้มาก นั่นคือการอ่าน เหมือนเราไปเสฟงานศิลป์ ที่นั่นมันนำไปสู่การอยากรู้อยากรู้หนังสือ ไปหาเล่มนั้น มันคงให้คำตอบอะไรอีกเยอะ ไปหาคนนั้นที่มีสิ่งนี้อยู่ นำไปสู่การอยากสร้างงานที่ตนเองอยากทำ ไปสู่การวาดในสิ่งที่เห็นมา ไปสู่การเขียน 3-4 อย่างนี้ มันมาจากการเรียนรู้ทุกขณะจิตของเขา แต่ครอบครัว พ่อแม่กระตุ้นให้เด็กช่างสังเกตไหม ช่างพูดช่างคุยไหม พ่อแม่ชอบจะปะทะสังสรรค์ทางความคิด ชอบตอบคำถามลูกไหม กรอบใหญ่ของโรงเรียนไทยคือต้องฟังครู เมื่อเด็กออกจากบ้าน ถึงครอบครัวสร้างดียังไง ไปเจอแบบนี้เข้า เด็กก็ถดถอย ครูต้องพร้อมที่จะฟังเด็ก เด็กไม่จำเป็นต้องคิดเหมือนกันทุกคน และไม่จำเป็นต้องคิดเหมือนครู กรอบที่ขยายออกไปคือชุมชน ชุมชนมีหลายเรื่องที่เด็กอยากรู้ และชุมชนต้องตอบคำถามเด็กในหลายๆ อย่าง เด็กจะออกไปหาชุมชนในจุดใหญ่ไม่ได้ ต้องมี 2 สิ่งนี้เป็นสิ่งที่พาไป

คนเราต้องรู้ว่า รากเหง้าของเราอยู่ตรงไหน เด็กต้องเรียนรู้สิ่งแวดล้อมหรือสังคมที่ดำรงอยู่ เราต้องพาเด็กออกไปเรียนรู้ ท่านต้องพาเด็กออกไปสู่ชุมชน ต้องรู้ว่าพ่อแม่กำลังทำอะไรอยู่ ต้องรู้ว่าชุมชนของเราเป็นอย่างไร ต้องรู้หลายๆ อย่าง สมองเขาอยู่ได้มาก เคยทำโปรเจกต์บางแคมป์ขึ้นมา เพื่อให้ลูกไปเรียนรู้ชีวิตชาวนา พอเสร็จคิดว่า ไปกัน 4 คนพ่อแม่ลูก ไม่คุ้มเลย ไปชวนเพื่อนๆ ลูก ปากกาวา มี 17 ครอบครัว 76 คน ไปทำแล้ว ทุกคนสนุกมาก ที่ไปทำคือเอาเด็กสุพรรณกับเด็กกรุงเทพฯ มาปฏิสัมพันธ์กัน บางแคมป์ของเราปะทะสังสรรค์กันมาก ทุกคนชอบ ต่อมาก็ทำโปรเจกต์ลอยกระทง ทุกวันนี้ผู้ใหญ่จัดลอยกระทงให้เด็กแบบผิดๆ ประเพณีนั้นประเพณีในโรงเรียน โดยไม่คิดว่าสิ่งเหล่านี้จะก่อเกิดสร้างวัฒนธรรมของเด็กได้อย่างไร ก็ทำเรื่องนี้ขึ้นมาแล้วขยายไปสู่ลูกคนอื่น ขอฝากไว้ตรงนี้ว่า ทั้งหลายทั้งปวงนั้น มาจากผู้ใหญ่ทั้งนั้นแหละ เริ่มจากการสังเกต เราถึงจะสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้และรักการอ่านได้

คุณอาทิตย์ แดงพวงไพบูลย์ : ผมฟังแล้วชื่นชมมาก ที่ไม่ห่วงคือ คุณแม่เข้าใจได้ขนาดนี้ แต่เท่าที่ฟัง ถ้าลองปล่อยให้เป็นการของโรงเรียน รอดูผลสิครับ วันนี้คุณแม่ดูแลขนาดนี้ผมก็เข้าใจ ที่กำลังทำทั้งหมดนั้น ก็เป็นทางออกทั้งหมดที่ต้องออกมาด้วยวิธีนี้ ผมยืนยันว่า ผมเองก็ใช้วิธีการไม่ต่างกับลูกเราเอง

คุณทิพย์พาพร ดันติสุนทร : ดิฉันไม่ได้คาดหวังลูกจากโรงเรียน โรงเรียนเป็นแค่ส่วนเสริม บ้านเป็นหลัก ดิฉันรู้ว่าที่โรงเรียนวันนี้สอนอะไร เพราะลูกมาแล้วให้ฟัง และเขาทำอะไรก็เสริม

คุณน้ำค้าง : อยู่วิทยุเพื่อเด็กและเยาวชน ตอนนี้กำลังทำเรื่องการศึกษาเหมือนกัน เพราะกำลังกระเด็นออกมาจากระบบการศึกษา เนื่องจากโดนกระทบค่อนข้างเยอะ โดยเฉพาะกระบวนการที่บอกว่า ให้เด็กเป็นศูนย์กลาง แล้วบอกกันว่าเด็กจะไม่โดนตีใช่ไหม หนูคิดว่า การโดนตีก็ไม่แปลกและเห็นด้วยกับการโดนตี แต่มีวิธีการโดนตีที่ให้ครูรู้สึก ว่า เด็กนักเรียนยังรักเขาอยู่นะคะ แต่ที่โรงเรียนยังใช้ระบบปากกาขีดหน้าเด็ก แล้วบางครั้งโรงเรียนข้างเคียงก็ว่าเด็ก เมื่อเด็กถามครูว่า ข้อนี้ทำอย่างไร ครูบอกว่า ไม่ แล้วก็ตีหน้าคะ นี่คือหนูเริ่มอยู่ในระบบไม่ค่อยได้แล้ว ในตอนนี้กำลังจะขอปรึกษาผู้ใหญ่ตรงนี้ด้วยว่า หนูจะมีวิธีอะไรบ้าง หรือจะช่วยเพื่อนๆ ได้อย่างไร กับการที่ระบบการศึกษายังเป็นอย่างนี้อยู่

นพ.อุดม เพชรสังหาร : ผมห่วงนะครับ ถ้าเราสอนเด็กให้แก้ปัญหาโดยใช้ความรุนแรง อันตรายมาก เราควรมองว่าทางออกที่ดีที่สุดที่จะแก้ปัญหา คือ ก่อให้เกิดการสร้างสังคมที่ดีในอนาคตคือทำอย่างไร ลูกหลานของเรา เราต้องสอนเขาในวิธีที่ถูกต้อง ปัญหาที่มีการสรุปกันว่า จะเป็นสังคมสุขุมไทยโดยเฉพาะความมั่นคงของประเทศในอนาคตคือปัญหาการใช้ความรุนแรง ปัญหายาเสพติด และปัญหาเรื่องกฎหมาย ตรงนี้ผมว่าเราเป็นผู้ใหญ่ เราต้องสำนึกและเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเขา ในการที่จะแก้ไขปัญหาดังนี้

คุณจุฬา สดปรทัด : มีรายการทีวีของมูลนิธิสื่อสร้างสรรค์ พยายามเชื่อมโยงเพื่อนำสิ่งดีๆ อย่างของสมาคมฯ นำเสนอ อาจต้องไปถ่ายทำที่นั่นและนำมาเผยแพร่ทางทีวี ทางรายการเวทีชาวบ้านหรือทิศบ้านทางเมือง คิดว่ามีหนังสือสื่อต่างๆ ที่อยู่ที่นี่ก็ช่วยกันเผยแพร่วิถีนี้ออกไป จะช่วยสร้างผลสะท้อนต่อสังคม

คุณธีรพงศ์ ธนิษเวศน์ : ผมเรียนอีกที่ว่า สมาคมไทสร้างสรรค์ยังใหม่มาก เราเพิ่งเรียนรู้ เราเคยปฏิเสธรายการทุ่งแสงตะวันมาแล้ว ไม่ใช่ผมหยิ่ง แต่ผมกลัวความคาดหวัง ทำไมผมไม่ส่งหนังสือเชิญผู้ปกครอง ทำไมปลิวเชิญผู้ปกครอง เด็กปฐมวัยทั้งขอนแก่นที่มีใช้บริการ คำตอบคือ พวกเราทำงานกันอยู่กี่คน เรามีทีมที่นั่น 11 คน เรามีหนังสือกี่เล่ม ผมคิดว่า น่าจะอีกสักกระยะหนึ่ง เราพยายามผลักดัน “โครงการสวนเพื่อการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยและครอบครัว” เราใช้ทรัพยากรมาก ผมคิดว่าถ้าอยากช่วยผม ช่วยตรงนี้ดีกว่า ผมต้องหาเงิน 38 ล้านบาท สร้างห้องสมุด ขอเรียนอย่างหนึ่งผอมองว่า ผมต้องการสร้างโมเดลเรื่องเด็กและครอบครัวให้กับประเทศไทย เพราะเราหาญกล้าจัดงาน

ใหญ่ ผมกลัวผลกระทบที่มาจากสื่อ 1. การทำงาน 2. ความคาดหวัง เราอยากเสนอวิธีคิด เราไม่ยอมเสนอวัตถุ ผมอยากได้เงินที่สร้างห้องสมุด ผมอยากสร้างหนังสืออ่านเวียนให้กับเด็กนอกรอบอำเภอขอนแก่น เราทำเอกสารหมดไปหมื่นกว่าบาทเพื่อเอาความคิดตรงนี้ไปเสนอในที่ต่างๆ ว่า ใครอยากร่วมงานกับเราบ้าง ใครอยากช่วยเราบ้าง

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ : ผมคิดว่าที่เราพูดมาทั้งหมด เรากำลังไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ เรื่องการศึกษาของสังคม เป็นเรื่องที่เราระหนักว่า อยากเห็นสังคมของเราเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เราจะเห็นว่า กลุ่มที่น่าเสนอมานี้ 3 ครั้ง ล้วนแต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ทั้งนั้น เป็นการศึกษาในครอบครัว ในกลุ่มหรือในเครือข่าย ซึ่งผมคิดว่าเป็นเรื่องใหม่ในสังคมเรา ทางสภาการศึกษาเอง ทาง สกว.เอง เราก็สนใจเรื่องนี้ ว่าสิ่งที่ปรากฏอยู่ในสังคมเรา ความรู้ที่เกิดขึ้นในสังคมเรา ไม่ค่อยมีการศึกษากัน เราจะศึกษาจากต่างประเทศและนำเข้ามา ก็เชื่อในสิ่งนั้นและพยายามปฏิบัติตามสิ่งนั้น ซึ่งเป็นจุดอ่อนของเรามาโดยตลอด ถ้าเราพยายามที่จะถอดองค์ความรู้ที่มันเกิดขึ้นในสังคมเราเองและมาจัดการศึกษา ซึ่งไม่ใช่การศึกษาในระบบเดิม เป็นการศึกษาโดยภาคประชาชนเพื่อภาคประชาชน ผมคิดว่ามันจะเกิดขึ้นอีกหลายจุด อย่างที่คุณธีรพงศ์ว่า ทุกคนกำลังเริ่มต้นเรียนรู้ มันยังไม่สำเร็จรูป การศึกษาไม่สิ้นสุด ไม่รู้ว่าตรงจุดไหนแต่รู้ว่ามันมีพัฒนาการของมัน

เพราะฉะนั้นการที่จะเข้าไปประมวล ผมคิดว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น แต่การที่เราจะเข้าไปวิจัย ต้องเป็นประโยชน์กับกลุ่มเป้าหมายด้วย ทำให้เรื่องการศึกษาวิจัยและการเคลื่อนไหวมันลัดกันไป หรือเชื่อมโยงกันไปโดยปริยาย สกว.และสภาการศึกษาน่าจะจับมือกัน และมองภาพนี้เป็นภาพใหญ่ ด้านหนึ่งถอดความรู้ที่ออกมา อีกด้านหนึ่งผลักดันด้านนโยบาย การผลักดันนโยบาย ผมคิดว่ามี 2 ส่วน คือ 1. องค์ความรู้จากสิ่งที่เกิดขึ้น 2. การผลักดัน การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนที่มีตัวตน ผมว่า โอกาสสำเร็จจะค่อนข้างสูง เราได้รับบทเรียนจากรัฐบาลชุดนี้อันหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็น การพักชำระหนี้ 30 บาทรักษาทุกโรค กองทุนหมู่บ้าน ไม่ใช่เป็นสิ่งที่รัฐบาลเรียนรู้และประกาศ คือเขาทำการบ้านมา เกี่ยวกับความรู้ที่เอ็นจีโอทำบ้าง ที่กระทรวงสาธารณสุขทำบ้าง พอถึงจุด เขาสามารถหยิบตัวนี้มาทำนโยบายได้

สำหรับภาคีฯ ตอนนี้ เป็นจุดเริ่มต้นที่กำลังเรียนรู้ประสบการณ์ทำงานของสมาชิก ไม่ว่าจะเป็นใครก็ตาม เราจะเห็นว่า มีมิติเชื่อมโยงกันอยู่ ส่วนเรื่องการศึกษาเองก็ไปช่วยเสริม เก็บรวบรวมประมวลข้อมูลและทำให้แหลมคมขึ้น เมื่อระยะเวลาผ่านไปถึงจุดหนึ่ง ผมคิดว่าสิ่งเหล่านี้จะผลักดันได้แหลมคมขึ้น ขอให้เราสะสมความเข้มแข็งของเราก่อน แต่ไม่ได้หมายความว่า จะไม่ทำอะไรเลย จุดไหนทำได้ก็ทำไป แต่อาจไม่ทันใจ พอเราจะทำวิจัย เราหานักวิจัยที่จะเข้าใจในสิ่งเหล่านี้ยากมาก เพราะนักวิชาการส่วนใหญ่ห่างเหินจากความเป็นจริงทางสังคมพอสมควร

คุณทิพย์พาพร เพิ่งคุยกับทางแปลนฯ ที่เราจะผลักดันโครงการในลักษณะที่จะให้ศูนย์เยาวชนเป็นศูนย์สันติภาพของการของสังคม สิ่งที่เราทำงานวิจัย เป็นแค่เครื่องมือที่จะไปผลักดันเปลี่ยนแปลงการทำงานของรัฐบาล และผลักดันคนในชุมชนด้วย ทุกจุดยังไม่พร้อมไปถึงจุดที่เราจินตนาการหรอกครับ ชาวบ้านก็มีปัญหา ในเชิงวิธีคิดการมีส่วนร่วม มันยังไม่ถึงจุด แต่ก็ต้องทำไปและคงต้องทำกันหลายระดับ ระดับไหนที่ทำกันได้ก็เชื่อมกันไป ของสมาคมไทสร้างสรรค์เอง เป็นไปได้ไหม ถ้าทางโน้นมีคนที่สามารถจะรวบรวมผล เราคุยกันว่า กรอบใหญ่ที่เราพูดกัน ทางสภาการศึกษา กับทาง สกว.อาจจัดคณะอำนวยการขึ้นมาช่วยวางโจทย์ ช่วยสังเคราะห์ ทางพื้นที่ก็เป็นคนเก็บข้อมูล เราต้องใช้กระบวนการเป็นเครื่องมือในการวิจัย ช่วยกันตั้งโจทย์ ลงไปเก็บข้อมูล นำมาเรียนรู้ร่วมกัน เป็นการวิจัยที่ดึงจากข้อเท็จจริงของสังคมด้วย ช่วยแก้ปัญหาการหานักวิจัยไม่ได้ในระดับหนึ่งด้วย. ✍️

การศึกษาโดยครอบครัว

อาทิตย์ แดงพวงไพบูลย์

หลายคนอาจจะอยากทราบในหลายๆ มุมมองของเรื่อง "การศึกษาโดยครอบครัว" อยากให้วิธีการอันนี้เป็นลักษณะการทดลอง เป็นวิธีการเรียนรู้ของผม ฉะนั้นแทนที่จะเป็นการพูดจากตัวผมโดยตรง ในการที่จะบรรยายหรือเล่าประสบการณ์ แต่เพื่อให้เกิดความสอดคล้องต่อความต้องการของแต่ละคนที่อยากจะฟังมากขึ้น ผมขอเปลี่ยนลีลาจากการที่เราเป็นผู้นำเสนอในขั้นต้น มาเป็นการฟังในเบื้องต้น ว่าทุกท่านคาดหวังจะทราบอะไรในเรื่อง "การศึกษาโดยครอบครัว" สักคนละหนึ่งคำถาม และผมจะได้ลงลึกในเรื่องนั้นๆ

- ได้ทราบเรื่องการศึกษาโดยครอบครัวของคุณอาทิตย์มาบ้าง แต่ยังไม่เข้าใจโดยถ่องแท้ อยากถามว่าเด็กที่อยู่ในระบบของคุณพ่อคุณแม่แบบนี้ พอระยะหนึ่งเขาโตแล้ว เขาจะเรียนรู้การเอาตัวเขาเปรียบของสังคมได้อย่างไร และจะมีความเข้าใจเกี่ยวกับระบบของสังคมแค่ไหน
- อยากทราบความเป็นมา
- เคยเห็นเด็กที่เรียนอยู่ที่บ้าน สิ่งหนึ่งที่วิตกกังวลคือ เขาอาจได้เรียนรู้โลกกว้าง เขาอาจมีความสุข แต่จะรู้สึกว่าเขาแข็ง ไม่อ่อนนุ่มต่อมตน เป็นเพราะอะไรไม่ทราบ อาจจะอยู่ใกล้ชิดกับครอบครัวมากเกินไป ทั้งๆ ที่การอยู่ใกล้ชิดกับครอบครัวเป็นสิ่งที่ดี แต่เท่าที่สังเกต เขาจะก้าวร้าว เราจะเสริมตรงนี้ได้อย่างไร
- ชอบระบบโฮมสคูล และคิดว่าถ้ามีหลานก็อยากเลี้ยงแบบนี้บ้าง แต่ก็เคยพูดกับน้องสาว และเขาก็ทักขึ้นมาว่า จากสภาพแวดล้อมที่เราจัดให้แก่ลูกหลานเรา ไม่ว่าจะไปที่ไหน เป็นสภาพที่เราจัดการและควบคุมได้ มันจะต่างจากเด็กที่ไปโรงเรียน เขาเจอเพื่อนที่ดี ไม่ดี การรังแก ซึ่งเขาจะสามารถปรับตัวกับสภาพแวดล้อมนั้นได้เองโดยธรรมชาติ แต่จากการที่เราจัดสภาพแวดล้อมให้ เมื่อเด็กไปเจอสภาพแวดล้อมจริงๆ เขาจะสามารถปรับตัวได้มากน้อยเพียงไร
- อยากให้ช่วยเล่าว่า ปัจจัยเอื้อที่ช่วยให้ครอบครัวไทยทำได้ ควรจะเป็นอย่างไร และแนวทางที่ควรจะเป็นของสังคมไทย ควรจะเป็นการเรียนรู้โดยครอบครัวรูปแบบไหน เพราะโดยปกติครอบครัวจะจัดการเรียนรู้อยู่แล้ว อาจจะร่วมกับหน่วยอื่นในสังคม จะใช้เครือข่ายในสังคมเพื่อสนับสนุนอย่างไร
- เด็กจะเข้ากับเพื่อนได้ไหมในสภาพแวดล้อมข้างนอก เพราะว่าอยู่แต่ในบ้าน จะเจอแต่เพื่อนในบ้าน แต่ถ้าเขาไปอยู่ในสภาพแวดล้อมข้างนอก เขาจะเข้ากับสภาพแวดล้อมนั้นได้ไหม

- คุณอาทิตย์จะจัดโฮมสкул จนลูกไปถึงระดับไหน คุณอาทิตย์เป็นคนวางอนาคตให้ลูก หรือให้ลูกตัดสินใจเอง
- สงสัยว่า จนถึงที่สุดแล้ว เด็กจะต้องเข้ามาสู่ระบบการศึกษาปกติของสังคมของเราหรือเปล่า
- ขอเห็นหน้าตาของเด็กในอนาคต ว่ายืนอยู่ตรงไหน
- เป็นแนวคิดที่เป็นทางเลือกให้แก่สังคม นอกเหนือจากการเรียนในโรงเรียน มันมีทางเลือกอื่นอีกหรือไม่ ในการที่เราจะเสนอทางเลือกให้แก่สังคม มันต้องมียุทธศาสตร์ความรู้พอเพียงที่ว่า ของเก่าเป็นอย่างไร และเราต้องมีข้อมูลในการมองถึงผลดี-ผลเสีย ปัจจัยที่เอื้อมีไหม เงื่อนไขที่เราควรจะต้องจัดหรือไม่ควร และมันมีผลต่อเนื่องในระยะยาวหรือเปล่า เมื่อเด็กจะเข้ามาดำเนินชีวิตในสังคม อย่างเช่นการจัดบรรยากาศ เมื่อเราทำโฮมสкул มันเหมือนว่า เราสามารถกำหนดเงื่อนไขหลายๆ อย่างให้ลูกได้ แต่เราต้องยอมรับว่า สังคมมันไปในทางเสื่อม โอกาสที่มันจะกระตือรือร้นขึ้นมาในระยะใกล้มันยาก และโฮมสкулให้ภูมิคุ้มกันที่พอเพียงหรือเปล่า เมื่อเด็กเจอของจริง คงต้องมีการเปรียบว่าเด็กแบบไหน พ่อแม่แบบไหน วิธีการจัดการแบบไหน เมื่อเปรียบเทียบกับของเดิมที่มีอยู่ ให้ผลดี ผลเสียอย่างไร
- จากหนังสือเรื่องสอนลูกให้เป็นอัจฉริยะ ซึ่งเป็นคนยิวในเยอรมัน ท้ายสุดรู้สึกว่าจะเข้ากับคนอื่นได้ค่อนข้างยาก จะมีปัญหาในมหาวิทยาลัย ทั้งๆ ที่เป็นเด็กเก่ง ก็ไม่ได้คิดว่าเด็กที่เลี้ยงแบบโฮมสกูลจะเป็นแบบนี้ทุกคน แต่เคยสัมผัสท่านที่เคยเลี้ยงลูกแบบโฮมสกูล ก็คิดว่าควรจะมีความพร้อม ไม่ใช่ทุกบ้านที่จัดได้ เด็กที่เลี้ยงแบบนี้จะมีพฤติกรรมอย่างไร มีความรู้สึกอย่างไร

ผมจะลองลำดับเหตุการณ์เป็นช่วงเป็นตอน ว่าเป็นมาอย่างไร และระหว่างที่เกิดขึ้น มันเกิดกระแสเบี่ยงเบนทิศทางอย่างไร มาสู่จุดนี้ ผมหมอกหลุมพรางมันหลอกล่อผมมากมาย แต่สิ่งหนึ่งที่ได้เจอคือ ทุกครั้งที่ผมมีปัญหา ผมหันมามองตัวปัญหา ห กับ ญ มันต่างกันนิดเดียว ใช้ตัวปัญหาไปกำกับ “ปัญหา” จะเปลี่ยนเป็น “ปัญญา” จากช่วงเวลาหนึ่งปีเศษๆ ผมคิดว่าผมได้พบอะไรที่น่าตกใจพอสมควร และคำถามที่ทุกท่านถามมา มันมีค่ามาก และสิ่งเหล่านี้มันสามารถตอบคำถามทุกคำถามได้หมด เพียงแต่ผมจะหยิบยกมาพูดได้ครอบคลุมขนาดไหน

จากช่วงที่ใช้เวลามาจากเล็กจนโต พื้นฐานครอบครัวของพ่อแม่ผู้คิดจะทำ เป็นปัจจัยใหญ่เลยก็ว่าได้ ถ้าท่านใส่แว่นสีฟ้า ท่านจะมองอะไรสีฟ้า หรือประสบการณ์ต่างๆ จะทำให้ทัศนะยมมองเป็นไปในทางนั้นสูงมาก

จากอดีต ตัวผมเป็นคนดีอันพอสมควร ไม่เชื่อฟังใครง่ายๆ ก็ได้ผจญโลกในทุกรูปแบบ จนกระทั่งคิดถึงทิศทางเมื่อเติบโตมาว่า เราจะไปทางไหนดี เพราะสิ่งที่การศึกษาให้ผมมา ผมค่อนข้างได้ใช้น้อยมาก ในวัยที่อยู่ระดับมัธยม ผมก็เตรียมตัวว่าจะหนีคำนวณอย่างไร เมื่อเข้าสู่มหาวิทยาลัย ผมได้มีพื้นฐานตัวหนึ่ง ซึ่งคิดว่ามันเป็นพื้นฐานในการกำกับทิศทางของผม คือกิจกรรมในรั้วมหาวิทยาลัย ผมเลือกเข้าไปทำกิจกรรมการศึกษา ทำค่ายอาสา ตอนนั้นคิดแล้ว ชนบทขาดการวัดดูที่จะช่วยทำให้เขาช่วยตัวเอง เข้าใจแค่นั้น และรู้สึกว่าเราเป็นผู้ให้ จนโตมา ก็ถามตัวเองว่าจะประกอบอาชีพอะไร ถ้าผมมีงานทำ เหลือเก็บเดือนละ 10,000 บาท 1 ปี คงมี 120,000 แล้ว 10 ปี ก็มี 1,200,000 บาท ในภาวะวันนั้นเศรษฐกิจกำลังบูมสุดตัว นิ่งคิดคำนวณดูแล้ว ไม่มีทางเป็นไปได้เลยในสิ่งที่ผมคิดไว้ บ้านสักหลัง มันเป็นไปได้ยากในขณะที่มีความอยากความต้องการของเรามีมากมาย อาชีพที่ผมทำคือเซลล์ ทำอยู่ระยะหนึ่ง มันก็ไม่ใช่คำตอบ ทำไปก็ไม่เหลือ โดนผู้ใหญ่ต่อว่ามากมาย เราอธิบายเขาก็ไม่เชื่อ ผมใช้เวลาพิสูจน์ตัวเองจนถึงปีหนึ่ง ผมไปหานักคนหนึ่ง บอกว่าผมทำก็ดี แต่มันไม่สำเร็จ เขาก็บอกมาว่า เพราะมันไม่มีอุตสาหกรรมรองรับ ก็พลิกผันตัวเองมาสู่เส้นทางอุตสาหกรรมพลาสติก จนตั้งเนื้อตั้งตัวได้ มีครอบครัวมา อยากจะได้อะไรก็เป็นเรื่องเล็กมาก

ส่วนหนึ่งที่ผมเล่าปูพื้นฐาน เพราะมันจะมายังว่า วันนี้นักวันนั้น วิธีคิดมันต่างกันอย่างสิ้นเชิง วันนั้นผมไม่สนใจว่าจะจ่ายเท่าไร สนใจแค่ว่าจะรับเท่าไร แต่วันนี้ผมจะได้เท่าไรไม่สนใจ แต่อะไรคือเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิต

ไต่คือ ไม่กล้าเดิน กลัว แต่ไปอยู่ที่สวนป่า ผมได้เห็นสิ่งไม่น่าเชื่อ เด็กเดินไปบ้านอีกหลังห่างไป 300 เมตร มีดมาก แต่เขาทำได้ ก็มานั่งหาคำตอบว่า มันเกิดจากอะไร บัจฉัยสภาพแวดล้อมของการเรียนรู้มันเป็นตัวกำหนดสำคัญมากเลยทีเดียว แต่เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ที่จะเปลี่ยนแปลง แต่ก็เป็นประกายที่ผมอยากให้คุณได้สัมผัส

จนผมพาลูกไปเรียนรู้ตามสถานเรียนรู้ต่างๆ พิพิธภัณฑ์ อุทยาน วนอุทยาน ชีวิตของเราทั้งหมด เราพึ่งตนเอง ก็ทำให้เราเกิดความมั่นใจมากขึ้น ประสบการณ์ตอนนั้นก็มียู่เท่านั้น แต่เรายกตัวประสบการณ์ของเราขึ้นมาอีก ขึ้น ก็มาเข้าเวทีการศึกษาอยู่เรื่อยๆ ช่วงนั้น พ.ร.บ.ก็กำลังเคลื่อนตัวอยู่ ผมเองก็รู้งานไม่รู้บ้าง มาฟังเขาไปเรื่อยๆ ที่ผมได้มากก็คือ เด็กสอนและลงมือปฏิบัติจริง และถึงประสบการณ์เก่าของเราออกมา

จึงลองดูว่า มีคนอยากมาเรียนรู้ที่บ้านเราเยอะ สภาพการศึกษาที่บอกว่า ลองไปหาดู มีคนเข้ามาหาผมมากขึ้น ตามคำถามแบบนี้ ผมต้องตอบเขา ต้องค้นหา ต้องอธิบาย ทำให้ผมได้กลับมาทบทวนตัวเองมากขึ้น พอติดต่อไปจัดนิทรรศการให้กับกลุ่มทางต่างจังหวัด เราอยากจะทำไปปลิวชุดนี้ขึ้นมา ก็มานั่งทบทวนดูว่า ช่วงที่ใช้เวลาอยู่ในสังคมนี้มีคำถามมากมายว่า จะหาความสุขที่แท้จริงของชีวิตได้ยังไง ในสภาพของเมืองซึ่งต่างจากชนบท ผมเลยลองมองดูว่า ผมใช้ลักษณะการสนใจของเด็ก มันบอกทิศทาง ทำให้ผมมีความรู้ความเข้าใจมาก เด็กเป็นตัวชี้นำตัวเขาเอง มันจึงไปสอดคล้อง ความกระตือรือร้น ความสนใจ ความชอบ พอมานั่งทบทวนดู มันไปสอดคล้องกับหลักอิทธิบาท 4 ตัว ฉันทะ มันเกิดในตัวเด็ก เราสนใจหนังสือเล่มนี้ เราจึงอ่าน อีกเล่มเอามากองให้ แต่เราไม่สนใจ ก็ไม่อ่าน พฤติกรรมแบบนี้มันเกิดขึ้นกับทุกคน ทำอย่างไร เด็กชอบกระโดดโลดเต้น เด็กชอบเล่นตลอดเวลา ผมจะเปลี่ยนเอาฉันทะตรงนี้ที่เด็กมี มาประสมประสาน โดยที่ให้เล่นและให้ความรู้ไปด้วย โดยการเอาเนื้อหาเข้าไปใส่ เด็กสนใจเรื่องอะไร สนใจเรื่องไก่ มด แมลง ผมจึงเห็นช่องทาง นี่เป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหา

ส่วนตัวกระบวนการ พอดีท่าน อ. ประเวศ ท่านให้ข้อคิดดีๆ ขบวนการทั้งหมดที่ผมพูด มันอยู่ในขบวนการทางปัญญาต่างๆ แค่นี้ มันเป็นตัวการศึกษาตลอดชีวิต เป็นตัวของการเรียนรู้ เป็นการใช้อยู่กับปัญหาทั้งมวลกรอบของมันคือ ใช้การสังเกต มาสู่ลักษณะนิสัยในการทบทวนเพื่อเป็นการบันทึก มาทบทวนกันเพื่อหาความจริง มาปุจฉา-วิสสุณากัน ความรู้ที่พอไหม ไม่พอ ก็ไปหาผู้รู้ ความรู้ที่ได้ยังสังเคราะห์ไปไม่ถึง ก็เก็บไว้ก่อน ไปหาความรู้จากที่อื่นมา ยังไม่พออีก ก็วิจัยและนำมาเผยแพร่ หัวใจหลักคือการมีส่วนร่วม ความสุขก็เกิด เพราะเขาได้ทำอย่างที่เขาอยากทำ ฉันทะตรงนั้นก็เท่ากับการเอาเด็กเป็นศูนย์กลาง แต่ตัวปัญหาคือ เนื้อหาและกระบวนการที่เราจะต้องใส่ลงไป

ลูกผมอยากเลี้ยงไก่ ผมเองก็ปลูกต้นไม้ไว้อยู่เยอะเลย เลยต้องตัดต้นไม้ไปบ้าง เอาไก่มาเลี้ยง 3 ตัว ออกลูกออกหลานมา แต่ก็โดนหนูกินหมด เราดูแลไม่ดี จนลูกบอกไม่เอาแล้ว มันออกมา 7 ตัว กลัวมันตายอีก เลยเอาไปเลี้ยงในบ้านเลย แต่ลูกต้องดูแล เช็ดขี้ให้อาหารมัน ซึ่งลูกก็เอา ผมมานั่งคิดดู พอดีอ่านงานวิจัยต่างๆ ขึ้นหนึ่ง ก็เกิดความคิดว่า ให้ลูกจดบันทึกสิว่า ลูกไก่มันเติบโตยังไง เด็กก็เอา เอาไก่มาชั่งทุกวัน 3-4 วันแรก จดมั่วมาก แต่ก็ปล่อยเขาไป ต่อมาเขาเริ่มสังเกตได้จนครบว่า ตัวไหนเป็นตัวไหน เราเห็นเลยว่า เด็กกำลังทำพื้นฐานของการวิจัย นักวิจัยระดับโลก ขบวนการมันก็ตัวเดียวกันนี้ ใช้การสังเกต การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การบันทึก การสร้างตัวแปรเปลี่ยน ตัวแปรร่วม ในสภาวะที่ควบคุมไม่ได้และควบคุมได้ ผมก็ถึงบางอ้อว่า ตัวนี้มันเป็นพื้นฐานนะ คือการสังเกต มาสู่การสร้างความรู้ ฉันทะเขาเกิด เขาอยากรู้ สอนการรักการอ่านให้เขาโดยตัวเขาเองเลย ถ้าไม่จดก็ไม่รู้ การจดบันทึกจึงเกิดขึ้น การฝึกการเขียนอย่างไม่รู้ตัวเอง ช่าง พัฒนาไปสู่การสร้างลักษณะนิสัย มันคือ กพอ. สลน. แต่ขบวนการนำพานั้น ไม่มีใครทำให้เห็นขนาดนี้ได้ และมันยากถ้าไม่ลงมือทำเอง ความกระจำมันเกิดขึ้น มันเป็นการสร้างลักษณะนิสัยใฝ่เรียนรู้ขึ้นมาเอง เท่านั้นจบตัวกระบวนการและเป้าหมาย

ตึกโบหยก เขาสร้างได้ยังไง ทั้ง 80 ชั้น ขณะที่อาคารนี้คุณสร้างอีก 3 ชั้น รับรองถล่ม จากพระราชดำรัสหัวใจสำคัญมันอยู่ที่เสาเข็ม ส่วนที่ตอกลงไปโนดิน การศึกษาที่แท้ หัวใจสำคัญของมันจำเป็นต้องปูพื้นฐานตรงนี้ให้แน่นหนาพอสมควร ผมอยากจะทำอธิบายเรื่องเหล่านี้กับขบวนการการศึกษามาก น้อยมากที่จะมีคนเข้าใจตรงกับผม ผม

ทดลองดูแล้ว หลักนี้เป็นสากลใช้กับทุกที่ ทุกคน และทุกเรื่องในการดำรงชีวิต แต่สิ่งเหล่านี้ไม่เคยปลูกฝังให้แก่เด็ก
อย่างเป็นเรื่องเป็นราว

กรรมการปฏิรูปการศึกษาของเราครั้งนี้ ถ้าได้ 10 เปอร์เซ็นต์ ผมดีใจ มันจะเปลี่ยนสังคมของเราเป็นสังคมแห่ง
การเรียนรู้ การศึกษาขั้นพื้นฐานคือ ช่วงเวลาที่เราไม่เน้นให้เด็กไปคร่ำเคร่งกับการจำ แต่เป็นช่วงเพาะบ่มทางปัญญา
เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งที่จะไต่ระดับสูงขึ้นได้ แต่ตัวการศึกษามันไปพึ่งที่เด็กสอบเข้า ป.1 มันเป็นการทารุณเด็ก

ถ้าวันนี้ไม่มีวิกฤติตรงนี้ขึ้นมา คนจะไม่เห็นความสำคัญของชนบท ของเกษตรกร เศรษฐกิจพอเพียงของใน
หลวงพุดมา 40 ปี มันยังไม่เกิด เพิ่งมาเริ่มประจักษ์กันวันนี้ แต่พอลงมือทำ ปรากฏว่า ไม่ใช่ มันหลายปัจจัย

เด็กได้สอนผมตลอดเวลา ปรากฏความเปลี่ยนแปลงในตัวเขา ผมก็พยายามเก็บตัวชีวิตมาเรื่อย เราใช้ตัว
เรียนรู้ สัมผัสความจริง ความหลากหลายของมวลปัญหาเป็นห้องเรียนขนาดใหญ่ ผมจับทุกสิ่งรอบตัวมาเป็นการเรียน
รู้ เพราะเราได้ค้นพบว่า ตัวเนื้อหาเป็นส่วนหนึ่งของพื้นฐานการเรียนรู้ ตัวเนื้อหาจะเปลี่ยนไปเรื่อย แต่ทั้งหมดต้อง
สัมพันธ์ต่อเนื่องกับตัวกระบวนการ ซึ่งใช้ตัวกระบวนการทางปัญญา ใช้หลักทฤษฎีบท ญาณวิทยา คืออะไร ก็มาอยู่ใน
หนังสือของครูบา ท่านเขียนไว้ในหนังสือยุทธศาสตร์ของชาติ การทำอะไรให้สำเร็จต้องรู้และใช้ความจริง การใช้ความ
จริง ทำให้ทำได้อย่างถูกต้อง ความรู้มันต้องเป็นความจริง ความรู้จริงต้องอยู่บนพื้นฐานของความจริง ความรู้จริงจึง
ต้องเริ่มที่การสัมผัสความจริง เมื่อความรู้ต่างๆ ลึกลงไปและนำมาเชื่อมโยง จึงจะเกิดเป็นปัญญามันขึ้นมา ผมอ่านบทพจน
ไปมาจนถึงบางย่อ ในหลักการ เพราะมันซับซ้อน ละเอียดอ่อน

ผลที่ตามมาของการใช้ห้องเรียนขนาดใหญ่ มันเป็นหลักการเดียวกับการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ และการ
ศึกษาตลอดชีวิต ทำให้เราต้องไปติดกับการศึกษาในระบบ นอกกรอบ แต่การศึกษาโดยครอบครัว ทำให้มันต้องไป
เกี่ยวกับครอบครัว เดียวจะอธิบาย

การใช้ความเมตตา ความรู้ความสามารถ จุดประกายการเรียนรู้ สะสมทุนทางปัญญา ก็เป็นหัวใจอันหนึ่ง
จะใช้ความหลากหลาย ความชำนาญทุกสาขาอาชีพ ที่เป็นความถนัดของผู้ปกครองเป็นตัวเสริมการเรียนรู้ ตัวนี้คือ
หลักการของประชาสังคมแบบง่าย ๆ คือความร่วมมือ ปรึกษาหารือ ใช้หลักร่วมคิด ร่วมใจ ร่วมทำ สามัคคีให้เป็นจริง
พอกลับไปดู มันก็หลักการบริหารนิยามธรรม จะใช้ความคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ความรู้คู่หมู่บ้าน การอยู่ร่วมกัน ความซื่อ
สัตย์สุจริตเป็นตัวชีวิต

วิธีประเมินผลของผมคือ ดูพฤติกรรมเปลี่ยนแปลง ดูผลงานชิ้นงานของเขา ดูการสัมภาษณ์พูดคุย การ
ประเมินผลการศึกษา หายใจรดกันคอด้วยซ้ำ เราเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไม่เพียงประสงค์ได้ทันที ผมคิดว่า หลักอัน
หนึ่งที่ใช้อยู่เป็นพื้นฐาน ทำอย่างไรให้เป้าหมาย ให้เด็กของผม ให้สังคมรู้จักตน รู้จักคน รู้ประมาณ รู้จักกาล รู้
หลักการ รู้เพิ่มผล รู้เป้าหมาย เพิ่มคุณค่าความเป็นคน สิ่งแวดล้อมชุมชนสมบูรณ์เอ๋ย เป็นคติเตือนใจของผมว่า จะ
เอาตรงนี้เป็นกรอบของหลักสูตร ปรากฏว่า ตรงนี้ก็คือ สัปปริสธรรม 7 ประการ มันเกิดตอนนั่งรถไฟ ก็อ่าน อ่าน แต่
ไม่เข้าใจ แต่ก็ถึงความหมายออกมาทีละตัวๆ มันมาร้อยกันเป็นกลอนออกมา มันเตือนเราได้ตลอด

การศึกษาโดยครอบครัว จากการที่ได้ทดลองทำ ปรากฏว่า มันไม่ได้น่าอหังการอะไรเท่าไร มันเป็นเพียง
ทางเลือกจุดเล็กๆ ของการศึกษาเท่านั้นเอง แต่โชคดีที่การศึกษาโดยครอบครัวนั้น ถ้าเราเข้าใจมัน และมีความรู้
ทางการศึกษาในระดับหนึ่ง มันดีตรงที่ไม่ถูกกรอบกติกา กฎระเบียบมาครอบตัวมัน ทำให้มีอิสระ มีเวลา มีความคิด
มากกว่า แต่ตรงนั้นเมื่อมองการศึกษาโดยครอบครัวแล้ว มันมีข้อด้อยในตนเองอยู่เหมือนกัน มันจำเป็นต้องพึ่งใน
ระบบและนอกกรอบไปด้วยกัน ผมจึงพยายามอธิบายถึงการศึกษาในแบบภาพรวม และในส่วนที่ค้นพบตรงนี้ขึ้นมา
ถ้าถามว่า คนที่ทำการศึกษาโดยครอบครัวต้องรู้เท่านี้หรือ ตอบได้ว่าไม่ใช่ คนละจุดกัน แต่การเล่าตรงนี้ เพื่อให้เห็น
ภาพความเข้าใจว่า ถ้าเราจะแก้ปัญหาการศึกษาโดยรวมและการศึกษาโดยครอบครัว ถ้าเรามาสร้างพื้นฐานความเข้าใจ
ที่ถูกต้องบางประการ ว่าสุดท้ายความต้องการของชีวิตคืออะไร เป้าหมายของการศึกษามันคืออะไร มันใช้ตัวเดียว
กันไหม รากฐานจากวันนี้จะไปสู่วันหน้า ตัวกระบวนการที่พูดมานี้ มันไม่ใช่เพียงการแก้ปัญหาการศึกษาในระบบ
หรือนอกกรอบ ผมว่าหลายคำถามที่เกิดขึ้นในสังคมคือ การว่างงานเกิดขึ้น ยาเสพติด คอรัปชั่น มันอาจจะถูกตอบด้วย

ผมค้นพบว่า ถึงผมมีเงินน้อย แต่ได้พบสิ่งหนึ่งที่ตรงกันข้ามกับสิ่งที่เล่าไป วันนั้นผมอยากได้อะไรผมก็ได้ แต่วันนี้ผมขาดแทบทุกสิ่ง แต่ผมกลับพบเส้นทางที่ทำให้เราสบายใจ เราอยู่กับมันได้ ทั้งๆ ที่ทุกข์มันเต็มไปหมด

หนึ่งในตรงนั้น เป็นการชี้ให้เห็นช่องทางว่า ประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมาของเรา เราต้องการจะปูเส้นทางให้กับสายเลือดของเรา ก็เหมือนพ่อแม่คนอื่นเข้าสู่เส้นทางปกติ ในการที่จะพาลูกเข้าสู่ระบบการศึกษา เตรียมตัวให้เขาเลือกโรงเรียนที่ดีที่สุด แล้วเป็นอย่างไร ทุกคนก็จะเห็นทุกข์ 3 ประการ ที่ อ.ประเวศท่านพูดถึง หาโรงเรียนดีๆ ยากเย็นแสนเข็ญ หาครูดีๆ ยากเย็นแสนเข็ญ ยังไม่รวมปัจจัยคือความพร้อมของพ่อแม่ ปัจจัยอีกมากมายที่สร้างทุกข์ให้กับการศึกษา ให้กับครอบครัว กับสังคม หรือกับตัวเรา

แล้วผมก็เลือกเส้นทางเดิน ในวันนั้นผมไม่รู้จักเรื่องการศึกษาเลย แม่บ้านมาถามว่าจะเอาอย่างไร ก็ให้เขาตัดสินใจเอา เพราะผมไม่รู้ เขาบอกว่าโรงเรียนนี้ดี ก็ไปกัน พอไปถึง สิ่งที่เราคาดหวัง เกิดผิดหวัง ก็ต้องเปลี่ยนโรงเรียน วันนั้นผมไม่รู้เรื่องเลย พอเขาพูดมาในภาษาของการศึกษา เราจะรับไม่ได้และไม่เข้าใจ กลับมาถามคุณแม่ส่วนใหญ่ก็เป็นแบบนี้ ทุกวันนี้ตัวปัจจัยที่พบคือ ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ไม่เคยมีใครมาปูพื้นฐานให้มีช่องทางชัดเจน ถ้าเราได้รับการดูแลจากกระทรวงทบวงกรม เราคงเบาใจขึ้นเยอะ เมื่ออดีตเราคิดอย่างนั้น จนวันนี้เราได้เข้าไปหลายเวที ทั้งระดับนโยบายและปฏิบัติ ผมอยากจะบอก ว้ายตาย! ประเทศไทย ผมตกใจมาก และไม่ได้แปลใจที่เกิดวิกฤตการณ์อย่างนี้ ถ้าไม่เกิดสิ ผมถึงจะแปลกใจ

เมื่อเราเดินมาถึงจุดๆ หนึ่ง เราจะเห็นตัวปัญหาที่ฝังรากลึก วงกลับมาที่เก่า ก็ให้ลูกเรียนอะไรต่างๆ มากมาย จนตัวเองประสบภาวะเศรษฐกิจเหมือนทุกๆ คน ช่วงนั้นเครียดมาก ก็หาทางออกให้ตัวเอง ได้ยินโฆษณาว่า ปลูกลูกแล้วรวย ก็คิดว่านี่เป็นทางออกของเราได้ คนในครอบครัวไม่รู้ว่ ในวันนั้นหุ้นของผมหายไป 1,000,000 บาท เต็มๆ ก็หาทางออก ไปศึกษาเรื่องเกี่ยวกับชนบทเล็กน้อย ก็เห็นความจริงว่า ป่าสักที่โฆษณาว่ามันแหกตา พอเห็นก็พยายามกลับมาบอกคนที่จะทำ ก็แสวงหาไปเรื่อยๆ

จนมีโอกาสไปเรียนรู้กับชนบทโดยบังเอิญ กับกลุ่มของปราชญ์ชาวบ้านทางอีสาน ซึ่งเป็นฐานต่อหลังจากผมขาดช่วงจากนักศึกษาไปช่วงหนึ่ง ไปเห็นสภาพชีวิตจริงของชนบทในระดับหนึ่ง ซึ่งเป็นแค่ระดับผิวเท่านั้น ตกใจอีกว่า เราได้ยินมาตลอดว่า ชนบทล่มสลายมีแต่เด็กและคนชรา แต่พอได้เข้าไปสัมผัส ก็เห็นว่าชนบทนี้มีมนต์เสน่ห์จริงๆ แต่ทำอะไรละเมื่อถูกกำหนดเส้นทางให้กลายเป็นนรกบนดิน มีแต่สภาพแห้งแล้ง มีแต่เกษตรเชิงเดี่ยว ของดีๆ ถูกละทิ้ง การทำมาหากินนั้นทำลายต้นทุนชีวิตตัวเองหมด ทำลายดิน ทำลายทรัพยากร ทำลายจิตวิญญาณ มองต่อไปชนบทเป็นฐานเจดีย์ แต่คนในเมืองมองไม่เห็นมัน เมื่อฐานมันทรุด ยอดจะอยู่ได้หรือ ส่วนกลางจะอยู่ได้หรือ เพียงแต่เหตุการณ์นั้นไม่ควรจะเกิดเร็วขนาดนี้ เพียงแต่ว่ามันมีการคอร์รัปชันซึ่งเป็นตัวหลัก มีการเกร็งกำไรในลักษณะของพ่อมดหมอผีทางการเงิน มาเร่งเข้าให้ภาวะต่างๆ มันเกิดเร็วขึ้น ภาพเหล่านั้นเป็นส่วนในการปูพื้นฐานให้ผมมองเห็นว่า เส้นทางพัฒนาประเทศโดยรวม ไม่น่าจะใช้แบบเก่าเช่นนั้น แต่ในวันนั้นผมก็ยังไม่เข้าใจพื้นฐานของการศึกษาอยู่นั่นเอง

พอเข้าไปในโรงเรียน ก็เห็นว่าพื้นฐานเหล่านั้นมันมีประโยชน์ ก็พยายามไปถ่ายทอดให้ครูกับเพื่อนลูกๆ อยากทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่โรงเรียนที่ลูกเข้าเรียนด้วย ยิ่งผมทำมากเท่าไร คนเกลียดก็เยอะ คนรักก็เยอะ ทั้งๆ ที่ผมเข้าไปทุ่มเทช่วย แต่ก็ได้รับการหมั่นไส้มาต่างๆ นานา เสียตายว่า ผมทำได้แค่ 1/1000 ที่คิดไว้เท่านั้นเอง

ความจำเป็นเกิดขึ้นโดยบังเอิญ ไม่ได้ตั้งใจทำการการศึกษาโดยครอบครัวตั้งแต่ต้น ผมก็ปรึกษากับลูกว่า ปัญหาในโรงเรียนที่พ่อช่วย ผมถึงขนาดขับรถพาเด็กๆ ไปนอกสถานที่ เพื่อต้องการให้เด็กได้ประสบการณ์ของจริง เพราะจากที่ผ่านมา ผมได้จากประสบการณ์เยอะ ผมก็อยากให้เด็กมองอะไรไปไกลกว่ากรอบเนื้อหาในหนังสือ รู้ตัวว่านี่เป็นการเรียนรู้อีกแบบหนึ่งที่เด็กจะได้ประโยชน์ ครูเองก็แปลกใจกับกระบวนการวิธีที่ผมนำมาทดลองหลายๆ แบบ เย็นเขากลับบ้านกันหมด ผมกลับพาผู้ปกครองชวนคุยกันว่า เรามาทำอะไรเล่นๆ กับลูกเราแบบนี้กันไหม ผมหาแค่นามบัตรมาให้เด็กๆ วาดลูก และให้เด็กเล่าเรื่อง ผมค้นพบเลยว่า เด็กได้บอกผมตลอดเวลาว่า ปรกาศจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ พลังในตัวเด็กนั้นเต็มเปี่ยม แต่ดูเหมือนว่า เราไปปิดเขาทีละขั้นทีละขั้นโดยที่เราคิดไม่ถึง

จากประสบการณ์ตรงนั้นก็คิดสงสัยว่า โจทย์ทั้งหมด ทำไมคนอื่นเป็นคนคิดทั้งนั้น อาจารย์บางคนก็มองเห็นตรงนั้น ก็มาคุยกับผมว่าจะทำอย่างไรกันดี ก็หารือกัน วันหนึ่งเขาทดลองเรื่องโครงการวิทยาศาสตร์ ไปดูโรงงานทำน้ำประปา เขามองว่าอยากทำโครงการให้เด็กหัดบำบัดน้ำ ครูคนนั้นก็ใจถึง กล้าพอสมควร ไปเจรจาเชิญองค์กรบำบัดน้ำเสียมาพูดคุยที่โรงเรียน ผมก็เกิดความคิดขึ้นมาว่า ถ้าเราเอาน้ำเสียของทั้งโรงเรียนมาเป็นโจทย์ นักเรียนสนใจไหม ก็สนใจกัน จึงคิดขึ้นมาว่า เรากำลังจะหาคำตอบให้ครูใหญ่เห็นเลยว่า ถ้าเราจะลดค่าใช้จ่ายของโรงเรียนเป็นรางวัลให้พวกเรา โรงเรียนจะคิดเห็นอย่างไร ผมก็คุยกับภารโรง ทราบว่าโรงเรียนมีวาล์วน้ำใหญ่ 1 อัน มาแยกเป็น 8 วาล์วย่อย ผมเลยคิดว่า เราลองมาแบ่งที่มเด็ก ให้เด็กเดินจดวาล์วน้ำทุกวัน เช้า กลางวัน เย็น เราเห็นเลยว่า ตรงไหนจะให้น้ำมากที่สุด ให้เด็กจดหาเหตุผลประกอบ ครูก็นึกช่องทางว่าดี จากตัวกระบวนการ เด็กก็สนุก มันเป็นการวิจัยไปในตัวเอง มันกระตุ้นให้เกิดพลังความคิด สัมผัสความจริงอยู่ตลอด ได้แบ่งหน้าที่กัน ถูกๆ ผิดๆ เราไม่ได้เน้น แต่ตัวกระบวนการมันจุดประกายในหลายๆ คนขึ้นมา ก็คิดต่อว่า ได้ตัวเลขนี้มา จะนำมาทำอะไร คณิตศาสตร์แบบง่ายๆ ทำกราฟ ทำสถิติ ที่นี้อาจรู้ต่อว่า พฤติกรรมการใช้น้ำ ทำให้เกิดการสิ้นเปลือง แต่ผมไม่ได้บอกเด็ก ให้เขาค้นหาตัวเอง ถูกผิดช่างมัน และผมก็ยังไม่รู้ว่า นี่คือการบวนการการศึกษาที่แท้จริง

หลังจากนั้น ผมก็คุยกับองค์การบริหารบำบัดน้ำเสียว่า คุณอยากเป็นพระเอกในโรงเรียนไหม ถ้าคุณมาคิดว่าจะลดหรือบำบัดน้ำในโรงเรียนทั้งโรงเรียน คุณจะทำอะไร เพราะผมไม่มีความรู้ ผมก็นึกว่าเขาจะเอากับผม แต่เขาก็บอกกลับมาว่า ไม่มีงบประมาณ ไม่มีความคิดระดับนี้ ผมอยากบอกเขาว่า มันเป็นนโยบายระดับประเทศเลย มันจะสนุกสนาน มันจะกลับมาสู่เรื่องจริงของชีวิต แต่ไม่เป็นไรก็ผ่านไป

จนอาจารย์บอกว่า ต้องมีการนำเสนอโครงการการกรองน้ำ เพราะเราตั้งหัวข้อกันว่า “น้ำเพื่อชีวิต” ในทุกมิติ เป็นการเปิดที่กว้างพอสมควร เด็กก็ทำโครงการทดลองเอาขวดมากรองน้ำกัน ผมเห็นแล้วว่า มันน่ารักมาก แต่ครูบอกว่า เขาเอามาส่งแล้วก็จบ ผมบอกว่าไม่ได้ เขาก็ถามผมว่า แล้วจะทำยังไงต่อ ผมก็บอกว่า เอาแบบนี้ไหม ให้เด็กเอาชิ้นงานมาจัดนิทรรศการที่ใต้ถุนเรือนไทยกัน ให้เด็กมานำเสนอ มาคุยกันเอง และก็เชิญครูมาฟังด้วย แต่ที่สนุกคือ พี่ๆ ม.1 ไปเชิญชวนแต่ละห้องมาดูงานของเรา เด็กก็เอาด้วยกับเรา แต่ขอเลื่อนไปอีก 2 อาทิตย์ เพราะต้องฝึกพิถันงานสูงขึ้น ให้สมบูรณ์แบบ ผลที่ได้ เด็กก็เกิดการชักใช้ เป็นการประเมินผลแบบใหม่ P-D-C-A การประเมินผลครั้งนี้ ผมก็เอามาจากชนบท ที่ชาวบ้านจะเคลื่อนผลไปเยี่ยมเยียนหมู่บ้านอื่น คุณมีอะไรไม่ดี คุณมีอะไรโชว์ ทำให้คนกลับมาทำงานตัวเองให้ดีที่สุด ซึ่งมันเป็นยุทธวิธีโบราณที่ใช้กันอยู่ ซึ่งจุดนี้ผมมาเข้าใจทีหลัง พอเรามาใช้วิธีนี้ มันมีประกายของการเปลี่ยนแปลงสูงมาก

พอถึงวันที่นำเสนอจริงๆ มันเหมือนกับผั่งแตกวัง ความรู้เต็มไปหมด ผมว่ามันเป็นครั้งแรกในโรงเรียนนั้น หรือแม้แต่ในหลายองค์กรเลย ครูต้องวิ่งออกมาดูเอง ใครไม่ได้มาดู ผมว่าน่าเสียดายมาก มันได้ค้นพบประกายการสร้างห้องเรียนเปิด ที่จะปลดปล่อยเด็กจริงๆ ถ้าเราสร้างบรรยากาศของห้องเรียนเปิดในวงการการศึกษาของเรา ซึ่งหลักการในร่าง พ.ร.บ.การศึกษาฯ ได้เขียนไว้หมดแล้ว เพียงแต่ยังไม่มีผู้ถอดรหัสตรงนี้

ปรากฏการณ์การศึกษาที่ไม่คาดคิด ซึ่งผมได้ทุ่มเทให้กับโรงเรียน ผมได้รับความไม่เข้าใจ มีตัวปัจจัยที่ทำให้ผมเลือกทางเดินแบบนั้น ก็ได้ปรึกษากับลูก ลูกเห็นพ้องต้องใจกับผม มีแรงกดดันทำให้ผมเลือกเส้นทางเดินออกจากโรงเรียนนั้น ทั้งๆ ที่เขาเป็นโรงเรียนที่ดีมากโรงเรียนหนึ่ง แต่ขนาดที่ผมอยู่ในจุดที่ดีมากๆ ขนาดนั้น เรายังได้การศึกษาในระดับหนึ่งตรงนั้น แต่จากการศึกษาโดยครอบครัวที่เราทำอยู่ มันห่างกันคนละโลกเลย เพราะตอนนั้นผมไปแหกคอกเขาเพียงบางเวลา ถ้าสถานศึกษาเอาแนวคิดนี้ไปใช้ ความเปลี่ยนแปลงในประชาคมโรงเรียน พลังความเข้มแข็งของชุมชนจะเปลี่ยนแปลงพอสมควรเลยทีเดียว

วันที่ 1 พ.ย. 2542 ผมพาลูกลงนาว่า โดยที่ผมยังไม่รู้เลยว่าจะไปทางไหน เพราะผมไม่มีทางเลือก ผมอยู่ในโรงเรียนที่ดีอยู่แล้ว และได้รับเกียรติจากโรงเรียนสูงมาก ผมไม่รู้จะไปทางไหน ทางมันแคบลง ส่วนหนึ่งที่ผมได้พบกับเด็กๆ ในการเปลี่ยนแปลง ประสบการณ์รอบๆ ตัวเขา หลังจากได้อยู่แบบเป็นตัวของเขาเอง ความกล้าหาญของเขา กลับคืนมาอย่างช้าๆ ยกตัวอย่างง่ายๆ ที่บ้านในห้องผมปิดไฟ แล้วบอกให้ลูกเดินไปที่มุมห้องตรงนั้น คำตอบที่

ภาพรวมที่ผมอธิบายตรงนี้ใช้หรือเปล่า นี่คือสิ่งที่อยากลองบอกพวกคุณกันไป เพราะฉะนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นพหุสูตร และที่ได้มาทั้งหมดนี้ ไม่ใช่ผู้รู้ แต่ได้มาจากการที่ผมลงไปเหยียบขี้ไก่ กล้าลงไปสัมผัสความเป็นจริง เผาสังเกตุและปรับปรุง การสัมผัสจากโลกความเป็นจริงตรงนี้นั้นสอนผม ความรู้ตรงนี้ได้จากการสังเกต ทบทวนหาคำตอบและปรึกษาหารือกัน ตรงนี้เป็นเกร็ดเล็กๆ ที่อยู่รอบตัว แต่เราไม่เห็นมัน แต่ถ้ามีการนำตรงนี้มาสู่การกระจายและสร้างความเข้าใจเป็นกรอบของนโยบาย สร้างความรู้ความเข้าใจให้ถูกต้อง มันจะแก้ปัญหาและกระตุ้นการศึกษา การปฏิรูป การศึกษาครั้งนี้จะสัมฤทธิ์ผลขึ้นมากมาย มันต้องเริ่มจากการเปลี่ยนทัศนคติสู่การเปลี่ยนพฤติกรรม สู่การเปลี่ยนอุปนิสัย บุคลิกภาพ สู่การเปลี่ยนวิถีชีวิต

หนึ่งครั้งในการที่จะเข้าสู่วงการการศึกษา เป็นครู คุณไม่ใช่เพียงแค่ทำรายงานจบแล้วก็ผ่านไป แต่ในชีวิตราชการ คุณต้องผ่านเด็กอีก 500 คน 1000 คน 10000 คน ถ้าคุณเข้าใจไม่เพียงพอ คุณจะทำลายเด็กอีกหลายคนโดยไม่ตั้งใจ แต่ถ้าคุณเข้าใจ คุณจะสร้างและขยายผลได้มากมาย เพราะฉะนั้นผมจึงเพียรไปนำเสนอ ที่ไหนว่าง ผมไปพูดหรือไปจัดนิทรรศการได้ ผมจะไปทันที ทุกที่ที่เปิดโอกาสให้ผม

หัวใจสำคัญตัวหนึ่งที่บอกว่า เราเองสอนลูกด้วยวิธีการอย่างไร ในตัวกระบวนการ ผมอยู่กับลูกเพื่อเป็นเพื่อน ให้เขารู้สึกปลอดภัย ท่านจะเห็นจากที่ผมอธิบาย กระบวนการตรงนี้ผมใช้การเรียนรู้ด้วยตัวเด็กเอง ซึ่งเป็นหลักตัวเดียวกับ learn how to learn โดยที่ผมก็ไม่รู้จักมัน ผมใช้วิธีให้เด็กค้นหาด้วยตัวของเขาเอง หาทางออกของตัวเขาเอง เป็นสิ่งที่ผมค้นพบ มีความเชื่อมากมายที่เราถูกกำหนดมา ผมค้นพบว่า การฝึกหัดปฏิบัติอะไรด้วยตัวเองจนเป็นที่กระจ่างเรียบร้อยแล้ว มันมาเชื่อมโยงกับความคิดในเรื่อง "ความพอดี" ซึ่งก็สอดคล้องกับหลักที่ตัว พ.ร.บ. กำหนด

ผมคิดว่า พ.ร.บ. เป็นแนวทางหนึ่งที่จะเป็นทางออกได้ แต่ถ้าศึกษาให้ลึกลงไปอีก คัมภีร์เล่มนี้ก็ไม่สมบูรณ์มากเพียงพอ เพราะมันเป็นเชิงทฤษฎี และเน้นไปในเรื่องการจัดการโครงสร้าง มากกว่าที่จะเข้าไปสู่หัวใจของกระบวนการเรียนรู้ จะมีประมาณ 4 มาตรา คือมาตรา 21-24 ซึ่งก็สำคัญและดี แต่หาคนที่จะถอดรหัสตรงนี้ไม่ได้ มีน้อยคนมากในแผ่นดินนี้ที่ผมถือว่าเป็นปรมาจารย์ของโลก หนึ่งในนั้นคือ อ. ชาตรี สำราญ ซึ่งเป็นคนจุดประกายความคิดให้ผม ผมมีโอกาสดำเนินหนังสือของท่าน ท่านใช้คำบางคำ ปลอ่ยให้เด็กไปหาเนื้อ เด็กจะไปคาบมาทั้งถูกทั้งผิด แล้วเอาสิ่งเหล่านั้นมามอบให้กับครู ครูจะนำมาใช้เป็นเนื้อหา "อย่าให้กิจที่ทำ เป็นกิจที่สร้างกรรม" มันควรจะเป็นกิจกรรม ท่านบอกว่าวันนี้เรามีความเข้าใจ แต่วันไหนล่ะที่เราจะเข้าไปในใจ พอเอาคำของท่านมาบดและยำใหม่ ด้วยกระบวนการที่เด็กสอนผม ผมก็ได้เห็นความชัดเจนขึ้น จริงๆ แล้วพลังอยู่ที่ตัวเด็ก ทำอย่างไรเราจะปลดปล่อยเด็ก และปลดปล่อยตัวเราเองให้ได้ในระดับหนึ่ง ให้กรอบมันกว้างและยืดหยุ่นพอที่เราจะทำงานได้คล่องตัว

ที่พูดมาทั้งหมด ถ้าผมไปอยู่ในระบบเหมือนคุณครูทั้งหลาย ผมไม่มีความสามารถมากเกินกว่าคุณครูที่จะทำได้อาตมา เพราะตัวระบบก็ปิดครูโดยไม่ตั้งใจ ตัวโครงสร้างเองก็ปิด ซึ่งไม่ได้เป็นข้อเสียหาย แต่ต้องมีความพอดี แล้วถ้าจะเปิด ทำได้ขนาดไหน ส่วนนี้ต้องเอามาโยงโย ในห้องถิ่นในชนบทไหน ให้หลักสูตรของท้องถิ่นเข้ามามีส่วนสัมพันธ์กับหลักสูตรแกนกลางอะไร อย่างไร ซึ่งต้องเป็นเรื่องใหญ่ขึ้นไปอีก นี่ก็เป็นสิ่งที่ทำให้เราเข้าใจตัว พ.ร.บ. ตัวการศึกษามากขึ้นทีละลำดับๆ

ทำอย่างไรจึงจะให้เด็กมีชีวิตชีวา สนุกกับการเรียนเรื่องภูมิประเทศ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ครูเองก็รู้สึกสนุก เพราะมันเป็นนันทนาการควบคู่กับการเรียนรู้ เป็นห้องแหล่งเรียนรู้โลกแห่งรากเหง้าของตัวเอง แทนที่จะให้เด็กตะเกียกตะกายขึ้นไปเรียนเอาตอนปริญญาตรี และจะมีสักกี่คนที่เข้าไปเรียนตรงนั้นได้ ถ้าภาครัฐเข้าใจตรงนี้ ปรับมาสู่ นโยบายแหล่งเรียนรู้ตามมาตรา 25 ผมเคยไปแซวท่าน รมท. ว่า จะทำอย่างไรให้มีคณะกรรมการผลักดันมาตรา 25 ให้ชัดลึก เอาใหม่ ในอดีตเรากลัว พ.ร.บ. จะไม่ผ่าน แต่วันนี้มันผ่านแล้ว หากเรายังไม่ผ่านกระบวนการที่สำคัญที่สุด คือ การมีส่วนร่วมของสังคม จึงขอให้คณะกรรมการเพื่อปลูกเร้ากระบวนการสร้างความเข้าใจ "การปฏิรูปการศึกษา" เพื่อแก้ปัญหาระยะยาวของแผ่นดิน

สิ่งที่พูดมา จะเข้ากับหลักการที่ว่า All for Education, Education for All หลักการนี้เป็นตัวที่จะไปแก้วิกฤตทางปัญญา การที่เด็กได้ทำ เท่ากับเราให้เด็กได้เรียนรู้จากโลกความเป็นจริง โดยการรู้จักให้มากที่สุดเท่าที่เขาจะมี

โอกาส จากการรู้จักมาตรฐานความรู้ แล้ววันหนึ่งก็นำมาสู่การรู้เจาะ รู้แจ้ง วันนั้นถ้าเขารู้จักเชื่อมโยง เขาจะเริ่มรู้จริงเพิ่มขึ้น และความรู้แจ้งอาจจะเกิดขึ้น ในจำนวนเด็กหลายล้านคน อาจจะได้คนที่เป็นหัวกะทิ ตอนนี้ผู้นำระดับประเทศของเรา เรามีตัวเลือกไม่กี่ท่าน ซึ่งมันน่ากลัว

ความบิดพริ้วจากส่วนต่างๆ ทำให้เราไม่มีเวทีให้บุคคลเหล่านี้ไต่บัน หลายคนที่ถามผมว่า จะให้เด็กเรียนถึงระดับไหน การเรียนรู้ที่พูดถึงนี้เป็น “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” การศึกษาแนวนี้ เขารู้ด้วยตัวเขาเอง ถ้าเด็กต้องการเข้าสู่ระบบเป็นเรื่องง่ายมาก เพราะผมได้ระบุรากฐานของการช่วยตนเอง ถ้าคุณทำตรงนั้นไม่ได้ กระบวนการของผมล้มเหลว ชีวิตของเรา เราก็ควรอยู่ตรงนั้น ผมให้เด็กเรียนรู้ชีวิตด้วยชีวิต ด้วยต้นทุนชีวิตของเขาเอง เขาจะได้เห็นคุณค่าของตัวเอง เพราะถ้าลูกอยู่ในสังคมแบบนี้ สังคมจะแคบกว่า ตามที่หลายๆ คนมอง แต่การที่เราใช้กิจกรรมไปสู่การเรียนรู้โลกภายนอก สังคมของเด็กเปลี่ยนแปลง วันหนึ่งเด็กอาจได้สัมผัสกับเพื่อนใหม่ๆ 5-10 คน ไม่ใช่เพื่อนในห้องเรียน 40 คน แล้วมีเพื่อนสนิทกี่คน ในเพื่อนที่คนนั้น ยังมีเรื่องคุณภาพของเพื่อนใหม่ แล้วที่ถามว่าเด็กจะได้เรียนรู้แต่เรื่องดีๆ หรือเปล่า ผมจึงเห็นว่ามันเป็นจุดอ่อนทีเดียว ถ้าผู้ปกครองไม่เข้าใจจุดนี้ แต่ที่จริงเป็นจุดเล็กน้อยจริงๆ ผู้ปกครองจะสัมผัสว่า ถ้าเราเดินไปอย่างนั้นแล้ว ตัวเราเองก็จะติดตัน แรงกดดันจะทำให้เขาเปลี่ยนแปลงตัวเขาเองอีก เขาต้องเข้าสู่การรวมกลุ่มเพื่อสร้างสังคม สังคมในกลุ่มของคนที่ทำเหมือนกันก็จะเพิ่มมากขึ้น ถ้าปิดตัวเอง เด็กก็จะอยู่ไม่ได้ เขาต้องค้นหาแหล่งเรียนรู้อื่น เพราะฉะนั้นสังคมของเด็กจะไม่หาย

ในเรื่องความมั่นคงในการแสดงออก เด็กในกลุ่มนี้มีเกิน 50 % ขึ้นไป หลายคนเกินมาก ขึ้นอยู่กับวัย มุมมองของผู้ปกครอง ถ้าเป็นผมเอง ผมจะให้ลูกได้สัมผัสกับทุกเรื่องด้วยตัวของเขาเอง และกลับมาทบทวนหาข้อผิดพลาดกัน แต่ถ้าผู้ปกครองคนไหนใส่แว่นอันไหน ก็เป็นเรื่องยากในระดับหนึ่ง ทำให้ผมเริ่มห่วงอยู่อย่างหนึ่งว่า เราพยายามรวมตัวกันเป็นศูนย์ประสานงานการศึกษาโดยครอบครัว เป็นแนวคิดเล็กๆ อย่างหนึ่ง ไม่สอดคล้องโดยรวมทั้งหมด ด้วยกรรมวิธี ด้วยกระบวนการ ด้วยวิธีการ ทำให้สิ่งที่เราคาดหวังว่าจะเข้มแข็งขึ้น เดินไปแล้วมันกลับติดหรือหยุดชะงัก คิดว่าต้องปรับเปลี่ยน ผมเคยนำเสนอกับสภาการศึกษาอยู่บ้างว่า อยากจะสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มของผู้ปกครองและกลุ่มสังคมด้วย โดยให้สภาการศึกษาจัดเดือนละครึ่ง ดูเหมือนว่า ทำได้ 2-3 ครั้ง และไม่ตรงตามเจตนารมณ์วิธีการ และกระบวนการที่เราต้องการให้เกิด แม้ตัวกฎระเบียบกระทรวงเกือบเสร็จแล้ว เราเลยไม่ได้ดันต่อ ผมคิดว่าปล่อยให้เป็นเรื่องอะไรที่อยู่ตรงนี้ก็ดีเหมือนกัน ไม่ใช่เรื่องที่เราสำเร็จทุกเรื่อง ต้องเป็นเรื่องที่ดีหมด บางทีสิ่งที่มันค้างคาใจก็ต้องปล่อยไป จะได้มารวมตัวกระตุ้นกันใหม่

ในตัวกระบวนการ มันต้องเริ่มจากสิ่งแรกที่เราให้น้ำหนักสูงสุด ซึ่งไม่ใช่ความรู้ หัวใจสำคัญของการศึกษาโดยครอบครัวคือ ความรักความอบอุ่นในครอบครัว แม้คำขายกล้วยแขกก็ทำการศึกษาโดยครอบครัวได้ แต่ประเด็นสำคัญคือ คุณมีความรักความอบอุ่นอย่างเดียวไม่พอ จะต้องมีความรู้ความเข้าใจประกอบด้วย ต้องเน้นหนักที่ตัวกระบวนการ มาตราไหนผมจำไม่ได้ที่บอกว่า กระทรวงต้องให้ความรู้ให้การศึกษา ซึ่งตรงนี้อาจยาก ทุกวันนี้ชุมชนไหนมีสัมมนา ผมก็แบกของผมไปจัดเอง

ถึงวันนี้ผมก็ฝันดัง ประกาศออกไปว่า ผมเปิดโรงเรียนแน่ เป็นโรงเรียนของผม คุณอยู่เชียงใหม่ เชียงราย หาดใหญ่ คุณก็เรียนอยู่ตรงนั้น แล้วมาเรียนกับผม แต่ผมยังไม่ได้เตรียมอะไรเลย พอเห็นปัญหาแล้วไม่น่าเชื่อว่าประเทศไทยเดินมาถึงตรงนี้ หลังจากที่ได้เดินเข้าไปในกันของชุมชนที่เขาขาดความรู้ ขาดโอกาส ขาดสิ่งต่างๆ แล้วลองไต่มาถึงระดับนโยบาย ที่มันหลงทิศ งบประมาณปีหนึ่งแสนกว่าล้านละลายไปกับการศึกษา ไปกับตัวอาคาร ไปกับอะไรอีกมากมาย แล้วตกลงความรู้ที่แท้จริงของเราไปไหน เราหมดไปมากมาย แล้วเราได้คนที่เห็นแก่ตัวมาเท่าไร และทอดทิ้งคนดีที่อยู่เฝ้ารถกลางทาง อย่างที่ อ.สุรินทร์ พูต เราค้นเอาแต่หัวกะทิ แล้วหางกะทิ เราทิ้งไปอย่างกับเขาไม่มีค่าเป็นมนุษย์ อย่างที่ อ.เสน่ห์ จามริก พูตอยู่เสมอว่า “อย่าเพียรสร้างยักษ์สร้างมารไม่กี่ตัวก็ตัน เพียรยกคนทั้งชาติขึ้นพร้อมกันเกิด”

เสาหลักที่มีคุณค่าของเรามีมากมาย แต่สิ่งเหล่านั้นกลับไม่ถูกนำมาใช้ สิ่งที่น่าห่วง ที่ท่านบอกว่าท่านหันหลังให้กับระบบ ความเป็นไปของตัวโครงสร้าง เพราะท่านพูดมาครึ่งก่อนชีวิตแล้ว ประเทศไทยน่าห่วงจริงๆ ทั้งที่เรา

เพชรนิลจินดาอยู่ในมือ เรามีคุณค่าศิลปวัฒนธรรม เรามีต้นทุนของชีวิตมากมายกว่าหลายๆ ประเทศ เรามีความหลากหลายทางชีวภาพ 7 เปอร์เซนต์ของโลกที่มีทรัพยากรเหลือเฟือ แต่เราถูกทำลายด้วยคนบางกลุ่ม ด้วยทิศทางที่เข้าใจไม่ถูกต้อง ด้วยค่านิยมที่ตีกรอบความเชื่อของเรา ซึ่งยากมากที่จะทำลายกำแพงพวกนี้ออกไป แต่ในฐานะความเป็นคน ผมก็ต้องทำหน้าที่ของผม เท่าที่จะทำได้

สิ่งต่างๆ ที่ผมพูด มันเชื่อมโยงเป็นหนึ่ง แต่ผมมองกระบวนการศึกษาในแนวแบบนี้แล้ว ผมไปเจอหนังสือเล่มหนึ่งของญี่ปุ่น สิ่งที่ผมอยากเขียนอยากทำ มันไปตรงกับแบบเรียนของเขาทั้งหมด ที่เขาทำกันมานานแล้วร่วม 30-40 ปี จึงพอจะเข้าใจว่า ญี่ปุ่นได้ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบนี้มานานมาก ย้อนกลับไปดูตัวร่างหลักสูตรการศึกษา 2521 ฉบับปรับปรุง 2533 ที่ว่าให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง มันเกิดกับการศึกษาบ้านเรานานแล้ว จริงๆ แล้วโครงสร้างระบบของเก่า ใช้ได้พอสมควร แต่การปฏิบัติการต่างหาก แล้วใครกล่าวยิบมาพูดละครับ ตัวกระบวนการมันผิดพลาดสะสมมานาน ตั้งแต่บุคลากรซึ่งคือครู

กลับมาที่ญี่ปุ่น กระบวนการเขาก็ดี ถูกต้อง แต่วันนี้ทุกข์ของเขา ไม่มีใครเคยพูดถึง อัตราการฆ่าตัวตายของเขามากมายจริงๆ นับเป็นรายนาที่ รายชั่วโมงเลยด้วยซ้ำ แล้วทำไมปรากฏการณ์การศึกษาที่เขาว่า ของเขาดี เขาแน่น เขายังจะเกิดปรากฏการณ์แบบนี้มากขึ้น สิ่งที่เขาบอกว่าพัฒนาไปแล้ว กลายเป็นหอกที่แทงเขา กลับไปดูที่อเมริกา ไสยถึงกันเป็นว่าเล่น ขบวนการการศึกษาของเขา ก็ดีกว่าเรามากมาย เรากำลังเดินตามเส้นทางที่เราคิดว่ามันใช่ การปฏิรูปการศึกษาครั้งนี้ ก็กำลังเดินไปแบบนั้น อันนี้ในมุมมองแบบภายนอกนะครับ แต่เจตนาจริง ๆ มันไม่ใช่ ผมมานั่งทบทวนจากบทเรียนของเขา เขามาได้ดีตั้ง 30-40 ปี ปัญหาเขาดันขึ้นในเชิงเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิต แต่เคยมีใครตั้งคำถามกลับไปไหมว่า สิ่งเหลวแหลกของเขา มันเป็นอย่างนี้บ้าง ดังนั้นในเมื่อเราจะปฏิรูปทั้งที่ เรามองเขาให้ไกลหน่อยได้ไหม เป็นไปได้ไหมว่า ตัวกระบวนการของเขามันผิดพลาด แล้วเราจะป้องกันอย่างไร ผมตั้งข้อสังเกตว่า มันมีข้อแตกต่างบางประการในขบวนการการศึกษาของเขาที่ขาดอย่างมากมาย ซึ่งสังคมไทยมีติดตั้งนี้ แต่ไม่เห็นและไม่ใช้กัน

โชคดีตอนที่ผมยังไม่รู้ว่าการศึกษาคืออะไร ผมได้ไปที่วัดป่าสุโขทัย จ.ชัยภูมิ เด็กก็ชวนทำกิจกรรม เดินไปปลูกต้นไม้ พระราชดำรัสในหลวงก็บอกแล้ว การปลูกป่าคือคุณต้องปลูกในหัวใจของเด็กและเยาวชน ไม่ใช่แค่ปลูกวันนั้นวันเดียว ผมก็จะเริ่มปลูกต้นไม้ในใจเด็กตั้งแต่วันนี้ ก็ชวนกันเดินเล่น ทำกิจกรรมกันต่างๆ สนุกมาก แต่หลวงพี่ท่านหนึ่ง ท่านหักผม แล้วท่านก็ไม่ได้พูดอะไรต่อ เป็นปริศนามาให้ผมค้นหาอีกตั้ง 3 เดือนกว่า ท่านหักผมเรื่องอะไร ผมก็ทำทุกอย่างดีหมด ท่านว่า เด็กทำทางอย่างนี้ต้องระวังหน่อยนะ ผมก็บอกว่า กระบวนการของผมคือให้เด็กสัมผัสความจริงอะไรต่างๆ ทำทุกอย่างแล้ว ทำไมท่านหักอย่างนี้ 3 เดือนต่อมา ต้องขอบคุณที่ท่านได้หักผม เพราะสิ่งที่เราให้เด็กเกิดความใฝ่รู้ขึ้นมา พื้นฐานไม่ได้แน่นพอ ไม่ได้ถูกอะไรบางอย่างกำกับไว้ สะกดให้อยู่ในกรอบที่ควรทำและไม่ควรทำ ตรงนั้นคือแนวของวัดป่าสุโขทัย ใช้แนวการเจริญสติกรรมฐาน ของหลวงพ่อกุศล เป็นตัวสะกดในการดำเนินชีวิต ผมจึงเข้าใจว่า ถ้าเด็กๆ ได้รับการฝึกหัดในเรื่องของสติ นั่นคือสิ่งที่ผมบอกแต่ต้นว่า รู้อะไรไม่เท่ารู้จักตน รู้จักตน รู้ประมาณ การรู้จักตนคือเริ่มจากตรงนี้ คุณไปรู้ภายนอกหมด แต่คุณไม่รู้จักตัวเอง ทำอย่างไรให้กระบวนการเรียนรู้ของเรากลับมาเริ่มต้นที่การรู้จักตัวเอง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญเลยก็เดียว และการรู้จักตนเองตรงนั้นคือการใช้ตัวสติ ผลปรากฏว่า ทุกวันนี้ผมยังทำอะไรไม่ได้มากเท่าไรในการเจริญสติ แต่ในการทดลองที่ใช้กับลูก ถ้ามองว่าการที่ลูกเจริญสติ กำลังทำอยู่ รู้ตัวไหม เขารู้ แล้วแต่ช่วงเวลา วันละ 3-5 นาที ให้รู้ว่าการทำอะไรอยู่ รู้ก็คือรู้ภายใน และผมใช้ตรงนี้เป็นหัวใจเลย ผมย้ำเสมอว่า สิ่งที่สำคัญคือ ฝึกดูใส่ใจ ฝึกดูตัวเอง ฝึกดูธรรมชาติ

ฝึกดูใส่ใจคือเจริญสติ กำหนดรู้ในการเคลื่อนไหว ฝึกดูตัวเอง เมื่อวานทำอะไรผิด-ถูก ควรปรับปรุงวันนี้อย่างไร ฝึกดูธรรมชาติคือ ฝึกการสังเกต หัวใจผมคือใช้ตรงนี้ฝึกไปเรื่อยๆ จนเด็กรู้สึกว่ามันจำจืดๆ ซึ่งผมก็ยอมรับ เสียหายที่ตัวเองทำไม่ได้มากเท่าไร เหตุผลของผู้ใหญ่คือ ความคิดเราเยอะ ปรากฏว่าความรู้สึกตัวกับความคิดนั้น มันเกิดขึ้นอย่างใดอย่างหนึ่งในเวลาเดียวกัน และคนเราก็ไปอยู่กับความคิดสัก 99 เปอร์เซนต์ และไปตายที่ความโกรธ โมหะ อารมณ์ ซึ่งเป็นเรื่องลึกอีก

ผลที่ลองทำแบบนี้นี้กับเด็กอยู่ 7 วัน เขาเริ่มรู้สึกว่าเขารู้ ผมทำมาเป็นปี ผมก็ยังไม่รู้ แต่เด็กรู้ เด็กรู้ได้เร็วมาก เพราะสมองเขา การฝึกสติเป็นนามธรรม ซ้ำๆ แต่มันแกร่ง มันจะเป็นเกราะของมวลปัญญา สติจะทำให้รู้สึกตัว และยังคิดได้มากขึ้น ถ้าตัวนี้ถูกกำกับไปพร้อมกับความรู้ตัวกันแล้ว มันจะเป็นคลังที่มีคุณค่ามหาศาล ตรงนี้เป็นข้อเปรียบเทียบที่ผมได้ค้นขึ้นมาว่า ตรงนี้หรือเปล่า ที่สังคมญี่ปุ่น สังคมอเมริกันหรือทั่วโลกไม่มีตรงนี้มากเพียงพอในการปูพื้นฐาน แต่ในกระบวนการความรู้เขามีมากพอ ครั้งหนึ่งที่ผมรู้สึกมั่นใจและเชื่อมั่นเลย ผมฟังแนวการศึกษาแบบวอลดอล์ฟมาก ผมยังเห็นไม่ชัดและไม่มั่นใจเท่าไร ปรากฏว่ามีโอกาสอยู่ครั้งหนึ่ง ไปเจอคนไทยคนหนึ่งที่ไม่ไปเรียนอยู่วอลดอล์ฟ ตอนนี้เขากลับมาเมืองไทย สอนอยู่ที่ปัญญาทัย ที่รุ่งอรุณ ที่บ้านรัก เป็นครูพิเศษ แล้วก็กลับเยอรมัน ผมได้พบแกลโดยบังเอิญ ได้ทำโครงการประชาสัมพันธ์ให้แก่ ฟังดูก็ไม่เข้าใจเท่าไร จนฟังไปเรื่อยๆ ผมตระหนักเลยว่า แนวการศึกษาของวอลดอล์ฟ จริงๆ มันคือกิจกรรมที่ใช้สติเป็นพื้นฐานในการกำกับทุกกิจกรรม แต่เราไม่เคยรู้เลยว่าใช้สติกำกับ เพราะเขาใช้ขบวนการไปสู่การทำกิจกรรม ที่สรุปอย่างนั้นเพราะ เขาเดินเข้าเดินออกให้รู้ตัว แต่ไม่ได้บอกให้รู้ตัว ให้มองทางซ้าย รับทางขวาเข้ามา กิจกรรมต่างๆ เหล่านั้น ให้เรียนรู้จากการให้การรับ การแบ่งปัน มีอยู่กิจกรรมหนึ่ง ที่เขาเดิน ยกซ้าย เหยียบให้รู้ ซึ่งมันเป็นตัวเดียวกับจูลสติ ท่านวอลดอล์ฟ สไตเนอร์ ได้แปลง ได้ปูพื้นฐานสลายกิจกรรมที่จะพูดถึงการเจริญสติแบบตรงไปตรงมาใหม่ สู่กระบวนการกิจกรรมที่แนบเนียน ซึ่งถ้าได้รับการเพาะบ่มอยู่ตลอดเวลา จะเกิดผลที่ดีในระยะยาวจริงๆ เขาจะเน้นการสัมผัสธรรมชาติโดยไม่เน้นเทคโนโลยี เข้าใจว่าพุทธศาสนาได้เผยแพร่เข้าไปในเยอรมันนานแล้ว เป็นไปได้ไหมที่ท่านวอลดอล์ฟได้ศึกษาพุทธศาสนาจนเข้าใจในระดับขั้นหนึ่งแล้วได้นำไปใช้ในกระบวนการการศึกษา เพราะพุทธศาสนาก็เป็นหนึ่งในความจริงโลก เพียงแต่นำมาบัญญัติในทิศทางของศาสนาอย่างไร

ผมได้ค้นพบจากขบวนการศึกษาโดยครอบครัว โดยให้เด็กๆ กับผมเป็นผู้เรียนรู้พร้อมกันไป และกว่า 80 เปอร์เซนต์ เด็กกลับเป็นผู้สอนผม ทั้งนี้ทั้งนั้นปัจจัยการศึกษาโดยครอบครัวนั้น เริ่มตั้งแต่ว่า คุณมองปัญหาหรือสภาพที่ว่า คุณจะปล่อยให้ลูกคุณเติบโตไปในความเสี่ยงแบบนั้น หรือจะหันมาทำความเข้าใจการศึกษาแบบนี้ เริ่มกล้า เราไม่สามารถทำได้ 100 เปอร์เซนต์ ในวันนี้ แต่เราอาจทำได้สัก 20 เปอร์เซนต์ เอากระบวนการนี้ใส่เข้าไปบ้าง คือ ให้เด็กปรับตัว เด็กได้มีข้อเปรียบเทียบ พ่อแม่เองได้เริ่มเรียนรู้ปรับตัว สะสมความเชื่อมั่นและความกล้าเพิ่มขึ้น แต่ตัวกระบวนการก็ต้องมีกิจกรรม สร้างความมั่นใจให้กับพ่อแม่กลุ่มนี้ เปิดโอกาสให้เด็กสร้างสังคม ห้องเรียนเปิด แทนที่จะมองการศึกษาโดยครอบครัวอย่างเป็นครอบครัวเดี่ยว เรามีคนด้วยโอกาสอีกมาก ถ้าแต่ละครอบครัวจะมารวมตัวและแบ่งปัน ให้กลายเป็นชุมชนที่ใหญ่ขึ้น เชื่อมสายสัมพันธ์ สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นเรื่องเดียวกัน แทนที่จะพูดเรื่องการศึกษาโดยครอบครัว แต่เป็นภาพรวมของการศึกษา ทำให้ความเชื่อที่ว่า ต้องรอคุณวุฒิ มันลดลง และการตรวจสอบประเมินผลคุณวุฒิในอนาคตก็จะเปลี่ยน ทรายใดที่จะใช้ตัวเอนทรานซ์ด้วย GPA ซึ่งตัวนี้ถ้าศึกษาให้ดี มันกำลังทำลายเด็กอยู่ ความเชื่อของพ่อแม่ที่ว่า ต้องการวุฒิทางการศึกษา จะคลายตัวลง เด็กๆ เหล่านี้ถูกสร้างให้มีความอิสระ มีความมั่นคงทางความคิด ทางอารมณ์ พัฒนาตัวเองด้วยตัวเอง ผมเชื่อครับว่า เด็กได้บินแล้ว ให้เขากر่งก็จิกออก เด็กเหล่านี้ได้สะสมทุนทางปัญญา เอาความรู้ความสามารถของเขา คนเหล่านี้จะสะสมกิจกรรมสู่กิจการ เด็กจะเป็นผู้สร้างงานมากกว่าหางาน มันเป็นโครงสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระยะยาว และสังคมอเมริกันที่เขามีความหลากหลายตรงนี้ เขาเคารพความหลากหลายตรงนี้ ทำให้สังคมเขาไม่ล่มสลาย เพราะเขามีความหลากหลายเป็นตัวค้ำยัน อย่างบ้านเรา มันจะเป็นการฟื้นฟูทั้งวัฒนธรรม คุณธรรม เผยแพร่สืบไปพร้อมกับการศึกษา

ไม่ได้หมายความว่า การศึกษาโดยครอบครัวนั้นสมบูรณ์ที่สุด ยังมีปัญหาที่ต้องมาร่วมมือกัน ในลักษณะที่ว่าเราไม่มีสระว่ายน้ำ ไม่มีเครื่องมือทดลองวิทยาศาสตร์ จำเป็นที่ในระบบต้องมาเกื้อหนุน เราอยากให้โรงเรียนที่เห็นความสำคัญตรงนี้มาร่วมกัน แต่ไม่เคยมี ทุกวันนี้เราต้องการวิชาชีพครู ต้องการจิตวิญญาณ ของพ่อครูแม่ครู แต่วันนี้จะแก้ที่ตัวปัญหาเล็กๆ มันไม่พอ จำเป็นต้องมาแก้กันที่ตัวสื่อ ซึ่งกำลังทำลายเรา ระบบสารสนเทศที่กำลังพุ่งเข้าหาเด็กต้องใช้ทั้ง 2 ส่วน ในการปฏิรูปพร้อมกัน ต้องมีเวทีของการเรียนรู้ภาคปฏิบัติการเชิงวิจัยควบคู่กัน

ช่วงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุม

อ. เตือนใจ :

....ดีใจมากที่ได้รู้ว่า เป็นลูกศิษย์ อ.ชาตรี สำราญ ซึ่งแนวคิดของอาจารย์ดีมาก สิ่งที่คุณมีเหมือนพี่คือ มีความบ้า แต่พี่ชัดเจนในความคิดที่เป็นศิลปิน ที่คุณพูดว่างานวิทย์ฯ ประเทศเรายังไม่มีเรื่องงานวิทย์ฯ มันก็คือคลิกคนเรากลึกได้เยอะ งานคือการหยั่งรู้ ไม่ใช่เรียนรู้ ที่มีโอกาสไปเรียน ก็รู้คำศัพท์เหล่านี้มา ตอนนี้จะใช้คำว่า "มหาสมุทรแห่งการเรียนรู้" เพราะความรู้นั้นเยอะ การรู้ในตนเองนั้นถูกต้องเลย

คุณนิศานารถ :

ตอนนี้ที่สนใจกันอยู่ ก็ของ Civicnet เรื่องเยาวชน แต่เพิ่งเริ่มต้น เด็กที่เราเอามาร่วมเวที จะเป็นเด็กในระบบปิด ตั้งแต่ ม.ต้น-ปริญญาโท คละเคล้ากัน สิ่งที่คุณอาทิตย์พูดมีความหมายมากมาย และใช้เวลาค้นหายาวนานมาก เด็กในกลุ่มเรา อย่างลูกตัวเองก็ไปสะดุดความคิดของลูกคุณอาทิตย์อย่างแรงตอนที่ไปทำกิจกรรมด้วยกัน เขาทำให้เด็กในระบบปิดงมงาย ไม่น่าเชื่อว่าเด็กอายุแค่ 7-8 ขวบ พูดได้ขนาดนั้น คือ เขาไปถามว่า เรียนอยู่ที่บ้านเป็นอย่างไร เขาตอบว่า เวลาผมอยากเรียนเลข ถ้าอยู่ในโรงเรียนก็ได้เรียนแค่ 1 หรือ 2 ชั่วโมง ก็ต้องไปเรียนอย่างอื่น แต่ถ้าผมอยากเรียน ผมจะเรียนเมื่อไรก็ได้ ยาวเท่าที่ผมอยาก ก็ทำให้ค้นพบว่า ถ้าเด็กมีพื้นที่ รักอะไร เขาสามารถไปได้สุดๆ ในสิ่งที่เขาอยากไป แต่เด็กในระบบ เขาต้องเรียนไปหมด ทั้งๆ ที่ในขณะที่เขากำลังเริ่มอยากจะทำอะไรก็หยุดเพราะต้องเรียนไปหมด เขาถูกระบบไปปิด ไปสับเวลาเป็นท่อนๆ

เรื่องที่เรากำลังทำคือ สร้างสรรค์บ้านแพรง แต้มแต่งอนาคต คือการเติมความรู้เมื่อเกิดความสนใจขึ้น จะใช้เทคนิคอย่างไร อย่างหนึ่งคือเราใช้ appreciate inquiry ที่พี่ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ เอามาเผยแพร่ คือการตั้งคำถามและค้นหา การตั้งคำถามที่จะให้เกิดคำตอบและไปแสวงหาความรู้ต่อเนื่อง ตัวนี้มันจะไปพร้อมกับตอนที่เรากำลังทำ action learning และขบวนการตั้งคำถามใน appreciate inquiry จะมี 4 ตัวด้วยกัน คือ discovery เอาเด็กไปค้นคว้า จะมีขบวนการตั้งคำถามในการค้นหา ไม่ให้เด็กถามว่าทำไม แต่ให้ถามว่าเพราะอะไร เพื่อจะแตกการแสวงหาให้มากขึ้น คือเราเอาเด็กมาเปิดเวทีแล้วทำกระบวนการค้นหาค้นคว้า ด้วยการให้เขามาเรียนรู้วิชาการด้วยตัวเขาเอง ตัวเราให้เด็กลงไปปฏิบัติด้วย แล้วมาพูดกันว่า เด็กได้พบอะไรบ้าง โดยเราไปทำที่แพรง เอาคนเก่า เล่าเรื่องเมืองเก่า มาคุยกับเด็ก ให้เด็กถาม โดยให้เด็กไปเดินก่อน พบว่าเด็กถาม ซึ่งเขาไม่เคยสนใจเลยว่าประวัติศาสตร์ย่านแพรงมันเป็นอย่างไร ผู้ใหญ่เองก็ไม่สนใจเหมือนกัน เขาตั้งคำถามขนาดที่ผู้ใหญ่ยังเลย ว่า เด็กไม่น่าจะตั้งคำถามได้ขนาดนี้ เด็กก็มี 30 กว่าคน เด็กลงไปคุยกับชุมชน ไปแสวงหาพลังตัวบวก ขบวนการนี้จะเน้นการไม่ไปชักใช้ตัวปัญญา แต่จะไปถามหาพลัง ทำอย่างไรให้เกิดความฝัน เด็กจะต้องทำ presentation กัน แต่ก่อนนั้นก็มีเวทีเครือข่ายเยาวชนมาคุยกัน นี่คือสิ่งที่ทางบางกอกฟอรัมกำลังทำ

เราหาว่า จุดคานงัดจริงๆ มันอยู่ตรงไหน อ่านจากมากเกินไปมันก็หัก เราหาว่าอะไรคือตัวเปลี่ยนสังคม ก็คือเด็กนี่เอง เด็กในสังคมเรียนแบบปิด มีเด็กคนหนึ่งเรียน 7 วัน ถึง 2 หุ่่มทุกวัน เพื่อหมายเข้าเตรียมอุดม เมื่อก่อนลูกเราก็เรียน 7 วันเหมือนกัน จนเราต้องกระชากเขาออกมาจากระบบเรียนพิเศษ ซึ่งเด็กในระบบปิดเป็นอย่างนี้หมด แต่สิ่งที่เราทำคือ หาเวลาที่เป็นช่วงจะทำได้

การที่เราเอาเด็กปริญญาโทไปด้วย เพื่อให้เขามาถอด มาสังเกต ใช้งานวิจัยของเขา มาสังเกตเด็กที่ลงไปในพื้นที่จริง ว่ามันเกิดอะไรขึ้น เราพบว่า เด็กได้เปลี่ยนพฤติกรรมมากเลย ตั้งแต่ในวันที่เรากำลังทำกิจกรรมครั้งแรก เด็กที่อยู่ในระบบปิดเปลี่ยนไปเร็วมาก เขาทำแผนเกี่ยวกับบ้านแพรง จนชุมชนที่เป็นผู้นำอยู่ตรงนั้น งงว่าเด็กทำได้รวดเร็วและคิดได้ลึกกว่าที่ทีมเขาคิดกันอยู่ เราพบว่าจริงๆ แล้ว การเปลี่ยนผู้ใหญ่ที่เขาคิดกันยากมาก ถ้าเราสามารถจะสร้างพลังให้กับเด็กได้ ก็จะเป็นกำลังมหาศาล

อีกเรื่องหนึ่งที่ทำร่วมกับสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) คือพลังแผ่นดิน และที่ตัวเองรับผิดชอบก็คือกองทุนกู้ยืมการศึกษา (กยศ.) ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลชุดที่แล้ว ที่ให้เด็กกู้ปลอดดอกเบี้ย แล้วใช้คืนภายใน 2 ปี หลังจากจบ

ก็เอาตัวนี้ไปจัดว่า ทำอย่างไรให้เด็กทั่วประเทศ ซึ่งเป็นเด็กที่ต้อโอกาสได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับงานที่จะสร้างกระบวนการคิดใหม่ ๆ ได้ ตอนนี้นำขั้นที่ 1 และกำลังเข้าไปในกรรมการชุดใหญ่ คือให้เด็กลงมาทำกิจกรรม เปิดการเรียนรู้จากในห้องมาสู่เวทีข้างนอก ซึ่งเสนอเข้าไปในคณะกรรมการกองทุน กยศ. ซึ่งเป็นกรรมการชุดใหญ่ จากกระทรวงการคลัง กระทรวงศึกษาฯ ทบวงมหาวิทยาลัย เป็นแผนใหญ่ที่เราอยากจะทำเป็นการนำร่องสัก 9 ภูมิภาค แล้วแผนไหนที่ใครอาสาจะทำ ก็เข้ามาได้ ซึ่งมันต้องการกระบวนการคิดมาก ถ้าเวทีนี้ไปร่วมกันได้ก็จะดี ส่วนเด็กในโฮมสคูลกับเด็กในระบบ ก็น่าจะมีการเรียนรู้ระหว่างเด็กด้วยกัน

คุณภาวนา :

โฮมสคูลก็เป็นทางเลือกทางการศึกษาอย่างหนึ่ง แต่ก็คงไม่สมบูรณ์ การที่ถ้าพ่อแม่มีความพร้อม เข้าใจ มีเป้าหมาย รู้ว่าชีวิตต้องการอะไร และพยายามปลูกฝังลูก อย่างวิธีการของคุณอาทิพย์ที่เป็นแบบการวิจัยในการที่เสริมรากฐานชีวิตที่ดี และกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้อง ทำให้เด็กสนใจใฝ่รู้ ตรงนี้ถ้าทุกคนรอบค้วทำได้ เด็กก็จะเติบโตไปได้เอง เราจะเห็นว่า ในต่างประเทศ ประโยชน์ไม่ใช่สิ่งสำคัญ คนที่ประสบความสำเร็จในชีวิต อย่างบิล เกตต์ ก็ไม่ได้เข้ามหาวิทยาลัย

เวลาที่ครูสอนเด็กแล้วเขาตอบไม่ได้ นั่นอาจเป็นเพราะเด็กไม่สนใจ วิธีการสอนของครูอาจจะน่าเบื่อ ครูอาจต้องนำจิตวิทยามาใช้ กระบวนการเรียนรู้เกิดได้อย่างไร เราจะแทรกตัวเราเข้าไปได้อย่างไร อย่างวิชาประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นวิชาน่าเบื่อ แต่ทำไมครูบางท่านสอนได้สนุก ทุกคนตั้งใจฟัง นี่เป็นวิธีที่ครูต้องปรับปรุง คิดว่าโรงเรียนที่เป็นระบบปิดก็เป็นระบบที่ดี แต่ทำให้มันทำให้เยาวชนเราเสียหายไป ก็เพราะครูไม่ดี คือครูไม่มีวิญญาณของความเป็นครู หลักสูตรไม่ดี คนที่สร้างหลักสูตรต้องรู้ว่าเป้าหมายของประเทศไทยคืออะไร จะได้จัดหลักสูตรให้สอดคล้อง หลักสูตรของเราถ้าเทียบกับต่างประเทศก็ล้าหลังเขา แล้วเราจะยึดอะไร เรายึดแนวฝรั่งโดยที่ไม่มีรากฐานของเรา ก็เกรงว่ามันจะล้มหลายอย่างที่ปฏิรูป เราดูฝรั่งมาตลอด แต่เราไม่ได้ดูความล้มเหลวของเขา ไม่ได้ศึกษาในระยะยาว เราพึ่งเพราะรับฝรั่งมากเกินไป

ตอนเด็กๆ ดิฉันอยู่โรงเรียนคริสต์ ตอนเช้าเราจะร้องเพลงในคัมภีร์กันเล็กๆ น้อยๆ เอาเรื่องราวคุณธรรมสอดแทรกไปในนั้น และพวกเราชอบ ชั่วโมงถัดไปก็ไปเรียนหนังสือ มันทำให้เราเรียนรู้เร็วขึ้น เราน่าจะให้โรงเรียนมีการร้องเพลง อย่างดร.สาทิส ก็บอกว่าวันหนึ่งต้องร้องเพลงบ้าง เราน่าจะเอาความรู้ต่างๆ มาบรรจุอยู่ในขบวนการสอนให้แก่เด็ก สร้างอารมณ์ จินตนาการให้เด็ก ดิฉันเคยจัดหลักสูตรจิตใต้สำนึกร่วมกับอาจารย์ธรรมศาสตร์ ถ้าไม่มีความคิด ก็จะทำอะไรไม่ได้ ต้องมีจินตนาการ ก็พยายามสร้างให้เด็ก ให้เขาทะลุกรอบความคิดออกมา

คุณภาวนา :

ทำอย่างไรที่จะจับครูมาปฏิรูป ครูมีความสำคัญมาก สามารถเปลี่ยนเราได้ ส่วนเด็กก็ต้องทำไปพร้อมกันด้วย

คุณภัทรา :

โดยภารกิจหลักของสถาบันครอบครัว ก็ต้องดูแลลูกหลานของตัวเอง ถ้าพ่อแม่ได้รับรู้และเข้าใจ นอกจากให้ความรักอย่างเดียวย อาจแปรูปความรัก ให้ลูกมีความรู้ มีพื้นฐานที่มั่นคง ถ้าเราจะกระจายตรงนี้ให้ครอบครัวเข้าใจ ก็อาจไม่ต้องมาทำโฮมสคูลเต็มรูปแบบ แต่เนียนไปในชีวิตประจำวัน ให้ได้รับรู้เข้าใจ และบ่มเพาะลูกตัวเอง ให้มีความรู้ช่วยตัวเองได้ เป็นคนดี หรือมีมุมมองที่ดี

พ่อแม่ควรที่จะเสนอมุมมองให้แก่ลูก ทำอย่างไรให้พ่อแม่มีมุมมองที่เหมาะสม ขณะเดียวกัน เครือข่ายอื่นในสังคม จะช่วยครอบครัวที่ยังอ่อนด้อยได้อย่างไร ภาครัฐจะเข้ามาสนับสนุนได้อย่างไร เพราะแหล่งความรู้บางอย่างก็ต้องใช้เงิน ภาคฯ อาจต้องมากระตุ้นให้ครอบครัวมองเห็นมุมมองนั้นอย่างไรด้วย

คุณภาวนา :

สิ่งนี้สำคัญ พ่อแม่บางคนรักลูก แต่เข้าใจไม่ถูกต้อง คิดว่าเราฝากลูกไว้กับโรงเรียนที่ดีที่สุด แล้วลูกจะปลอดภัย ลูกจะเก่ง ซึ่งเป็นมานานแล้วที่เราเชื่อมั่นในโรงเรียน แต่ตอนนี้ความเชื่อมั่นหายไป ก็ต้องมีคนกลุ่มหนึ่งออกมาทำ

ดิฉันเชื่อมั่นในโฮมสคูล นึกถึงสมัยโบราณที่เขาเลี้ยงลูกมาอย่างไร เขาสามารถสอนอาชีพ สอนทุกสิ่งทุกอย่าง เพียงแต่สมัยนั้นมันยุ่งยากมากขึ้น ก็อาจต้องใช้เทคโนโลยี ต้องอาศัยสถาบันที่เราต้องไปเป็นเครือข่ายร่วมกับเขา แต่เขาก็มีระบบที่เป็นเขต พ่อแม่โฮมสคูลต้องไปแจ้งว่าเป็นสมาชิกของเขตไหน เพื่อไปใช้เครื่องมืออุปกรณ์ ของ อ.เตือนใจ ดิฉันอาจให้ไปทำเรื่องของห้องคลื่นเสียงแห่งความปรารถนาดี 3 เรื่อง ถ้าเราได้ออกติดๆ กัน พ่อแม่เขาฟัง ก็อยากให้ลูกเขาดี เขาจะได้เห็นว่า สิ่งเหล่านี้โรงเรียนไม่มี พ่อแม่อาจให้ลูกคิดตามใหม่

คุณทรงพล :

ของไท่สร้างสรรค์ก็น่าสนใจ อาจทำได้ทั้งการศึกษาในระบบ-นอกระบบ เราคงต้องไปพิจารณาพร้อมกับความ เป็นพลวัตของสังคม การศึกษาในอดีตของเรา มันมีจุดติดอยู่เยอะ เราเคยพูดถึงสุ จิ ปุ ลิ ปรัชญา ปฏิบัติ และปฏิเวธ แนวคิดการศึกษามันมีอยู่แล้ว แต่สิ่งที่เปลี่ยนเนื่องจากการเติบโตของประชากรมันขยายตัวสูง รูปแบบการจัดการศึกษา ที่รวมศูนย์ จึงไม่สามารถตอบสนองการเจริญเติบโตของประชากรได้ แต่ก่อนครูคนหนึ่งสอนไม่กี่คน จนตอนนี้เรียนหลาย กะ ภาคเช้า ภาคบ่าย ภาคกลางคืน สถานที่ไม่เอื้อต่อการทำกิจกรรมนอกหลักสูตรที่สร้างสรรค์

ต้องเปิดทางเลือก กิจกรรมการจัดการศึกษาโดยครอบครัวต้องมีจุดเด่นของมัน การศึกษาในระบบก็มีจุดเด่น ในขณะที่ก็มีจุดอ่อนด้วย ภาคีเด็กจะช่วยผสมผสานตรงนี้อย่างไร

จากกิจกรรมของ อ.เตือนใจ ของคุณนิศานารถ หรือของคุณอาทิตย์ มันเป็นไปได้ไหมที่จะเริ่มจากที่ตัว สมาชิก ลูกหลานของเรา การจัดกิจกรรมอย่างที่ทำกันพูด เป็นการศึกษาออกสถานที่ เอาเด็กมาจัดกิจกรรม เป็น ขบวนการเรียนรู้ตลอดเส้นทาง ผมคิดง่ายๆ ว่า รอบกรุงเทพฯ ก็มี หรือจะไกลออกไปในรัศมี สิงห์บุรี อ่างทอง สุพรรณบุรี เพียงแต่ขาดคนที่จัดการความรู้ที่จะใช้สภาพแวดล้อมนี้เป็นสื่อในการเพิ่มพูนความรู้ของเด็ก อย่างเรามี ซอฟต์แวร์อยู่แล้ว จัดเป็นกิจกรรมรูปแบบใหม่ ทำเป็นทางเลือกให้พ่อแม่ผู้ปกครอง ที่เขาสนใจว่า ปิดเทอมแล้วลูกเขา จะไปอยู่ที่ไหน แต่เราจะไม่แยกเด็ก อาจเอาครอบครัวเข้ามาด้วย มันสร้างเครือข่ายพ่อแม่ สร้างเครือข่ายของคนที่อยู่ ในคลื่นเดียว และมันจะขยาย ทำในลักษณะที่พ่อแม่มาช่วยลงขัน ไม่เอากำไร เพื่อเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติ และกิจกรรมนี้มันทำได้ยาว สมาชิกก็จะเข้ามาได้

เรามีเครือข่าย ตัวซอฟต์แวร์เราก็มีอยู่กระจัดกระจาย ทำอย่างไรที่เราจะเอาพวกนี้มาสู่เครือข่ายภาคี พ่อแม่ ผู้ ปกครองเข้ามาก็จะได้รับการศึกษา ขณะนี้เราไม่มีการเรียนรู้นอกระบบ เรากำลังหาตัวร่วม กลุ่มที่อยู่ในเครือข่าย สามารถรับซอฟต์แวร์ได้ทุกตัวเลย แต่มันยังไม่มีจัดการซอฟต์แวร์พวกนี้เข้าไปสู่กลุ่มเครือข่าย

คนที่จะทำอย่างคุณอาทิตย์ได้ มันต้องไปเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของพ่อแม่ด้วย อาชีพถ้าไม่เอื้อก็ทำไม่ได้ แต่ถ้า เป็นกิจกรรมเสริม ก็จะทำให้เขาเข้ามาสู่กระบวนการเรียนรู้โดยธรรมชาติ

คุณภัทรา :

ตอนที่เรากำหนดแรกๆ เรามีลักษณะที่จะรวมตัวกันทำกิจกรรม อันหนึ่งคือ บ้านอุ่นเอื้อ คือมาแล้วอบอุ่นด้วยการทำกิจกรรมร่วมกัน และไม่ยุ่งยากในการเข้าถึง คำว่า “เอื้อ” คือการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน แต่เรายังไม่ลง เป็นกิจกรรมย่อย ตอนนี้เราก็เริ่มมองเห็นผู้คนที่เข้ามา

คุณนิศานารถ :

ถ้าเราเห็นว่าสิ่งสำคัญในการเปลี่ยนแปลงคือ กระบวนการ รากฐานที่มั่นคง คือ การที่รู้จักขบวนการ เทคนิคในขบวนการที่เป็นประสบการณ์ของคนที่ทำงานเด็กแต่ละคน เรื่องของความรู้ที่ได้ทดสอบ ลองใช้และสรุปแล้ว สำหรับคนที่จะมาแนะนำเสริมกิจกรรม ขอให้แต่ละท่านหยิบประเด็นนี้มาให้ชัด มาถ่ายทอด ทำให้เราสามารถหยิบเทคนิค บางตัวไปใช้ในกลุ่มเราได้

คุณพรพรรณ : อยากเสนอเกี่ยวกับโครงการ “ทอดน่อง ห้องเมือง” คือการเดินไปดูจุดต่างๆ อย่างที่เคยไปกัวยาน นาวา – สะพานปลา ในที่ที่ผ่าน เช่น โรงพิมพ์ เราอยากรู้อะไรก็เข้าไปถาม ไม่จำเป็นต้องทำเป็นทีม พ่อแม่ก็สามารถ

พาสูกหลานไปได้ เอาสมุดไปจดบันทึก กลับมาเขียนรายงาน แต่รายการเราไม่ได้ทำต่อเนื่อง คือทำครั้งเดียวแล้วหยุดไปเพราะไม่มีงบประมาณ เด็กเขาได้เรียนรู้ทุกอย่างที่เห็น โดยไม่ต้องท่องจำ

คุณอาทิตย์ :

...ผมก็หาโอกาสจะไปร่วมอยู่ แต่ก็ยังไม่มี ตรงนี้เป็นตัวกิจกรรมที่ตรง ชัด ประโยชน์จะเกิดขึ้น ภาพที่ภาตึจะทำอะไรได้บ้าง การจัดประชุมขยายความคิดนี้ก็เป็นฐานแรก ในเรื่องคณะทำงานที่เป็นกองเลขจะต้องเอาจริงเอาจังถึงจุดไหน ลองมาวางทิศทางเป้าหมาย ส่วนหนึ่งกิจกรรมก็เคลื่อนตัวไปตามกำลัง เวลาและความพร้อม งานเชิงวิจัยงานสร้างภาคีเด็กภาพรวม น่าจะควบคู่กันไปในระดับเท่าที่เรามีกำลัง

ลักษณะตรงนี้ทำอย่างไรที่เราจะตั้งสถานภาพ เด็ก พ่อแม่ จุดเด่น-จุดด้อย วัตถุประสงค์ที่เรามีอยู่มาใช้ และสร้างระบบสารสนเทศเพื่อมาพิสูจน์ให้แก่สังคมโดยรวม ผ่านตัวกิจกรรมโครงการต่างๆ

การสร้างห้องเรียนเปิด การสร้างนิทรรศการเคลื่อนที่ การกระตุ้นแหล่งเรียนรู้ ถ่ายเรียนรู้ ล้วนเป็นโครงการที่ผมคิดอยู่ในใจ แม้กระทั่งห้องสมุดเคลื่อนที่ ในโอกาสต่อไป ผมจะเรียนเชิญขอให้พวกเขามาช่วยกัน ผมก็จะนำร่องไปในบางส่วนและขอความร่วมมือล่วงหน้าไว้ด้วยครับ เราต้องทำภารกิจให้รับกับเหตุการณ์ที่มันหนักขึ้น เพื่อสร้างสังคมเล็กๆ สร้างคนที่รู้สึกผูกพันกัน แล้วค่อยขยายผลต่อไป

หมุดสำคัญที่ว่า อยู่ที่ครู แต่จากทัศนคติมุมมองนั้นมันไม่ง่าย แต่เด็กไม่มีจริต ปรับตัวได้เร็ว การใช้ยุทธศาสตร์ที่เด็ก ผมเห็นว่าเส้นทางออกที่คาดหวังได้สูง และกิจกรรมตรงนี้จะไปเปลี่ยนครูได้อีกต่อหนึ่ง โดยผ่านโครงสร้างกิจกรรมแบบห้องเรียนเปิด กิจกรรมที่ให้เด็กเป็นผู้นำร่องและสังคมแห่งการเรียนรู้ควบคู่กัน รับรองได้ครูจะเบาขึ้นและมีความสุขขึ้น ขบวนการมันจะปรับแต่ง ถ้าไม่ใช่ มันจะทุกข์ แล้วก็กลับมาคิดมาค้นหาใหม่ แต่เริ่มต้นก็ต้องเป็นที่ปฏิบัติ แล้วมันจะบอกเราเอง

อ.เตือนใจ :

เชิงเป้าหมายร่วมกัน เมื่อเราทำตรงนี้แล้วหน้าตาเด็กจะเป็นอย่างไร

คุณอาทิตย์ :

คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู การนอนหลับฝันดีเป็นตัวชี้วัด ในคุณลักษณะทั้งปวง ลักษณะของการพึ่งตนเองในตัวเด็กน่าจะเกิดขึ้น ความรับผิดชอบ ความรู้ คุณธรรมจริยธรรม บอกทิศทางอนาคตของตัวเอง การดำรงตนอย่างมีความสุขในระดับหนึ่ง แก่นแท้ของการศึกษาที่ผมเห็นคือ ความร่มเย็นเป็นสุขสันติสุข ความเอื้ออาทรที่เกิดในจิตใจ ผมอยากให้เกิดลักษณะนี้แก่เด็กให้มากที่สุด ถ้าเขาไปช่วยเหลือเมื่อแผ่ผู้อื่นไม่ได้ ก็ขอให้เขาไม่รบกวนคนอื่น สังคมนี้อควรเปิดกว้าง เป็นสังคมแห่งความใฝ่รู้

วันนี้คนรู้จักการศึกษาโดยรอบคร้วมากขึ้น แต่ก็ยังอยู่ในระดับผิว แต่ผมยังไม่สามารถทำให้คนมาตระหนักในบทบาทของความเป็นพ่อแม่ ไม่สามารถถกความเป็นสถาบันครอบครัวที่ผมคาดหวังอยากให้เกิด ว่าจุดเล็กที่สุดคือครอบครัว และค่อยขยายไปสู่สังคมใกล้เคียง การใช้สถาบันครอบครัวเป็นยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อน

ในแผนฯ 8 มีเขียนไว้หมดแล้ว แต่ขาดเพียงผู้ที่จะนำมาทำให้เป็นจริง ไม่มีใครหยิบมาใช้ แผนฯ 8 ได้เขียนความรู้สึกที่ผมอยากเขียนแล้ว แต่ไม่มีใครนำมาสู่ภาคปฏิบัติ ทั้งๆ ที่งบประมาณเรามีมากมาย

คุณภาวนา :

หลานๆ ท่านทำกิจกรรมไปเยอะมาก แต่ก็เหมือนไม้ซีกจัดไม้ซุง อยากเสนอว่า ภาคีเด็กน่าจะทบทวนชุดวัตถุประสงค์ของภาคีฯ ว่าต้องการอะไร และเป้าหมายที่เราต้องการจะให้เกิดขึ้น เช่น 3 ปีนี้เราอยากเห็นอะไร ภาคีมีเครือข่ายมาร่วมกันคิด กิจกรรมที่ควรจะทำต่อเนื่อง รวมพลัง กำหนดกิจกรรมที่มีเป้าหมาย มีวัตถุประสงค์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นแก่เด็ก หรือแก่ครอบครัวเด็ก วางให้ชัดเจน เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้ความแตกต่าง ถ้าเราจะมีโครงการเพื่อหาทุนขึ้นมาเรียกเก็บเงินจากบางโครงการก็ได้ เพื่อเอาเงินมาเป็นกองทุนต่อไป

คุณทรงพล :

เริ่มต้นเราวางไว้ว่า จะมีอยู่ 3 กิจกรรมใหญ่ๆ คือ ตัวกิจกรรม งานวิจัย และงานนโยบาย เราก็เคยพยายามทำยุทธศาสตร์ของภาคฯ เชิญหลายๆ ท่านเข้ามา ก็อาจติดขัด ซึ่งตรงนี้คุณหมอมองจะอธิบายได้ดี แล้วตัวเราไม่มีทุนการที่จะคิดอะไรใหญ่ที่ต้องใช้ทุนก็ลำบาก สิ่งที่เราควรทำคือขณะนี้ไม่มีใครที่ทำงานเรื่องเด็ก เพื่อที่เราจะได้รื้อให้เป็นประโยชน์มากขึ้น มันมีน้อยอย่างไรต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม นโยบาย

รูปธรรมของแนวความคิดยังต่อกันไม่ถึง แต่ในตัวบุคคลมีรูปแบบของการทำจริงเยอะ และกระจัดกระจาย ก็เป็นหน้าที่ของฝ่ายวิชาการที่จะไปรวบรวมประมวลขึ้นมา รวมทั้งงานวิจัยควรเข้าไปช่วยติดตาม ชี้แนะในสิ่งที่เขาทำอยู่ แล้วให้ดียิ่งขึ้นอย่างไร และจะเอามาสังเคราะห์ เชื่อมโยงกับ พ.ร.บ. ได้อย่างไร.

การพัฒนาศักยภาพเด็กด้วยวิถีธรรมชาติ

นฤมล ปราชญโยธิน

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กราบเรียนท่านผู้เป็นสภาพแวดล้อมของเด็กๆ ทุกท่าน ที่จริงคนที่จะต้องมานำเสนอ คือคุณอภิชาติ อยากให้ท่านได้พบได้เห็น ได้รู้จัก และได้รู้งานของเขา แต่ตอนนี้ขอติดธุระจำเป็น เพราะว่าช่วงนี้ในพื้นที่มีปัญหาที่เป็นผลกระทบต่อเนื่องมาจากธรรมชาติ แต่เดี๋ยวก็จะมีสไลด์มาให้เห็น ปกติแล้วดิฉันเข้าใจว่า เวลาเราจะไปพูดอะไรที่ไหน ก็คงมีผู้ที่เตรียมว่าจะพูดอะไรบ้าง สำหรับวันนี้ดิฉันเตรียมว่า จะไม่พูดอะไรบ้าง เพราะสิ่งที่เรากำลังทำอยู่นี้ มันไม่ใช่มูลนิธิ ไม่ใช่โครงการอะไรทั้งสิ้น ไม่นับอันที่ท่าน อ. เสน่ห์บอกให้ช่วยในงานสนเทศของเครือข่ายชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน เราทำในฐานะพันธกิจของมนุษย์คนหนึ่งที่มีต่อสรรพสิ่งที่แวดล้อมเท่านั้นเอง เป็นเรื่องส่วนตัวที่ฟังมีต่อตนเองและส่วนรวมวันนี้ที่ว่าจะไม่พูดอะไรบ้าง ก็จะไม่พูดถึงเรื่องงานในส่วนที่เราทำมาทั้งหมด เพราะจะพูดในส่วนของเด็ก ก็จะตัดตอนมาพูดในเรื่องของเด็ก ที่จริงแล้วเรามีชีวิตอยู่กับผู้คนทุกช่วงวัย และโดยเฉพาะตัวดิฉันเองมีงานเกี่ยวข้องกับเรื่องพวกนี้มาตั้งแต่ พ.ศ. 2516 วันนี้จะเจาะในเรื่องกิจกรรมที่เกี่ยวกับทางคุณอภิชาติมากหน่อย แต่ว่าเพื่อให้เห็นที่มาที่ไปในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเด็ก โยงไปถึงเมื่อครั้งที่ท่าน อ. เสน่ห์ ท่านเป็นผู้อำนวยความสะดวกสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา-อีสาน แล้วได้ไปทำงานด้านเครือข่ายชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน หรือก่อนหน้านั้นก็คือ โรงเรียนชุมชนอีสาน เป็นเรื่องของการฟื้นฟูศักยภาพชุมชนในหลายเรื่องหลายประเด็นด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การจัดการต้นทุนชีวิต เรื่องสุขภาพชีวิต หรือเรื่องการพัฒนาชีวิตและสังคม ท่านให้ดิฉันเข้าไปช่วยในด้านสนเทศ กระบวนการของข้อมูลความรู้จะไรต่างๆ

ดิฉันไปศึกษาอยู่นาน เพราะไม่ใช่คนที่ไปคลุกคลีกับคนชนบท จนกระทั่งจับหลักการ เป้าหมายและพอจะเข้าใจงานทั้งหลาย ก็จะทำหน้าที่ในแง่ของการที่ให้บริการทางสนเทศ มันเน้นหลักการของโรงเรียนชุมชนอีสาน และชี้แจงปัญหาต่างๆ ที่อยู่ในขอบข่าย เสริมแรงโดยกระบวนการของข้อมูลที่จะเพิ่มพูนความรู้ เสริมความเข้าใจและขยายโลกทัศน์ในเนื้องานที่จะฟื้นฟูศักยภาพของชุมชน ตรงจุดนี้เอง เนื่องจากโรงเรียนชุมชนอีสานเริ่มทำงานกับผู้ใหญ่ก็จริง แล้วสมาชิกของโรงเรียนชุมชนอีสานนี้ เริ่มแรกจะเป็นผู้แก่ผู้เฒ่า ตั้งแต่อายุ 84 ปี ไหลเรื่อยลงไป ก็มีวัยกลางคน มีเด็ก วัยรุ่นบ้าง แต่เล็กน้อย แล้วเจตนาผมก็ไม่ไม่ใช่เรื่องเกษตรกรเพียงอย่างเดียว ไม่ใช่เรื่องผู้อาวุโส ซึ่งพอๆ แม่ๆ บอกว่า เขาพบทางออกจากโรงเรียนชุมชนอีสาน ตามท่าน อ. เสน่ห์ ว่า ทำไมอาจารย์มานะนำ ตอนชีวิตผมกำลังจะวसान เขาคิดกันมากว่า เมื่อเขาพบหนทางที่เย็น ยั่งยืน อยู่รอด เขาก็นึกถึงคนที่จะสืบทอด

จุดนั้นเป็นเรื่องที่ท่านอาจารย์เสน่ห์เคยพูดไว้ตั้งแต่แรกแล้วว่า เป้าหมายมันไม่ใช่แค่คนแก่คนเฒ่า แต่มันต้องอยู่ในคนทุกรุ่นทุกวัย แม้แต่เด็กเล็ก ฉะนั้นคนทางฝ่ายสนเทศก็คือ ดิฉันกับคุณอภิชาติ เมื่อมันใจในหลักการ เป้าหมายแล้ว ก็กรุยทางต่อไประหว่างที่เรากำลังทำงานเข้มข้นอยู่กับผู้ใหญ่ในแง่ของการฟื้นฟูต้นทุนชีวิต เราก็ลงไปเตรียมทาง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของวัยรุ่นหรือเด็ก เพื่อให้เหมือนกับว่า เราตัดถนนเอาไว้ก่อน พอเรื่องจากผู้ใหญ่ที่จะสานลงไปสู่เด็ก

ต่อ จะได้มีการประสานอย่างต่อเนื่องกันทันที คิดกันถือว่าเป็นพันธกิจที่จะต้องคิดให้ออก หลังจากที่ได้รับมอบหมายงานจากอาจารย์นั่นเอง ใน 2 จังหวัด คือที่ สติก, แคนดง, ชุมพวง, ลำปลายมาศ แต่พอมีเวลาช่วงเย็นๆ หรือค่ำๆ ก็จะในช่วงที่เราอยู่กับเด็กๆ หรืออยู่กับใครต่อใครที่ไม่ใช่สมาชิกของโรงเรียนชุมชนอีสาน

เราจะเริ่มไปดูกันในโครงการอันนั้นก่อน แล้วพอจบงานในส่วนที่เป็นของท่าน อ. เสน่ห์ เราพักกันนิดหนึ่งเพื่อที่จะไปดูงานที่ต่อเนื่อง ซึ่งไปอยู่ในพื้นที่ของคุณอภิชาติ เจริญมา... อันนี้ก็เป็นสภาพที่ว่าเวลาทำงานกับผู้ใหญ่ก็จริง แต่คิดกันจะทิ้งหนังสือไว้กับเด็กๆ ทั้งสารพันบรรดา มีที่คิดว่าน่าจะมီးไรสักอย่างกับเขา ถ้าเราไปค้างที่นั่น เราก็มีโอกาสที่จะอยู่อย่างใกล้ชิด ในเรื่องต่าง ๆ นี่รู้สึกว่าจะอ่านนิทานกัน ภาพนี้จะตัดออกมาจากสิ่งที่เป็นอยู่ในชีวิตที่ต่อเนื่องตั้งแต่เราตื่นจนกว่าจะนอน ท่านต้องจินตนาการสานต่อไปเองว่า เมื่อทำอะไรกันไปกันมาแล้วสภาพเด็กๆ ปกติก็จะหัวพอกหัวก็จะต้องเตรียมหา คุณอภิชาติ ชื่อเล่นๆ ว่าคุณอ้น ก็จะเตรียมทำอาหารอะไรสักอย่างหนึ่ง อาจจะเป็นอาหารคาวหรือขนม แล้วแต่ที่เราจะหาอะไรได้จากสรรพสิ่งแถวๆ นั้น

บางที่เป็นงานของสมาชิกโรงเรียนชุมชนอีสาน ที่เขาได้อบรมเรื่องการทำบ้านโดยใช้อิฐดินซีเมนต์ ก็เป็นชีวิตที่เด็กๆ จะได้คลุกคลีอยู่ด้วย แล้วก็จะได้รู้กระบวนการทำทั้งหมด เราใช้เครื่องอัดที่เป็นเครื่องมือโยก ส่วนนี้เป็นเนื้อหาของผู้ใหญ่ แต่ภายใต้การรับรู้ของเด็ก กับเด็กๆ เราก็มีการเดินเล่นด้วยกัน บางทีก็มาเจอกันที่กรุงเทพฯ บางทีก็มีจดหมายติดต่อกัน คิดกันจะตอบจดหมายเด็กเล็กทุกฉบับ แต่จดหมายของนักศึกษา จะตอบเฉพาะคนที่มึ่ทุกข์ เพราะว่าถ้าตอบทั้งหมด คิดกันจะเหลืเวลาอนน้อย

คนหนึ่งเธอมางานรับปริญญาของพ่อเธอ ที่สถาบันราชภัฏให้ แล้วเราก็มาร่วมกัน คิดกันก็ไปเยี่ยมเธอ นั้งร่อยูที่เขาคิน แล้วก็ต้องนั่งคอยนานมาก เด็กคนนี้จะมီးไรต่ออะไรมาคุยมาเล่าอยู่เรื่อยๆ เขาอ่านหนังสือนิทาน คิดกันคิดว่าในห้องสมุดจนเกือบจะหมดทุกเล่ม ถ้าคิดกันมีเวลา ก็จะได้นั่งฟังนิทานที่เธออ่านมา-ฟังมาเป็นปี่ๆ ก็ไปเห็นเธอนั่งไ้ต้นไม้ ถามว่าเธอกำลังเขียนอะไรอยู่ นั้งอยู่ก็บอกว่า เธอกำลังเขียนนิทาน จึงเข้าไปดู ก็เป็นนิทานเรื่อง "ปีกของโบกบิน" อ่านแล้ว ระหว่างที่จะข้ามไปทำงานอีกพื้นที่หนึ่ง ก็ขออนุญาตเธอว่า ถ้าครูจะขอสำเนาเอาไปให้น้องๆ เพื่อนๆ พี่ๆ ทางอีกพื้นที่หนึ่งอ่านจะได้ไหม เธอก็อนุญาต เลยทำสำเนาไปให้อีกพื้นที่หนึ่ง ระหว่างนั้นบางแห่งก็ได้อ่านฉบับลายมือของเธอ พอเวลาเนิ่นนานไป เราก็ต้องพิมพ์ลงเครื่องแล้วก็เอาติดไปตามพื้นที่ต่างๆ แทนการอ่านหนังสือ เขาก็ได้อ่านนิทานของรุ่นพี่หรือเพื่อนที่อยู่อีกพื้นที่หนึ่ง แต่เขาจะรู้ว่า พวกเขทั้งหมดที่อยู่ใน 4 พื้นที่ต่างก็เป็นสมาชิกโรงเรียนชุมชนอีสาน คือเราจะเล่าโครงการให้เขาฟัง ทุกอย่างที่เราเป็นอยู่กัน ก็จะเล่าให้เด็กฟังเรื่อยๆ พอจดหมายตัวเอง เขาก็จะเล่าเรื่องของเขา บางทีเขาบอกว่า เขาไม่มีอะไร เพียงแต่อยากจะทำเรื่องที่ดีใจ หรือเสียใจ หรือที่มันเกิดขึ้นให้คุณครูฟัง เราก็อ่านจดหมายแล้วรับฟังทุกเรื่อง

ที่นี้ถึงช่วงที่เขาเกิดอยากจะทำวาดภาพ คุยกันไปคุยกันมา ก็อยากจะทำวาดภาพประกอบให้พี่อยู่ หรือให้เพื่อน โดยการแบ่งตอนกันว่า ใครจะเอาตอนไหน ก็เลือกกันไป ระหว่างนั้นเราก็มีเครื่องมือเล็กๆ น้อยๆ ที่ติดกระเป๋าคิดกันอยู่เรื่อยๆ ตามที่จะหาได้ ส่วนใหญ่ก็จะเป็นกระดาษหน้าเดียว ที่นี้จะเขียนตอนที่เขาเลือกลงไว้ แล้วพอมันเป็นตอนที่ยังขาดอยู่ ไม่เป็นเรื่อง พอคิดกันย้ายไปทำงานอีกพื้นที่หนึ่ง ก็จะเอาตอนที่เหลือไปคุยกับเด็กอื่นๆ เอาทั้งเรื่อง แต่ว่าจะมีตอนที่ยังไม่ได้วาด บางครั้งงใจ บางครั้งไม่จิงใจว่าจะไปหาเด็กคนไหน สำหรับเด็กที่งใจ บางทีเป็นเด็กที่เราอยากจะทำว่า ปัญหาที่เราได้จากผู้ปกครองของเด็กมานั้น ต้นสายปลายเหตุมันมีอยู่ที่ไหน ก็จะสาวไป แล้วใช้กระบวนการ ซึ่งบางทีก็ยาวนานมาก บางทีก็สั้น ในการที่จะล่งรู้ความเป็นจริงเกี่ยวกับตัวเขา

เด็กคนหนึ่งเขาอยู่นูบาล ซึ่งยังอ่านหรือผสมคำอะไร เขียนเองไม่ได้ แต่เขารู้ ก.ไก่ และสระบ้างแล้ว ถามว่าจะให้พวกพี่เขียนตอนอะไรไว้ให้ไหม เขาบอกว่าไม่ เขาจะทำเองทั้งหมด เมื่อเขายินยอมอย่างนี้ ก็เลยให้เขาทำเอง เราใช้เวลาบอกว่า สระโอ หรือบ.โบไม้ เพื่อที่จะให้เขาเขียนตอนของเขาลงไป ใน 2 บรรทัดครึ่ง ในเวลาเกือบ 2 ชั่วโมง แต่ว่าเป็นเวลาที่เป็นความปิติยินดีของเขา ก็ค่อยๆ วาดกันไป นี่คือโบไม้ของคนที่เขานูบาล ที่บอกว่า เขาอยากเขียนเอง มันเป็นตอนที่วาดด้วยเรื่องของผีเสื้อตัวหนึ่ง แล้วก็มึ่แม่ แม่พาบินไปแล้วก็เกิดลมพายุพัดแรงมาก ปีกของตัวน้อยนี้ก็ขาด ไปตกที่เมืองคนแคระ แล้วก็เกิดสิ่งมหัศจรรย์ว่าปีกนั้นก็งอกออกมาเป็นผีเสื้อตัวใหม่ และเมืองคนแคระเป็นเมืองที่ต้นไม้

อุดมมาก แต่ไม่มีลูกเลย เพราะไม่มีแมลงผสมเกสร แม้แต่หนอนสักตัวก็ไม่มี พอไปเกิดผีเสื้อที่นั่น มันก็ช่วยผสมเกสร แล้วตอนหลังเมืองคนแคระก็มีลูกไม่ออกมากันอย่างอุดมสมบูรณ์ ทางฝ่ายโบกบินที่เหลือแต่ตัว ปีกหลุดไปแล้ว พ่อแม่ก็เยียวยาว แต่ถูกเพื่อนฝูงในป่าด้วยกันรังเกียจ หวายเป็นตัวที่ทำให้เกิดพายุหมุน ก็ขับไล่ไป สุดท้ายโบกบินก็ไปอยู่ที่เมืองคนแคระอย่างมีความสุข เด็กคนนี้ก็มาได้ตอนที่ ปีกขาดไปตกที่เมืองคนแคระ

เด็กอีกคนอยู่อีกพื้นที่หนึ่ง เราให้เลือกตอนที่ไม่มีเด็กคนไหนเลือก ตอนที่เกิดพายุหมุน เขารู้สึกว่ามันวาดยาก เขาอยู่ชั้น ม. 1 ในที่สุดก็เสร็จทุกใบ ใช้นาน เพราะเราไม่ได้มีข้อจำกัดในเรื่องเวลา มันเป็นเวลาของชีวิต เป็นจังหวะที่เหมาะสมด้วย ตอนหลังคุณอันมาทำหน้าที่ปอกในให้ ก็เก็บดอกไม้ไปไม้แฉะนั้น แล้วมาใส่ชื่อเสียงเรียงนามของพวกเขา เด็กๆ เขาลงไป ส่วนหน้าปกนอกก็จะมีดอกอัญชัญ ดอกเฟื่องฟ้า เรื่องและภาพโดยลูกหลานสมาชิกโรงเรียนชุมชนอีสาน ดิฉันก็เอาไปซีดีล็อกซ์ ตั้งใจจะให้เจ้าของเขาได้เห็นผลงาน ต้นฉบับจะให้กับน้องอู๋ นอกนั้นจะให้กับคนที่วาดภาพ ต้นฉบับแบบนี้จะแพง เพราะตอนนั้นเรื่องที่ว่าจะไปขอพิมพ์สี ค่าใช้จ่ายแพงอยู่ เอาสะดวกก็เลยไปถ่ายออกมาเป็นสี แล้วย้อนกลับไปให้เขาดู

อันนี้ก็แปลว่า เวลาที่นอกเหนือจากการทำงานของโรงเรียนชุมชนอีสาน ส่วนใหญ่ก็จะเป็นตอนเย็นหรือก่อนนอน พวกลูกๆ ของสมาชิก แทนที่จะอ่านหนังสือที่เราเอาไปให้ ก็อ่านหนังสือที่พวกเขาสร้างกันเอง ในที่สุดก็ไปเกิดเป็นความอยากที่พวกเขาจะเล่นออกมาเป็นตัวเป็นตน กันัดทำหุ่นกัน โดยใช้บ้านของเด็กคนหนึ่ง แต่ว่าของที่ทำนี้ ก็เป็นของที่ทิ้งแล้ว กระดาษที่ทำ เป็นกระดาษที่นักศึกษาภาควิชาภาษาจีนเขาใช้จัดนิทรรศการ ส่วนที่เหลือก็จะทิ้ง ดิฉันถามคนงานว่าของใคร พอรู้ว่าเขาทิ้งแล้วก็เลยเอากะดาษนี้ติดมือไป เด็กๆ จะใช้กระดาษพวกนี้ กระดาษปฏิทินที่ทิ้งแล้วออกมาช่วยกัน ที่นี้จะต้องใช้ไม้ขีด หนุ่มๆ เขาก็ไปหลังบ้าน ไปตัดไม้ไผ่มาทำเป็นก้าน เวลาเขาทำ ก็จะมีการอ่านบททวนอยู่เรื่อยๆ ว่ามันควรจะมีความอะไรบ้าง ที่มันจะออกมาเล่นเป็นเรื่องได้ ที่นี้เขาก็คิดกันเสร็จสรรพแล้วว่าจะได้ตัวต่างๆ ได้ตัวโบกบินไปต่อกับกิ้งก่า ได้โบกบินที่ในเรื่องปีกหลุด ก็จะเหลือแค่เนื้อตัวล่อนจ้อน มีบ้านคนแคระ เขาทำบ้านเหมือนรูปในนิทานเลย มีต้นไม้ในจินตนาการของเด็ก แล้วเรามีหุ่นสมทบไว้ให้ แล้วแต่ว่าเขาจะใช้หรือไม่ใช้ ดิฉันบอกแต่เพียงว่า มันขีดยังไง หลังจากนั้นก็ปล่อยให้จินตนาการของเขาเอง เขาก็เล่นกันออกมา มีเพลงประกอบด้วย ตอนที่ถึงใจมากคือ ตอนที่ต้นไม้มีลูกไม่ออกมา พวกนี้ก็จะรู้สึกขึ้นมา เขาจะวิ่งมาแล้วไปเด็ดลูกไม้กินกัน อยู่หน้าผ้าปูที่นอนหรือผ้าไหมของพ่อๆ แม่ๆ ที่เอามาจากตุ๋

ที่นี้ครูอันก็สวมเรื่องที่เรากำลังจะไปทำเข้าไป ตามเจตนารมณ์และจุดหมายของโรงเรียนชุมชนอีสาน คือในเรื่องการฟื้นฟูต้นทุนชีวิต เรื่องของคุณภาพชีวิต เรื่องการกินอยู่ โภชนาการ สภาพแวดล้อมชุมชน เธอใช้หุ่นที่มีหุ่นตัวนี้ถูกแต่งตัวเป็นหมอมัน จะเห็นว่ามีสายตรวจอะไรเสร็จสรรพ แต่ทำจากกระดาษ เด็กๆ ก็เริ่มเข้ามาให้ตรวจ แล้วเธอก็จะว่าไปเรื่อยๆ จนกระทั่งเป็นโรคของชาวอีสาน ซึ่งเด็กๆ ที่เราดูลูกคล้อยมีความเสี่ยงสูง และพ่อๆ แม่ๆ ที่เราเฝ้าบางท่านเราเฝ้าถึงลมหายใจสุดท้าย เรารู้ว่ามันเป็นเหตุมาจากอะไร และบางส่วนของมันเป็นเหตุมาจากโภชนาการ หรือว่าพฤติกรรมการกินอยู่อะไรทั้งหลาย และยังมีเรื่องอื่นสารพัดที่จะเกี่ยวกับเด็ก

หลังจากนั้นหุ่นพวกนี้ก็ถูกทิ้งวางเอาไว้ หลังจากเรากลับจากงานมา หุ่นพวกนี้ถูกแปรสภาพใหม่ เด็กขอให้เราดูเรื่องที่เขาเล่นเรื่องใหม่ ซึ่งเป็นเรื่องที่กินอะไรสนุกๆ ดิบ เข้าไป แล้วก็ปวดท้องเข้าโรงพยาบาล อันนั้นเป็นเรื่องสดๆ ร้อนๆ ที่เรากลับมาแล้วเราได้เห็นว่าหมอมันก็มีอิทธิพลพอสมควร แล้วเขาก็เอาตัวหมอมานำใช้อีก มันก็จะออกมาในเรื่องอะไรต่างๆ มันเป็นการผสมผสานเรื่องต่างๆ อย่างลิ้มว่าเราทำอยู่ตลอดทุกวัน มันจะมีสื่อต่างๆ เข้าไป มีเรื่องที่พูดคุยกัน มีเรื่องที่เขาไปใส่กับผู้ใหญ่ มันก็ออกมาในละครนี้ พร้อมๆ กับสิ่งที่ครูอันเพิ่งตรวจไป ที่นี้ก็มีเพลงประกอบ เด็กๆ ได้แต่งเพลงประกอบเรื่องผีเสื้อของเขา คิดอะไรได้ เขาก็จะมาบอก เลียบอกเขาว่าหนูลองแต่งซิ อยู่ๆ เขาก็มาบอกว่าเขาแต่งได้แล้ว แล้วเขาก็มาร้องให้ฟัง เนื้อเพลงตอนแรกบอกว่า เจ้าผีเสื้อตัวน้อยๆ เห็นเจ้าบินเจ้าล่องลอยปีกเจ้าสวยช่างน่าชม เห็นเจ้าทุกๆ วันเลย จากประสบการณ์ของผู้ใหญ่อย่างเราก็คิดว่า เราเคยได้ยินที่ไหน ไปๆ มาๆ ก็ไม่ต่างกัน เพราะเป็นเรื่องของเด็ก และมนุษย์โดยทั่วไปด้วยที่จะไปหวนไปสู่ประสบการณ์ที่เคยได้ยินได้ฟังกันมาก่อน ในที่สุดคืออะไรละ โคโตะโมะโง มันจะมีบางส่วนที่เหมือนเพลงนี้ อันนี้เด็กไม่ได้ซ่อนวรรณกรรม ไม่ได้ซ่อนอะไรแต่ว่ามันเป็น

ธรรมดา แต่ว่าถ้าจากนี้ไปความธรรมดาจะถูกกรุยทางไปสู่การรับรู้ที่มากขึ้นของสิ่งต่างๆ ที่เขาจะได้ใช้เมื่อโตขึ้นแล้ว ที่นั่นที่สุด เล่นไปร้องไป เขาก็อยากฟังเสียงเขาเอง ก็มีการอัดเทปกัน บางคนก็อ่านนิทานอยากฟังเสียงตนเอง ฟังไปฟังมาจะเป็นเรื่องของการเต้น มันก็จะค่อยๆ ออกมาเรื่อยๆ จนกระทั่งเวลาผ่านไป สมมติว่าผ่านไปเป็นเดือนๆ แล้วถามเขา อยากจะไปเยี่ยมพวกพี่ทางบ้านโน้นไหม ที่เขาแต่งนิทาน เพราะรู้จักกันโดยสือเรียบร้อยแล้ว ก็เรียกชื่อเสียงเรียงนามกันได้ แต่ไม่เคยเห็น

การเชื่อมโยงแฟงเรนของโรงเรียนชุมชนอีสานในฐานะฝ่ายสหเทศก็คือ เรื่องของเครือข่ายระดับเด็ก แต่ว่าสำหรับเด็กแล้ว นี่คือการสัมพันธ์ภาพโดยปกติที่เขาจะอยากไปรู้จักถึงกัน มีเด็กสองคนไปแคสติก บ้านของน้องอยู่อยู่ที่สตึก เขาแต่งตัวแต่เขามืดเลย แต่งตัวหล่อมาก แล้วเก็บกวาดเช็ดถูเรือน เพราะก่อนไป ปกติเขาก็ให้ช่วยทำงานก่อน แต่กว่าจะได้รวมมาก็ยุ่งยากพอสมควร พ่อคำมีก็กรุณาขับรถไปให้ คนที่สตึกเขาตกใจมากเลยว่า ทำไมมาบ้านเขาแต่งตัวหล่อกัน แล้วเรากุญกันว่า ถ้าเราไปแล้ว ทำยังไงที่จะไปเบียดเบียนให้น้อยที่สุด ช่วยกันให้มากที่สุด ก็จะมีของโน่นโน้นในไร่ของแต่ละคน บางคนก็มีถั่วฝักยาว ทางเราก็ตริ่ยมบางส่วนไป เบ็ดเสร็จค่าใช้จ่ายในการนี้ทั้งหมดก็ประมาณ 2,800 มีอยู่ 2 ทรูป ตกประมาณ 2,800 บาท และ 3,200 บาท เป็นค่ารถ คำน้ำมันเสียส่วนใหญ่ ค่าใช้จ่ายอื่นก็ไม่ค่อยมี

ระหว่างนี้ครูอ้นจะอธิบาย เด็กก็จะรู้เรื่องของคุณค่าโภชนาการอะไรต่างๆ ก็ไปตีมันเป็นที่เอร็ดอร่อย ที่นี้อีกฝ่ายหนึ่งก็เตรียมอาหารอยู่ในครัว เราจะมีการศึกษา เขาเรียนรู้ความจริงเกี่ยวกับตัวเขาในขณะที่เขาก็ศึกษาเราเหมือนกัน ซึ่งมีข้อมูลน่าสนใจมาก อยู่หลายเรื่อง ตอนนี้จะพูดบางส่วน คนหนึ่งก็จะผัดถั่ว แล้วเรื่องก็จะไปปรากฏในเรื่องที่เขาเช็ดหุ่นอีก แก่นของเรื่องนี้มันเดียวกัน แต่ลูกเล่นของเขาจะเปลี่ยนไปเรื่อยๆ ถ้าเขาเล่นหลายเที่ยว ครูอ้นก็จะถูกขอร้องให้ชิม ทานกันเสร็จแล้ว ก็ช่วยกันเก็บกวาดเช็ดถู ธรรมชาติของเขาเราก็ดูไป ไม่ใช่ว่าพอทำเสร็จแล้วก็ไปได้เลยจริงๆ แล้ว ด้วยขามพวกนี้ ดิฉันไปล้างอีกครั้งหนึ่ง บางครั้งเราก็คะทราบ ว่า เด็กยังไม่ได้รู้ความจริงเกี่ยวกับเรื่องพวกนี้ พวกนี้ก็เป็นข้อมูลที่เราก็กอบเอาไว้แล้วไปออกทีหลัง แต่ช่วงนั้นเราไม่ถือว่าเป็นสิ่งที่ใช้ไม่ได้ แล้วก็ดูแลให้ตอนหลังที่เขาทำกิจกรรมอื่นๆ ก็กวาดเช็ดถูเรียบร้อย

พวกเขาเตรียมตัวจะเช็ดหุ่นให้พี่อยู่ฟัง โดยที่พี่อยู่ไม่รู้เรื่อง ว่าจะมีคณะนี้ไปเยี่ยม แล้วจะมีเรื่องที่เขาแต่ง เขาปิดกันเป็นความลับ ก็ใช้ทั้งผ้าห่ม ผ้าปูที่นอน ผู้ที่เตรียมเช็ดกับเตรียมลูกก็นั่งประจันหน้ากัน จะมีพ่อๆ แม่ๆ เด็กบางท่านก็ไปด้วย ที่นี้บริบทต่างๆ มันก็เปลี่ยนไปตามสภาพที่เขาพบเห็น จะมีสัตว์ตัวหนึ่งถามว่า เฮ้ย! วันนี้อะไรอะไรอะ เขาจะทำเสียง มันก็จะบอกว่า ผัดถั่ว แกงจืด ขอให้สังเกตเจ้าของเรื่องที่นั่งดูอยู่ ดิฉันมีภาพที่เขามีความปลื้มปิติอะไรของเขา อยู่หลายภาพ แล้วตอนหลังเขาก็มาบอกกับดิฉันว่า เขารู้สึกยังไง เขาก็มานะนำตัวผู้เล่น แล้วก็มอบหนังสือเล่มนั้นให้กับพี่อยู่ แล้วตอนหลังเขาก็มาบอกกับดิฉันว่า เขาปลื้ม เขาบอกว่า คนมาพิมพ์เรื่องของเร อ่านเรื่องของเร เล่นเรื่องของเร

หลังจากนั้นก็พาไปเดินสวนป่าอุทยานพิทักษ์ของครูบาสุทธินันท์ ก็ให้เขาคุยกับเจ้าของสวนเอง พ่อๆ แม่ๆ ก็ยังตามไปอยู่ ลูกเขาไปทำอะไร พ่อๆ แม่ๆ ที่เป็นสมาชิกโรงเรียนชุมชนอีสานบอกว่า อาจารย์ผมไม่นึกเลยว่าเรื่องที่เรากำลังทำอยู่นี้ มันเข้าไปในตัวลูกหลานเสียแล้ว เพราะจะมีตอนหนึ่งที่ว่า พ่อแม่ในเมืองคนแคระก็ชวนลูกไปรดน้ำพรวนดิน แม่ก็บอกว่า เตี้ยวแม่จะไปเอาปุ๋ยก่อน ลูกก็บอกว่า ที่นี้เราไม่ใช่ปุ๋ยเคมีนะ เพราะว่าที่โรงเรียนชุมชนอีสาน จะเป็นเรื่องการฟื้นคืนทุนชีวิตอย่างยั่งยืน ก็จะมีเรื่องเหล่านี้อยู่ด้วย พ่อเขาก็บอกว่าไม่นึกว่ามันจะเข้าไปในตัวเด็ก ด้วยความเป็นห่วงว่าใครจะสืบทอด ใครจะทำ แต่เมื่อรู้ว่ามีอย่างนี้แล้ว เขาก็บอกว่าอยากให้เป็นอย่างนี้ไปเรื่อยๆ พวกพ่อๆ แม่ๆ เขาก็คุยกัน เพราะเขาเป็นสมาชิกด้วยกัน แต่ว่าต่างพื้นที่กัน แล้วก็ไปที่ลำน้ำมูล ค้างคินหนึ่งที่บ้านครูบาสุทธินันท์ แล้วก็ไปเล่นน้ำ ส้ารวจหมดแล้วว่าไม่อันตรายและน้ำน่าจะเล่นมาก ผู้ใหญ่ก็ไม่ยอมขึ้น อย่าวว่าแต่เด็กเลย

ความเป็นจริงที่สำคัญในชีวิตคือ การเล่นและทำของ เจอของอะไรที่ไม่ใช่แล้ว เขาก็จะนำมาทำอะไรต่ออะไรอยู่เรื่อยๆ ช่วยกันประดิษฐ์ของอะไรจากเศษวัสดุขึ้นมา ก็จะทำกันคนละหนึ่งอย่าง คนหนึ่งเขาจะเอาขานไถมา แล้วเอาส้อมที่กินแล้ว 2 เมล็ด หั่นกันหรือหั่นหัวตามจินตนาการของเขา บักเข็มหมุดลงไปให้มันเลื่อมกันอยู่แล้วก็ผ่าข้างหลังเสียบหางขนไก่เข้าไปและข้างๆ อีก 2 อัน เสียบปัก ส่วนอีกคนหนึ่งก็ทำตุ๊บปลา เป็นตุ๊บปลาในกระต๊าะ หลังจากกลับมา เขาก็ไป

ทำงานทำอะไรต่อไป วันที่วนเวียนกลับมา ก็เอาสไลด์สิ่งที่เกิดขึ้นไปฉายให้เขาดู ต่อมาท่านอาจารย์เสนอให้ได้รับทราบเรื่องเหล่านี้ ซึ่งท่านบอกว่า ทีมสหเทศไปจัดการงานนอกคำสั่ง แล้วท่านก็กรุณาพิมพ์หนังสือเล่มนี้ให้ ท่านบอกว่า ผมอยากพิมพ์ อยากจะให้กำลังใจกับเด็ก ออกมาสวยงาม วันนี้อามาเล่มเดียว นอกนั้นเอาลงพื้นที่ไปหมด ที่นี้หลังจากนั้นไม่นาน วนไปอีกในพื้นที่ ก็ไปเจอว่ามันเกิดนิทานเรื่องใหม่ จากเด็กๆ พวกนี้ เขาแต่งเรื่อง “ผู้รักป่า” เนื้อหา ก็คือว่า จะมีพวกช้าง หนูนา เขาอยู่กันดีๆ ต่อมาก็มีพวกคนเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า เขาก็เห็นว่าจะแย่แล้ว เขาก็เลยวางแผนกัน เพื่อที่จะไล่พวกมนุษย์ที่ไม่ถูกต้องออกไป ในที่สุดพวกที่ตัดไม้ทำลายป่าถูกไล่ออกไปแล้ว เขาก็อยู่อย่างผาสุกต่อมา

ต่อไปเราก็คงพิมพ์กลับไปให้ แล้วเดี๋ยวนี้เขาทำเล่มของเขา มีการวาดรูปด้วย ครูอันบางทีก็พิมพ์คอมพิวเตอร์ไปให้ แล้วเอาไปให้คนพื้นที่อื่นอ่านด้วย ต่อไปมันเกิดอีกเรื่องหนึ่งคือเรื่อง “สมาชิกใหม่ในป่าแสนสุข” เนื้อหา ก็คือมีสัตว์ป่าหลายชนิดรวมกัน บางตัวเปลี่ยนสีได้ ก็จะมีสิงห์โต ลิงอุล่งอุตังซึ่งมีทองจะกลอดลูก เจ้าป่าก็บอกให้ไปตามหมอนกแก้วมา งูก็บอกว่า จะ แล้วเจ้าป่าบอกว่า ไปหาน้ำมาด้วยนะ ลิงก็บอกว่า ครับผม นกแก้วมาถึงก็จัดการทำคลอดสัตว์ทุกตัวก็รับทำตามที่เขาบอก แล้วสิงห์โตก็ตั้งชื่อลูกน้อยของลิงอุล่งอุตังว่า จ๊อกจ้อ พอคืนต่อมา ก็มีการต้อนรับสมาชิกใหม่เข้าสู่ป่า หมายถึงว่าเกิดลูกใหม่ก็อยู่กันอย่างมีความสุข ดูเนื้อเรื่องของเขา จะเป็นธรรมชาติของเขา

ในช่วงเวลาที่อยู่กัน ก็จะเป็นช่วงอย่างนี้ ช่วงกินข้าว ช่วงหิว ช่วงทำอาหาร ช่วงนอน ก็จะมีเด็กๆ บางคนที่จะมานอนด้วย แต่ส่วนใหญ่ที่คลุกคลีอยู่มานอนด้วย จะเป็นเด็กเล็ก และระหว่างนั้นจะเป็นเรื่องที่ดิฉันจะคุยกันใน มีอยู่วันหนึ่ง ที่เขาก็กทำตามประสาธรรมชาติของคนดูทีวี ที่ดูอยู่ เขามอบบอกว่า อยากกินพิซซ่า เราก็กถามเขาว่า มันเป็นอย่างนี้ เขาก็เล่าละเอียดมาก รวมทั้งลักษณะของมัน แล้วอะไรที่มันใช้อยู่ข้างหน้า แล้วก็ลองทำดู โชคดีที่วันนั้นดิฉันมีขนมปังโฮลวีทอยู่ในรถ ก็เอามาให้ลอง จะมีหลายหน้า ทำไม่เหมือนกับที่เขาขาย จะมีหน้าเดิมกับหน้าหวานๆ ก็จะเป็นพวกกล้วย แล้วก็ส่วนผสมจะทำให้กลมกลืนกันไป รวมเบ็ดเสร็จวันนั้นเขาก็เรียงลงถาดกระดัง เขาก็ได้รับประทานพิซซ่ากัน บ้านหนึ่งแถบนั้นเขาจะมีกล้วยมาก เป็นตงกล้วยเลย ตอนนั้นคุณอัน ก็ซื้อหน่อกล้วยจากเขา แต่ว่าก็ไม่รู้จะทำอะไร ก็เอามาต้มๆ แล้วชุดมะพร้าว โรยน้ำตาล ใส่เกลือนิดหน่อยอร่อยมาก

วันนั้นคุณแม่เขาก็บอกว่า เออ! ไม่เคยคิดมาก่อนเลย วันหลังจะไปทำกินบ้าง ที่นี้ก็มีช่วงอย่างนี้เกิดขึ้นเรื่อยๆ แต่ที่ลึกซึ้งไปกว่านั้นก็คือ การคลุกคลีอยู่กับเด็ก มันไม่ใช่การเล่นหุ่นเพียงอย่างเดียว แต่มันจะมีช่วงอย่างนี้เกิดขึ้นเรื่อยๆ ช่วงเหล่านี้เป็นช่วงที่ดีมากในการที่จะพูดคุยเรื่องต่างๆ โดยที่ข้อมูลที่เก็บไว้เป็นลิ้นชักๆ จะมาถูกสังเคราะห์ แล้วก็คุยกับเขา บางทีเป็นรายกลุ่ม บางทีก็เป็นรายตัว เพราะเด็กก็มีศักดิ์ศรี เรื่องบางเรื่องก็เป็นเรื่องที่เราจะต้องละเมียดละไมเป็นรายตัว บางคนก็อยากให้เป็นของเขา ก็เป็นโอกาสที่เราจะให้เขาวาดแผนที่นา เพราะกลุ่มสมาชิกโรงเรียนชุมชนอิสานนี้ จะทำเรื่องข้อมูลอยู่มาก รวมทั้งการทำผังนา ที่นี้เด็กน้อย ซึ่งเป็นลูกของสมาชิกก็วาดผังนาให้เรา เพื่อที่จะไปให้ถูกจริงๆ เราถามเขาก็ได้ แต่ทำไมเราถึงให้วาด เขาก็กวาดออกมาได้ใกล้เคียง

ดิฉันมีกระเป๋าใบหนึ่งที่ได้ไว้ประจำตัว เวลาคลุกคลีออกมาแล้ว มันจะเป็นที่ใส่หนังสือเป็นช่องๆ แล้วนำไปซึ่งที่ไหนก็ได้ ซึ่งกับต้นไม้ก็ได้ กระเป๋านี้จะอยู่กับตัวเวลาทำงานกับผู้ใหญ่ พอมีเวลาของเด็ก ก็จะไปคลุกกระเป๋านี้ ออก ในนั้นก็จะมีหนังสือ เด็กพวกที่อ่านไม่ได้ก็จะมารุม แต่พวกที่อ่านได้ เขาก็จะกระจัดกระจายไปอยู่ตามโคนต้นต่างๆ ที่นี้เวลาผ่านไปอีกนานเหมือนกัน เขาก็เกิดอยากข้ามพื้นที่อีก ก็แต่งตั้งกันตามปกติเหมือนเคย ไปที่นาพอจะจบคราวนี้ บางคนอยากอาบน้ำ เขาก็จะมีสัมภาระของเขา เด็กกับน้ำนี้ห่างกันไม่ได้ ลงรถแล้วก็ต้องเดินกันไปอีกไกล บ้านพอจะจบมีคอกหมู เราก็นั่งข้างคอกหมู ก็จะไต่กลิ้งมาเป็นระยะๆ แต่เนื่องจากเราอยู่กับเกษตรกรรมแบบปราชญ์และยั่งยืน ฉะนั้นเรามาจนกระทั่ง เรากับเด็กมีทัศนคติที่ดีต่อพืชทุกชนิดแล้ว ครูอันจะมีสมุดบันทึก ตัวดิฉันเองก็จะใช้สมุดบันทึกเปลืองมาก ทะเบียนของเด็กพวกนี้เราจะบันทึกทั้งหมด แม้ว่า จะอยู่ในชีวิตประจำวันหรือการละเล่นอะไรก็ตาม

ที่นี้เมื่อคลุกกระเป๋ามา เขาก็จะมาเลือกอ่าน ใครใครจะทำอะไรก็ทำ เด็กที่อ่านหนังสือไม่ออกแต่ชอบวาดภาพ ในที่สุดเราก็กว่าเขาอ่านหนังสือเก่ง แต่ดิฉันยังมีเด็กอีกคนหนึ่งตอนนี้อายุ 30 กว่า เวลานั้นข้างดิฉันไปที่ประชุมด้วยกัน วิทยากรพูดอยู่ ดิฉันจะจดคำต่อคำเพื่อให้คนที่ไม่ได้มาได้อ่านเหมือนกับมาฟังเองเลย ไม่ใช่ฟังโดยการตีความของดิฉัน ส่วนคนนี้เขาจะจดเป็นภาพ พอเราออกมาไล่กัน จะตรงกันหมดเลย ถ้ามีเวลาตอนท้ายๆ จะฉายให้ดู เขา

ก็ปราชญ์ปรี่องคนหนึ่ง แต่เขาก็จะอะไรเป็นภาพอยู่จนบัดนี้ อันนี้ก็เป็นพวกอ่านไม่ได้ น้ำที่เล่นนี้ ก็ไม่เหมือนน้ำมูล อย่างที่ผ่านมาแล้ว แต่เป็นน้ำคลองที่ไหลมาตามนา ในกลุ่มนี้มีมือเจียวไซ่ ที่นี้ก็ไปคุยกับพ่อประสาน ซึ่งมีความรู้ภูมิปัญญาไทยอยู่ในตัวมากเลย แต่คุยเรื่องเครื่องมือจับสัตว์น้ำอย่างเดียว พ่อก็จะรายสรุปออกมาแบบน่าฟังมาก ที่นี้เด็กก็คุยกันเอง แล้วไปอีกหลายที่

พออีกไม่นาน เราก็มารู้พื้นที่ในกลุ่มของเด็กที่เคยเล่น ก็เจอว่าเขาปลูกพืชผักและต้นไม้ในพื้นที่ที่ติดกับตัวบ้านของเขา สิ่งที่มาจากเป้าหมายและเจตนารมณ์และโครงการของโรงเรียนชุมชนอีสาน มันไปเกิดในจิตใจของเด็ก บางทีก็เป็นเรื่องสำหรับเด็กๆ เขาจะซักถามเรื่องอื่น เช่น เรื่องดาว ครูอันเป็นคนที่ดีศึกษาเรื่องต่างๆ ด้วยตนเอง และมีความรู้ที่นำทั้งมาก เวลาฟังเธอบรรยายเรื่องดาราศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นคืนเดือนมืดหรือเดือนหงาย จะฟังได้ไม่รู้เบื่อ เพราะกับเด็ก เธอจะโยงแบบหนึ่ง กับผู้เฒ่าผู้แก่ เธอก็จะโยงไปสู่สูตรธรรมอีกอย่างหนึ่ง พอเจอครูอันพวกเด็กๆ เขาก็จะรีบวิ่งมาถามปัญหาที่ค้างคาใจ แล้วในที่สุดเด็กกลุ่มนี้เขาก็เอาหนังสือเรียนฉบับหนึ่งมาถาม ซึ่งเขาสงสัยมากเลยว่า ภาพที่เขาเห็นในหนังสือ กับสิ่งที่เขาเรียนรู้มาจากครูอันก็ดี และจากสิ่งที่เขาทำอะไรต่ออะไรไปก็ดี มันแตกต่างกัน ทำให้เขารู้สึกว่าสงสัย หนังสือมันจะผิด ในที่สุดก็มีการตรวจตรากันเกิดขึ้น ซึ่งหนังสือก็พลาดจริงๆ คือเนื้อความไม่ผิด แต่รูปภาพผิด ก็เป็นธรรมดาที่เด็กๆ จะรู้ได้ว่า ตัวข้อมูล ความรู้จะตรวจสอบ ประเมินได้ ตอนดูดาว ครูอันมีอะไร ก็เอาออกมาหมดเลย เช่น นิทานพื้นบ้าน รวมทั้งวรรณกรรม คำประพันธ์อะไรต่างๆ เราจะไปเจอกันอีกเรื่อย ๆ คือเราจะไม่ได้อยู่ทั้งวัน เพราะงานที่ อ.เสนห์มอบให้ มีอยู่ 4 พื้นที่ ก็หมุนเวียนมาเจอกันอีก เรื่องที่พูดคุยจะต่อเนื่องจากเรื่องนั้นๆ เช่นวันที่ดูดาว ก็จะได้เห็นดาวดวงนั้นดวงนี้ แล้ววันนี้จะทำอะไร พับเต้าออกมาเป็นอย่างนี้ๆ เสร็จแล้วก็มีลูกยาง ครูอันก็เอามาผูกกับลูกยาง ที่นี้ก็ต้องผูกให้หยายห้อยอยู่ เพราะเวลาเราดูดาวบนท้องฟ้า เตามันเอาท้องแตะกับท้องฟ้า พอจินไปที่สตึก เด็กเขาชวนให้ไปนอนที่ห้องเขา ก็ไปเจอว่า ที่ฝาเพดานของเขา มีดาวเต็มเลย เลยถามเขาว่ามันขึ้นไปอยู่บนนั้นได้อย่างไร มันเป็นรอยสติ๊กเกอร์ที่เด็กเขาเอาไปแปะไว้ เขาก็บอกว่า วันนั้นที่ครูอันอธิบาย หนูเลยปีนขึ้นไปบนเตียงและกระโดดขึ้นไปแปะไว้ตามเพดาน เวลาดูก็จะนึกถึงเรื่องที่เล่ากันวันนั้น แล้วเมื่อหันไปดูข้างๆ จะมีโต๊ะเล็กๆ อยู่ตัวหนึ่ง เขาบอกว่าเอาไวเขียนหนังสือ

นี่คือช่วงชีวิตที่ทำงานอยู่ในโรงเรียนชุมชนอีสาน เป็นชีวิตที่เธอคลุกคลีอยู่กับเด็กๆ ลักษณะอย่างนี้จะเกิดขึ้นเรื่อย ๆ เป็นเรื่องของการอยู่ร่วมกัน คลุกคลีกัน และเรียนรู้ซึ่งกันและกัน แล้วก็ถ่ายทอด แลกเปลี่ยน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องความรู้ ความคิด จิตสำนึก หรือสุนทรียภาพ สุนทรียรสต่างๆ ในชีวิต 4 ปีผ่านไป ที่ทำในจุดตรงนั้น ครูอันซึ่งก่อนหน้านี้ เธอมีแนวชีวิตว่า ที่จริงแล้วเธอเป็นนักธุรกิจ แล้วทำงานที่เกี่ยวกับงานสังคมที่เจียบๆ อย่างนี้มาตลอด อาจารย์ที่ธรรมศาสตร์จะรู้ว่า เธอทำอะไรบ้าง ประมาณสักตอนเย็นถึงสี่ทุ่ม เธอจะช่วยทำอะไรต่ออะไรของที่โน่นที่นี้ มาตลอด ที่นี้พอช่วงหลัง เธอคุยกับดิฉันว่า ไม่ใช่เป้าหมายของเธอที่จะทำอย่างนั้นตลอดไป แต่เธอคิดว่าจะทำอะไรบางอย่าง เธอเคยคุยเรื่องต้นไม้ใหญ่ แล้ววันหนึ่งเธอก็ไปบวช หลังจากนั้นเธอก็ตัดสินใจว่าพอบวชเสร็จ เธอจะไปทำอะไรตามแนวชีวิตที่วางไว้ ที่นี้หลังจากเธอบวชเสร็จ ช่วงนั้นเป็นช่วงที่ท่านอาจารย์เสนห์ทำโรงเรียนชุมชนอีสานแล้ว ท่านก็ขอให้ดิฉันช่วยเรื่องงานสนเทศ แล้ววันหนึ่งท่านก็เชิญคุณอันให้มาช่วยดิฉันเรื่องงานสนเทศ ฉะนั้นก็แปลว่า เป็นช่วงที่เขากำลังจะทำอะไรตามแนวชีวิตของเขา ก็เลยมาทำงานกับท่าน อ.เสนห์ ก่อน ในที่สุดมันก็ยังเป็นสิ่งที่ติดมากกับแผนงานของเธอในอนาคต เธอทำอยู่ 3 ปี พอจบโครงการของอาจารย์ งานของเราในเชิงของงานสนเทศมันเหมือนกับเพิ่งเริ่มต้น เราก็เลยรู้สึกว่า ต้องทำต่อไป ไม่ว่าอาจารย์จะขอร้องหรือไม่ก็ตาม ทำอีกสักช่วงหนึ่ง แต่คุณอันบอกว่า ผมจะต้องไปทำในสิ่งที่ผมอยากทำ ไม่เช่นนั้นจะเข้าเกินไป ดิฉันก็ได้ชักมาก เพราะก่อนหน้านี้ รู้จักธรรมชาติของกันและกันนานแล้ว ก็รู้ว่าเธอมุ่งมั่นที่จะทำอะไรของเธอสักอย่าง ดิฉันเลยยุติเรื่องการที่จะให้เธอช่วยทำอะไรในพื้นที่อย่างที่เป็นงานสนเทศตามเดิม แล้วก็บอกให้เธอเริ่มงานของเธอเลย เธอก็ตระเวนหาที่ คุณแม่เธอเป็นคนอีสาน เธอก็คิดจะไปอยู่ในชนบท เธอคุยงานเธอรับผิดชอบ คือฝึกคนไว้เรียบร้อยแล้ว วางแผนไว้ไกลมาก ก่อนหน้าที่จะไปบวชนั้น มีคนที่ขึ้นมาแทนงานของเธอได้หมด โดยที่ผู้เป็นเจ้าของงานไม่เดือดร้อน

ในการที่เธอซื้อที่นั่น ก็มีเงื่อนไขมาก ใช้เวลาอยู่นาน ดิฉันไปทำงานอยู่ตั้งนาน เธอก็ยังไม่ได้ที่ เพราะว่าเธอมีเงื่อนไข อย่างเช่น ถ้าที่ตรงนั้นชาวบ้านขายแล้ว เขาไม่เหลือที่ทำกินเลย ก็ไม่เอา หรือสมมติว่า ถ้าอยู่แบบไม่สงบ เธอไม่ซื้อ แล้วก็ยังมีที่อยู่แห่งหนึ่ง ที่เขาไม่ได้เดือดร้อนอะไร แล้วก็ติดถนนใหญ่ มีน้ำมีไฟฟ้าพร้อม เป็นที่สี่เหลี่ยมผืนผ้า มีลำน้ำไหลข้างหลัง ทุกคนจะบอกว่าสวยมาก เจ้าของเขาก็กระหยิ่มยิ้มย่องว่า ครูน้องต้องซื้อแน่ๆ แต่เธอก็ดูเฉยๆ ไป พอเขาถามครั้งสุดท้ายว่าเอาไหม เธอบอกว่าไม่เอา ถามว่าทำไม เธอบอกว่ามันไม่สงบ เขาก็บอก จันอาจารย์ก็ไปบวชซะเถอะ คนที่เป็นนายหน้าขายที่ เขาพูดอย่างนี้จริงๆ คือมันผิดคาดของคนทั่วไป

ในที่สุดวันหนึ่ง ดิฉันกำลังลงงานในพื้นที่ คือไปเก็บงาน แล้วแวะไปบ้านชาวบ้านคนหนึ่ง ครูน้องก็เดินมาบอกดิฉันว่าเธอเจอแล้ว ใช่เลย แล้วก็ชี้ที่ตรงที่อยู่ปัจจุบันนี้ ซึ่งเป็นที่ตาบอด แล้วก็อยู่เข้าไปข้างใน ไม่มีบ้านผู้คนเลย ที่จริงถ้าตัดทางตรงจะห่างจากถนนใหญ่ 300 เมตรเอง แต่ว่าทางรถเลี้ยวเข้าไปจะอ้อมมาก และยังไม่มีการถนนด้วย แต่ตอนนี้ตัดถนนกันเองแล้ว เธอตั้งใจไปทำเกษตรกรรมตามแผนของเธอ ไม่ได้ตั้งใจว่าจะไปทำงานเด็ก แต่ว่าเธอตั้งใจหลายๆ อย่างที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของชุมชน แปลว่าไม่ใช่ช่วงวัยเด็กอย่างเดียว พื้นที่ที่เธอได้ มันมีสภาพแห้งๆ เพราะเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านทิ้ง เพราะทำนาไม่ได้ เป็นที่ที่จัดการน้ำยากเพราะอยู่ที่ดอนมาก แต่เธอพอใจ เพราะเจ้าของที่เดิมเขามีที่หลายแปลง แต่พื้นที่ที่กำลังจะถูกยึดโดยนายทุน ก็เป็นการทำอะไรตามเจตนารมณ์ของเธอ พอได้มาก็ล้อมรั้ว พอเธอได้ที่วันแรก เธอมีจอบอันเดียวขุดหลุมลงไป 100 หลุม หลุมหนึ่ง 70 เซนติเมตร พอขุดลงไปเสร็จ รุ้น้องที่รู้จักมาดู ก็บอกว่าใช้ไม่ได้ มันต้องลึกกว่านี้ อย่างต่ำต้อง 90 เซนติเมตร ตรงกลางของพื้นที่จะมีต้นไม้ใหญ่อยู่ แต่ก็จะถูกตัดไปเรื่อยๆ จนกระทั่งเหลือเพียง 30 % ของพื้นที่ ตอนนั้นทุกคนดีใจว่าเธอได้ที่ดินตรงนี้ไว้ แล้วเธอก็ปลูกพืชเพิ่มไปอีก จนถึงเดือนมิถุนายน ดิฉันบันทึกไว้ได้ 900 กว่าต้น แต่ของเดิมก็มีอยู่

ที่นี้ระหว่างที่เธอไปอยู่ มันเป็นการแปลกประหลาดมหัศจรรย์ของชนบทอยู่แล้วว่า ตาคณนี้จะมาทำอะไร แปลกหน้าหน้าตา ไม่เหมือนคนอื่น ชาวบ้านก็จะมาดูแบบค้อมๆ มองๆ ตอนนั้นดิฉันกำลังทำงานอยู่ในพื้นที่ แล้วชาวบ้านแถบนี้ ไม่ใช่พื้นที่ของสมาชิกเรา เขาก็ไม่รู้ว่าดิฉันรู้จักกับครูน้อง เรื่องทั้งหลายทั้งปวงที่เกี่ยวกับคุณอันที่อยู่ในทัศนะสำนักของชาวบ้าน ก็จะเข้ามาเต็ม 2 รูหู เด็กก็เข้ามาล้อมหน้าล้อมหลัง เหยื่อมันไหลลงไปทุกส่วน ไหลเหมือนเป็นน้ำเลย ดิฉันก็ไปดูว่าเธอทำอะไรอยู่ในพื้นที่ ไม่ที่ถูกต้องก็ยังติดอยู่ ที่นี้ชาวบ้านก็กำลังเสียวๆ อยู่ เธอบอกว่าจะเอาไปทำอะไร ชาวบ้านบอกว่าจะไปเผาถ่าน เธอก็ถามว่าถ้าทั้งหมดนี้ได้ถ่านก็กระสอบ ชาวบ้านบอกว่าประมาณ 2 กระสอบ เธอบอกว่า จันเดียวผมเอาถ่านมาให้แล้วกัน พี่จะได้ไม่ต้องไปเผา ตรงนี้เธอจะเก็บเอาไว้ทำอะไรๆ เธอมีแผนเรื่องสมุนไพร เรื่องอะไรต่างๆ

ที่นี้เด็กๆ ก็จะมาอยู่ตรงนั้น ดิฉันก็เลยเอาหนังสือให้อ่านก่อน ช่วงนี้เป็นช่วงที่เธอต่อสู้มาก เพราะว่าลงไปคนเดียว คุณแม่ไม่ค่อยสบาย ต้องอยู่ใกล้หมอ แล้วก็ติดต่อกันไม่ได้ ดิฉันก็เป็นไปรษณีย์ให้ ระหว่างเธอกับทางบ้าน เมื่อก่อนเธอเป็นผู้ช่วยดิฉัน แต่เดี๋ยวนี้ดิฉันคงเป็นผู้ช่วยเธอ ที่นี้ก็จะมีการสร้างเรือนกระต๊อบขึ้นมา ระหว่างนั้นจะมีคนเข้ามา ไม่ใช่เฉพาะเด็กเล็กๆ ลูกของชาวบ้านแถบนั้นก็จะเข้ามาดู ทำอะไรต่ออะไร ก็มีการทำอาหารกินกันด้วย แต่หมายถึงว่าหลังจากที่มันมีของแล้ว เพราะช่วงแรก น้ำก็ไม่กิน ไม่มีอาบ มีอยู่ครั้งหนึ่งเราอยู่ 4 วัน 4 คืนโดยไม่มีน้ำอาบแต่น้ำกิน เราจะมีขวดเล็กๆ พอจะแบ่งกันไป แต่น้ำอาบไม่มีเลย เพราะมันต้องซื้อที่ละคันรถ

เวลาเราทำอะไรอยู่ในนั้น เด็กๆ จะเข้ามาหาเราเลย แต่ถ้าเป็นผู้ใหญ่จะใช้วิธีมาค้อมๆ มองๆ อยู่ข้างนอก เธอก็จะอธิบายไปเรื่อยๆ ว่าทำอะไร เธอใช้หินกาบทำอะไร ช่วงนี้ชาวบ้านไม่ทำให้เพราะบอกว่ามันทำไม่ได้ เธอก็บอกว่าไม่เป็นไร พ่อก็หล่อไป ผมก็ปิดไป ระหว่างนั้นเด็กๆ จะเข้าเรื่อยๆ ซึ่งเรารู้จักเพียงกลุ่มหนึ่ง ครอบครัวหนึ่งที่ห่างออกไปเป็นสมาชิก แต่อยู่คนละหมู่บ้าน เราไม่รู้จักเลย แต่เขาก็มา พอมามา เราก็ชวนปลูกต้นไม้ทำอะไรต่ออะไรไปเรื่อยๆ แล้วระหว่างที่ข้างข้างสร้างอะไรต่ออะไรไม่เสร็จ เธอจะนอนในนา โดยเอาต้นที่ไปวางบนกองฟางที่เกลี่ยๆ ไว้ แล้วก็ไปซื้อแยมมาปล่อยบ้าง แม่คำก็รับรองว่าสมบูรณ์ แต่พอมมาถึงเรา เอามา 17 ตัว ตายไป 6 ตัว ที่เหลือมันก็อยู่เป็นเพื่อนเธอหมดเลย เชื่องมาก เดินไปก็เหมือนกับลูบหัวพูดคุยกันได้แล้ว นอกจากแยม ก็ปล่อยหอยขม

เรื่องทำอาหาร ตอนแรกมีเตาแบบราคา 35 บาท ตอนนี่พังแล้ว เพราะใช้มาก เธอก็ทำเตาอย่างใหม่ อาหารที่เธอทำ เธอจะเลือกซื้อพวกผักพื้นเมือง แล้วพอใครมากิน ก็จะได้รับฟังเธออธิบายอยู่เรื่อยๆ แล้วเธอก็จะไปเทียบกับในพื้นที่ของเธอ เพราะเธอไม่ได้รู้จักพื้นที่นี้มาก่อน แถมบอกให้ดิฉันยืมหนังสือมาให้ เธอเทียบจนกระทั่งเธอรู้เยอะ หลายครั้งก็ถามชาวบ้านแถวนั้น แต่บางครั้งท่านก็ทราบ บางครั้งก็ไม่ทราบ ก็เรียนรู้อย่างนี้ไปเรื่อยๆ เด็กๆ เองก็รู้เพิ่มขึ้นๆ ทุกวัน อย่างอธิบายว่าผักตัวนี้ ที่มาที่ไปของมันคืออะไร หลังจากไปถามซื้อผัก แล้วเอาของในตลาดมาเทียบ นิทานนิยายเกี่ยวกับผัก ที่เป็นคติอะไรต่างๆ ก็เอาออกมา

ที่ทำพวกนี้ทุกอย่าง เป็นเงินที่เธอสะสมไว้ว่าจะไปทำตามแผนที่วางไว้ ซึ่งเธอใช้อย่างประหยัด ระหว่างนั้นก็ทำงานตั้งแต่ตี 5 เศษๆ ไปยันค่ำ ยังไม่เคยเห็นหยุดเลย วันที่ทำนั้น เธอก็ไปซื้อไม้หมอนรถไฟ เขายาวคันหนึ่ง 69.55 บาท ก็นำมาแปรรูปต่างๆ ทำป้ายชื่อพื้นที่ของเธอว่า “ระเมียรไม้”

“ระเมียร” มาจากรากศัพท์เขมร แปลว่าชมหรือดู บรรทัดข้างล่างก็เขียนว่า พื้นที่อนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรป่า หลังจากทำเรือนกระต๊อบที่ช่างทำแล้วทิ้งไป เพราะไฟฟ้าไม่มี เขาก็ท้อกับการที่ต้องใช้ทุกอย่าง ที่ทำด้วยมือหมด จากนั้นเธอก็ต้องทำต่อเอง เด็กที่เข้ามา จะเห็นอยู่อย่างนี้ทุกเมื่อเชิวัน เธอก็ต่อชาน ต่อบันไดลงน้ำ ต่อรางชักล้าง ทำที่แขวนของ ราวจับบันได ที่วางของ เพราะช่างจะทำไว้ถึงแค่ขั้นโครง แล้วก็มุงหลังคา ทำห้องห้องเสร็จ พื้นที่ก็ปูออกมาให้แค่ประมาณ 5 แผ่น หลังจากนั้นเธอต้องตีตะปูด้วยตนเอง เครื่องตีตพื้นให้ชิดกันก็ไม่มี เรือนอีกหลังจะสร้างที่หลังสร้างเอาไว้ให้พ่อแม่มาอยู่โดยเฉพาะ แต่ก็มีความประหลาดที่ที่น่าสนใจเยอะ เธอส่งอีซูมา เคล็ดไม่ลับของการทำอิฐดินซีเมนต์ก็คือว่า ถ้ามีจริยธรรมทุกขั้นตอน จะเป็นวัสดุที่คงทนดีมาก และคงงามด้วย แต่ถ้าขาดความปราณีหรือคุณธรรมในการทำ ไม่ว่าขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งก็จะเสียหายมาก แล้วเธอก็ไม่มีโอกาสที่จะได้อิฐดี เพราะช่างที่มาทำให้เธอรุ่นนั้น เป็นช่างใหม่เอี่ยมที่เพิ่งมาฝึกงาน แล้วต้องทำแข่งกับฤดูฝน แล้วขนมาไกลมาก พอจับอิฐขึ้นมา มันก็จะยุ่ย เลยมีอิฐที่ใช้ไม่ได้เยอะ ไหนๆ ก็ไหนๆ แล้ว ดินก็ไม่ได้ด้วย เป็นความเคารพนับถือมักคุ้นอยู่กับท่านที่เป็นเจ้าของงาน เธอก็แปรรูปจากของเสียให้เป็นของดี ก็ทำเป็นบันไดลงจากเรือน เพราะตรงนั้นเป็นดินที่ขุดมาจากกันสระ มาถมทำบ้าน เธอเป็นคนไม่ชอบพวกปูน แต่เธอบอกว่า เด็กเข้ามาเยอะ อาจจะอุบัติเหตุได้เวลาขึ้น-ลง เธอเลยยอมเสียทัศนียภาพ รอให้มันบด แล้วก็เอามาทำโต๊ะ

เด็กๆ ก็จะมาเรื่อยๆ เธอก็พาดู เขามาคนเดียวโดยไม่ได้นัดหมาย เธอก็เลยทำลานเด็กให้เลย เอาทรายคลุมหญ้า แล้วก็ปลูกชิงช้า อีกลานหนึ่งจะมีไม้กระเดิงกระตั้งซึ่งที่นั่นเรียกกัน เธอทำไว้แบบเดียวกับแบบสูง สำหรับเด็กเล็กกับเด็กโต ปรากฏว่าเด็กทุกคนไปไหนอันสูงเพราะอันเล็กมันไม่ทำหาย บางวันเด็กก็วาดรูป ธงที่มีหนังสือ ก็เปลี่ยนสภาพมาทางไว้ที่เรือนไม้ พวกอ่านได้ก็ไปอ่านเอง ระหว่างงานจะมีช่วงเวลา เพราะเธอไม่ได้ขุดดินขายหญ้าทั้งวัน เธอก็มีเวลาพักเปลี่ยนอิริยาบถ เด็กๆ ก็มีเรื่องโน้นเรื่องนี้กับเขาตลอด ตอนนี่เธอผอมแล้ว แต่ว่าแข็งแรงขึ้น

มันมีอยู่ตอนหนึ่งที่ว่า ช่วงแรกหนังสือยังไม่ได้ขึ้นไป ครั้งแรกเป็น National geographic เธอบอกว่า เจ็บคอมากเลย เพราะเวลาเธอเล่า เด็กจะชอบมาก ขณะที่เด็กเขาก็มีส่วนร่วมในการทำเสียงสัตว์ต่างๆ เธอก็โทรคุยกับดิฉันว่า ผมเจ็บคอมากเลย ดิฉันก็บอกว่าเอาอย่างนี้ ก็ให้มีการสลับกันไป คือมีการฟัง คิด อ่าน ถาม เขียน เพราะอันคงพูดทั้งวันไม่ได้หรอก แต่ว่าเด็กเขาเข้ามารายการกลุ่มเขาก็ต้องสนใจ หลังจากนั้นจะเกิดกิจกรรมการเขียน เพราะตอนแรกให้เธอไปกินฟาดทะเลลายโจรก่อน บางทีเด็กเขานึกอยากจะทำอะไรของเขาเอง เขาก็เล่นกันขึ้นมา ที่นั่นมันมีสิ่งที่กินได้ ที่รู้จักตอนแรกก็คือมะขามเปรี้ยว เด็กก็จะมาเอาไปกินกัน วันแรกๆ แค่มะขามก็อร่อยแล้ว ต่อมาก็รู้จักมากขึ้น ฤดูฝนไปเจอหมากเหลื่อม เธอก็ให้เด็กไปตามผู้ปกครองว่า ใช้กินหรือทำอะไรได้หรือเปล่า ตอนหลังเด็กก็ค้นพบว่า ทำโน้นทำนี้ กินได้ด้วย ก็เลยเกิดอย่างนี้ขึ้น สำหรับเด็กอนุบาล เธอก็จะสอนนับ หมากเหลื่อมนี่อร่อยมาก รสมันๆ เด็กก็จะแคะออกมากันสนุกมาก แต่เด็กจะเก็บกลับบ้านไปเป็นถุงๆ เลย เพราะมีเยอะ ที่นี้เด็กก็จะรู้ว่า ในพื้นที่นี้ไม่ค่อยมีอะไรกิน เขาก็จะหิวมากออกมาเอง เรามีตรก ใบละ 25 บาท ซื้อเอาแถวนั้น ก็จะมาทำกินกัน

ตอนหลังครูอันก็เริ่มมีอะไรทำอะไรมากขึ้น ก็จะมีผักกวยเตี๋ยวเสริมให้ หนังสือก็มีสารพัด มีคนบริจาคไปด้วย ในระหว่างนี้เด็กก็จะเห็นว่า เธอจะทำอะไรๆ ไม้ที่พ่อของเด็กๆ เค้าเลย มันเป็นเศษกิ่งไม้ที่มีตอนก่อสร้าง ดงไม้ที่จะต้อง

ลิตออกไป ก็มีกิ่งไม้แห้งที่มันกองอยู่ เธอบอกว่าผมจะเอาไปใช้งาน เป็นการเอาเศษไม้มาประดิษฐ์เป็นรูปต่างๆ ก็มีเด็กเล่นไม้กระดิ่งกระด้าง จะเป็นงานที่เธอประดิษฐ์ไปเรื่อยๆ ตอนที่เธอพักผ่อน ตอนที่มันมีอารมณ์ ตามปากคำของเธอ มีอารมณ์ตกปลา มีอารมณ์ไขว่ห้าง อันนั้นนอนหนุนตักกัน อันนี้นั่งสงบ หลากหลายลีลาอยู่ในท่อนเดียวกัน อันนี้คอตกเศร้า เด็กๆ ก็มา เธอเรียนรู้แล้วว่าเธอไม่ควรจะเป็นฝ่ายพูดคนเดียว เพราะมันมีผลต่อคอมมาก เด็กก็จะเขียน แล้วในนั้นมันก็มีอะไรต่ออะไรหลายๆ อย่าง ที่จนบัดนี้เด็กก็ได้รับรู้เรียนรู้อะไรได้มาก

พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ธรรมชาติ ถ้าไม่มีการใส่ ขัดให้เสมอ มันก็จะกระเด็นไปกระเด็นมา ก็เอาไม้มาลองเพื่อให้เขียนหนังสือได้ จากนั้นมันก็เริ่มมีกติกาคืนเรื่อยๆ ที่เดียวคนจะเข้ามาโดยเธอไม่รู้เนื้อรู้ตัว ตอนหลังก็จะมีผู้ใหญ่เข้ามา บางทีก็มายืนข้างหลังเวลาเธอทำอะไรต่ออะไร เธอก็เลยทำเป็นที่แขวนระฆังไว้ให้เคาะ เป็นเหล็กที่ติดมากับไม้หมอนที่เธอซื้อ มา เอาไปแขวนไว้หน้ารั้ว เขาก็จะมาเคาะ ตอนนั้นยังไม่ได้เรียนรู้กัน เธอก็จะลุกขึ้นตลอดเวลาเลย เพราะเด็กเดี๋ยวมาๆ ทำอะไรอยู่ก็ต้องลุกขึ้นไป ก็เลยคุยกันว่า มาเป็นเวลาตีใหม่ พอ 9 โมงก็จะเปิดให้ แล้ว 3 โมงเย็นกลับไป พ่อแม่จะได้ไม่ห่วง เพราะถ้าเย็นมากเดี๋ยวกลัวพ่อแม่เป็นห่วง แล้วเธอก็ยังไม่รู้จักกับพ่อแม่ของเด็กด้วย แล้วก็ให้มีดินสอ ยางลบ สมุดมาในแต่ละครั้ง ที่นี้เด็กก็จะเริ่มติดแล้ว เพราะเขาจะต้องเตรียมอะไรอีกหลายอย่าง รวมทั้งเตรียมข้าวเฉพาะมือของตนเอง แต่ก็มีส่วนที่เธอจะทำเสริมเพราะเด็กเยอะขึ้นทุกวัน แล้วอีกอย่างเราทำกันเป็นแบบวิถีชีวิต ไม่ใช่โครงการ ไม่ใช่มูลนิธิ เป็นเรื่องที่ไม่สามารถเลี้ยงดูกันได้ถึงขนาดนั้น เราก็บอกให้เขาเอาข้าวมา แต่ถ้าวินไหนเรามีอะไรก็จะเสริมจริงๆ แล้ว มันมีนัยยะอยู่ ที่จริงเราไม่ได้เสริมให้เพื่อเด็กทุกๆ คน แต่เพราะจะมีเด็กบางคนที่ไม่มี

ที่นี้ดิฉันก็ทำเพลงให้ แต่เป็นเพลงที่เกิดทีหลังจากเพลงห้องน้ำ เพราะเกิดเรื่องขึ้น ตอนที่ว่าเธอไปรดน้ำหรือทำอะไรอยู่อีกฟากหนึ่ง เด็กก็เข้ามา เขาก็เปิดน้ำเอาไว้ ตามประสาเด็ก เขาตั้งใจจะให้น้ำมันเต็ม แล้วก็คงจะไปเล่น ก็เลยลืมน้ำไป พ่อเธอกลับมาอีกประมาณสัก 2 ชั่วโมงเศษ เด็กกลับไปหมดแล้ว ก็มาเจอน้ำที่เด็กพยายามจะช่วยเติมให้เต็มด้วยความปรารถนาดี มันก็เป็นการเติมจนเต็มเปี่ยม ล้นหกไหลนอง เธอคุยกับดิฉันทางโทรศัพท์ ดิฉันจะถามสารทุกข์สุขดิบ คุยไถ่ถาม ครู่หนึ่งเกิดอยากต่อเพลง ดิฉันก็ให้เธอสวมทำนอง ลามะลีลา บอกว่า

....ห้องน้ำครู่อันสะอาด เพราะครู่ล้างปัดกวาดเป็นเวลา
ทำยังไฉจะไม่เปื้อนเประอะ ถอดรองเท้าเสียเถอะนะกานดา
เข้าใช้ให้สำราญดวงจิต ครั้นพอเสร็จกิจ ราดน้ำด้วยนา
ก็ออกน่ายาเปิดทิ้งไว้ น้ำล้นไหลไปเสียตายหนักหนา ลามะลีลา...

แล้วก็บอกว่า ถ้าเด็กมาครวหน้า รอไปอีกสักระยะหนึ่ง ให้มันพ้นน้ำท่วมนี้ไปก่อน แล้วค่อยต่อเพลงนี้ให้กับเด็ก แล้วบอกให้ครูอันคอยสังเกตแล้ว หลังจากนั้นมาโดยที่เราไม่ต้องบอกอะไรเด็กเลย เดียวนี้ไม่เคยมีปรากฏการณ์เหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องไม่ถอดรองเท้าหรือเรื่องน้ำ โดยที่ไม่ต้องคุย เด็กที่มาเก่ามาใหม่ เขาจะดูแลซึ่งกันและกัน บางทีเขาก็เตือนกันเอง บางทีเด็กจะไปห้องน้ำ เด็กอีกคน เขาก็จะมีคำพูดของเขาบอกว่า ถอดเกือกด้วยเด้อ

ที่นี้ส่วนเรื่องข้าวน้ำ มันเกิดขึ้นทีหลัง ก็ให้เธอเอาเนื้อนี้ไปคุยกับเด็ก ให้ท่องเล่นเอาไว้ก่อน หรือว่าช่วงเวลาไหนที่เธอพักผ่อนอยู่กับเด็ก คือในเรื่องเพลงดิฉันก็ไม่เคยมีโอกาสดูเรียนกับท่านทั้งหลาย อาศัยว่าอยู่งดนตรี ไม่ได้นั่งร้องด้วย เป็นคนเล่นดนตรีอยู่วงไทยเดิม ทำเพลงอื่นก็ไม่เป็น ก็เลยสวมทำนองไทยเดิม บอกให้เธอทำเพลงนี้เพื่อที่จะไม่ต้องคุยกันเยอะ แล้วมันเป็นธรรมชาติของเด็กเองด้วย ที่เขาจะรับรู้แบบนี้

เร็วมาพวกเราไปที่โนป่า ไปชมไม้ชมนกกาที่อาศัย
ในสวนครู่อัน ชั่วอยู่ไย เตรียมข้าวน้ำไปให้พอดี
ถึงประตูเคาะระฆังให้ดังก่อน ยอรับร้อนมุดเข้าไปไม่ควรที่
ถ้าครูอยู่ ครูมาเปิดให้ทันที ถ้าไม่ว่างวันนี้วันหน้ามา ...

เพราะก่อนหน้านี้ มันจะมีอะไรเกิดขึ้นสารพัดอย่าง แต่ตอนหลังพอเธอมีกติกาแล้ว ก็เรียบร้อยดี เด็กก็ได้ตามประสาเด็ก แล้วทรัพย์สินก็ไม่เสียหายด้วย ขำขำ ถ้าเขารู้ว่าจะมาเกินเที่ยง เขาก็จะเตรียมมา เด็กบางคนบ้านใกล้ เขาก็จะกลับไปทาน แต่บางครั้งถ้าน้อยคน ก็จะมีที่หุงไว้

อีกจุดหนึ่ง ทำเป็นบ้านเรือนอิฐขึ้นอีก 1 เรือน แล้วทำเป็นลานนั่งเล่น ลานดูดาวกับเด็กๆ ช่วงหลังดิฉันก็จะเอาหุ่นไปทิ้งไว้ เมื่อก่อนก็ให้ตามโรงเรียนที่ขอ เด็กเขาก็จะเล่นกันขึ้นมา บางทีเขาก็ไม่ต้องการหุ่น เขาก็เล่นละครกัน เป็นละครพื้นบ้าน เราก็ได้ฟังเรื่องพวกนี้ ไปๆ มาๆ เด็กก็รู้แล้วว่า ที่นี่เป็นเขตอุทยาน และเขตปลอดอบายมุขทั้งปวง ซึ่งก็จะไหลเนื่องไปในกระแสชีวิตของพวกเขา เด็กก็ไปเอาเตาที่ได้มาปล่อย และเรียนรู้ะไรอีกหลายอย่างในชีวิต เด็กบางคนเขาล้างเห็ดเสร็จ เขาจะเอาน้ำไปรดน้ำต้นไม้ แม้แต่น้ำที่ล้างมือ ก็ต้องเอาไปรดต้นไม้ อีกคนถูกแมลงต่อย ก็ใช้สมุนไพรตัวหนึ่ง บางคนก็เรียนรู้ที่จะไม่เหยียบต้นอ่อนของครูอื่น ซึ่งครูอื่นเพาะไว้เยอะ

ที่นี้บางที ก็จะมีงานกิจกรรมมากๆ เกิดขึ้นตามกระแสเรียกร้องของเด็กๆ อย่างตอนนั้นเขาก็อยากทำอะไรร่วมกันในหลายๆ กิจกรรมในช่วงเดียว ขอสักวันสองวันที่มีกิจกรรมเป็นพิเศษ เราก็ไม่ว่าอะไร ครูโอนก็ทำที่แขวนสัมภาระที่วางข้าววางน้ำไว้ให้ บางคนก็ลืมหาข้าวมา ผู้ใหญ่ก็เอาตามมาส่งให้ ส่วนของหนังสือ ดิฉันคิดว่า เราจะทำอะไรบางอย่างที่ต้องยั่งยืนกว่านี้ บางทีก็ได้ของที่รุ่นพี่รุ่นน้องเขา ก็ให้มา ให้ เช่น เกมสีกี่กระทรงสี่เหลี่ยมให้ เป็นเกมสีกี่ว่าเดินๆ ไป ถ้าไปทำลายสี่เหลี่ยม ก็ให้ถอยหลังกลับไป 5 ชั้น

นอกจากนี้ก็จะมีการให้เด็กเล่นเป็นฐานๆ โดยจะมีเด็กรุ่นพี่เป็นวิทยากรจากหมู่บ้าน ก็ได้เข้ามาช่วยเหลือในเรื่องนี้ด้วย คือให้มาอยู่ประจำฐาน แล้วก็มีการศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตามมาดูความเป็นอยู่ของชุมชนที่นั่น ครูอื่นก็เลยให้อยู่ประจำฐาน แต่ละฐานก็จะมีเรื่องให้เด็กๆ ได้ใช้ความคิด ได้เกิดการแสดงออก และให้เขาเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ การที่มีกิจกรรมเป็นฐานๆ จะครอบคลุมสิ่งที่เด็กๆ คิดออกมา ครูอื่นก็มีการแบ่งกลุ่ม แล้วก็ให้เด็กๆ ทำหนังสือประเมินตนเอง มีอยู่ฐานหนึ่งน่าสนใจมาก ชื่อฐาน “เมื่อฉันเป็นทาสาน” ฐานนี้จะให้เด็กๆ ได้ป็นต้นไม้ด้วย อย่างที่เคยบอก ดิฉันเป็นคนที่ชอบมีสมุดบันทึก เห็นอะไรก็จะจด คือต้องเก็บข้อมูลเด็กไว้ก่อน มีครั้งหนึ่งได้ทำบันทึกเรื่องของควาย ตั้งแต่เกิด ก็จะจดบันทึกตั้งแต่เวลาที่หัวมันออกมา จดรายละเอียดทุกขั้นตอน พอคลอดออกมา มีเสียงร้องเวลาเท่าไร เริ่มยืนได้ตอนไหน ดูนมแม่เวลาเท่าไร

อาจารย์เสน่ห์ จามริก :

โรงเรียนชุมชนอีสานนี้ จัดว่าเป็นโรงเรียนที่ไม่จำกัดอยู่แต่เฉพาะห้องเรียนเท่านั้น แต่มีการเรียนรู้นอกห้องเรียนด้วย ให้เด็กได้เรียนรู้ธรรมชาติ และรู้ว่าคุณชาตินั้นมีคุณสมบัติ มีศักยภาพมีอะไร ฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อม เราเรียกว่าเป็นเกษตรนิเวศ คำว่า “โรงเรียน” ก็เป็นคำที่ผู้นำชุมชนได้คิดขึ้นมา แต่ว่าเป็นโรงเรียนไม่ได้จำกัดเฉพาะเป็นห้องเรียน แน่แน่นอนจะต้องมีประชุมมีอะไรที่อาจารย์นฤมลได้แสดงให้เห็น แต่มันจะไม่จำกัดอยู่ในห้องสี่เหลี่ยม แต่ให้การเรียนรู้มันสัมพันธ์กัน ระหว่างในห้องเรียนกับนอกห้องซึ่งเป็นธรรมชาติแวดล้อม

สมัยนี้เวลาเราพูดถึง “การศึกษา” พูดถึงระบบโรงเรียนแล้ว เราตัดขาดโดยสิ้นเชิงในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เรียนรู้ในห้องเรียน กับชีวิตภายนอก ประเด็นผมจะพูดถึงทีหลังว่า มันมีนัยสำคัญกับระบบการศึกษาอย่างไร ซึ่งในขณะนี้เราพูดถึงการปฏิรูป แต่จะเป็นเฉพาะการบริหารจัดการมากกว่า แทนที่จะลงไปที่หัวใจของการศึกษา ที่นี้เรากำลังทำงานไป ไม่ใช่เราทำไปเรื่อยๆ ตามโครงการที่วางไว้ล่วงหน้า แต่เราพยายามที่จะทำไป แล้วก็สังเกต พยายามที่จะวิจัยไปด้วย เสร็จแล้วคำว่า “เกษตรกรรมยั่งยืน” ฟังตัวเองได้ มันหมายความว่าอย่างไร โดยที่เราไม่ได้ดูเฉพาะในเรื่องของศักยภาพภายในชุมชน เพราะว่าแต่ละชุมชนก็สัมพันธ์อยู่กับโลกภายนอก ซึ่งเต็มไปด้วยความเขยื้อนเยอะเยอะ ทั้งอำนาจ ความฟุ้งเฟ้อ บริโภคนิยม ทำอย่างไรที่จะให้คำว่า “การพึ่งตนเอง” หรือ “ความยั่งยืน” มันสามารถที่จะยืนได้ หรือสามารถรับกระแส อำนาจและความเขยื้อนต่างๆ จากภายนอก

โดยรวมความแล้วคือว่า เราก็ได้องค์ความรู้บางอย่างหนึ่งว่า องค์ประกอบในการที่จะทำให้ชุมชนเกษตร สามารถที่จะพัฒนาไปในรูปแบบที่สามารพพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน สามารถรับกระแสภายนอกได้ จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบอะไรบ้าง เราก็คิดว่า มันต้องประกอบด้วย 3 มิติใหญ่ๆ คือ

1. มิติสภาพแวดล้อม ที่มันทรุดโทรมลงไป เช่น ดิน น้ำ อากาศ ภาวะเบื้องต้น เราจะต้องระดมกันเรียนรู้เพื่อการฟื้นฟู ผมใช้คำว่า “ฟื้นฟูต้นทุนชีวิต” ให้คนมีความสำนึกที่จะรัก ผูกพันกับที่ดินที่นา ซึ่งถือว่าเป็นต้นทุนชีวิตของเขา ไม่ใช่คิดว่าที่ดินราคาไรจะเท่าไร อย่างในสมัยนายกฯ ชวนิชย์ ในสมัยนั้นถ้าชาวไรชาวนาขายที่ดินให้ไปทำสนามกอล์ฟ ชาวนาจะร่ำรวย แล้วเห็นไหมครับว่าเป็นอย่างไร แต่เราพยายามที่จะกลั่นกระบวนการเรียนรู้ตรงนี้ ให้เห็นว่าอันนี้เป็นต้นทุนชีวิตของเขา การที่เขาจะให้คนอื่นเช่าหรือขายก็ดี มันหมายถึงการขายชีวิตเขาด้วย เราในตรงนี้ เป็นเรื่องที่มาก่อนอื่น สำนึกด้วย แล้วก็เรื่องทักษะ เช่น การทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยธรรมชาติ ที่จะฟื้นฟูคุณภาพดินโดยไม่ใช้สารเคมี

2. มิติการเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะการบริโภค เราก็รู้เลยว่า อีสานบริโภคอาหารอะไรหลายๆ อย่างจากธรรมชาติ บางทีกินอาหารดิบมันก็เสียสุขภาพ เราก็ต้องคำนึงถึงมิตินี้ คือมิติของคุณภาพชีวิต คือเรื่องสุขภาพ

3. มิติการพัฒนา ที่จะรู้จักใช้ภูมิปัญญา และวัสดุในพื้นที่ อย่างบ้านครูอ้นพยายามจะเอาวัสดุต่างๆ มาสร้างมันทำให้มีค่าขึ้น

ถ้าจะพูดเรื่องนี้ให้ละเอียด ก็คงจะต้องพูดกันอีกยาว เอาไว้แค่นี้ก็แล้วกัน เพื่อที่จะไปพูดสิ่งที่อาจารย์ณฤมลได้นำเสนอในวันนี้ ที่การทำงานพัฒนา มันเป็นบทเรียนว่า คนที่ลงไปทำงานตรงนี้ จะต้องเป็นคนที่ไม่ใช่ว่าเอาอะไรไปใส่ให้เขา หรือไปครอบเขา แต่ตัวเองจะต้องเรียนรู้ด้วย สิ่งหนึ่งที่จะต้องเรียนรู้ก็คือ คนที่ทำงานในไรนา ควรจะมีการเรียนรู้อีกหนึ่งหนึ่งของการเรียนรู้ในเรื่องของข้อมูลและงานสนเทศ จึงได้เชิญอาจารย์ณฤมลกับคุณอันลงไปที่ระบบข้อมูล ที่จะให้เขารู้จักตัวเอง ประเพณีของชนบทมักทำอะไรก็ทำไปเรื่อยๆ ไม่ได้บันทึกอะไร และก็มักจะทำตามที่หลวงสั่งอยู่ตลอดเวลา เราก็ให้ทำข้อมูล โดยเริ่มจากทำผังไรนาตนเอง ที่ผ่านมา อาจารย์ณฤมลก็เอาตัวอย่างที่ได้กวาด ว่าไรนาของตัวเองเป็นอย่างไร มีกี่ไร่ มีอะไรบ้าง มีแหล่งน้ำตรงไหน ตรงไหนที่จะปลูกข้าว ตรงไหนที่จะปลูกผัก ก็เป็นข้อมูลเบื้องต้นที่จะให้เขาได้ติดตามว่า ในปีต่อไปเขาทำอะไรเพิ่มกันบ้าง อะไรที่มันเสีย อะไรที่มันได้ ก้าวหน้าขึ้นมาหรือถอยหลัง เพื่อจะใช้ระบบข้อมูลระบบสนเทศ ให้แต่ละคนรู้จักตัวเอง รู้จักผลงานตัวเอง ว่าจะทำอะไรให้มันก้าวหน้าไปอย่างไร

ผมก็พูดเสมอว่า ระบบข้อมูลที่พวกเราที่กรุงเทพฯ เข้าใจ มันเป็นระบบข้อมูลที่รัฐหรือนักพัฒนาวางแผน แล้วก็เอาข้อมูลไปป้อนให้ทำยังโน้นอย่างนี้ตามที่รัฐแนะนำ แต่เราต้องการให้มันเป็นระบบข้อมูลที่มาจากรากหญ้า คือให้เป็นข้อมูลที่มันเป็นสมบัติของชาวบ้านจริงๆ

ที่เราพูดถึงในเรื่องที่ผ่านมาว่า มีการทำอะไรไปบ้าง ก้าวหน้าหรือถอยหลัง เขาจะได้รู้จักตัวเอง รู้จักชุมชน รู้จักพื้นที่ ผมว่าอันนี้สำคัญอย่างยิ่ง ที่อาจารย์ณฤมลกับอันก็ทำงานเกินคำสั่งไปเยอะ ก็ได้ไปทำอะไรต่ออะไรหลายอย่าง ที่แสดงทั้งหมดนี้ เป็นเรื่องที่ไม่ได้อยู่ในโครงการแต่แรกของผมเลย ซึ่งก็เป็นผลพลอยได้ ผมคิดว่าการเรียนรู้ มันทำให้เราแตกลูกแตกหลานออกไป ขออย่าตรงนี้ว่า เราควรจะเข้าใจข้อมูลระบบสนเทศใหม่ ไม่ใช่จากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง แล้วเบื้องล่างก็ไม่มีความจะรู้อะไรเลย ให้ใส่ปุ๋ยอะไรไป ตลาดที่ไหน เขาบอกว่าปีนี้ตลาดโลกราคาปอดี ก็ไหมกันใหญ่ พอตลาดราคากาก มันก็ถอยหน้าถอยหลังอยู่อย่างนี้ ฉะนั้นข้อมูลที่มันเป็นพื้นฐาน เป็นสมบัติของชาวบ้าน อันนี้เป็นปรัชญาในการฟื้นฟูภูมิปัญญาชาวบ้าน ก็อยากจะฝากพวกเราไว้ รู้สึกว่าเครือข่ายนี้ก็มีสมาชิกที่มีฐานะการงานที่หลากหลายมาก ฉะนั้นก็คงจะเป็นเรื่องของคนกรุงเทพฯ หรือคนเมืองโดยส่วนใหญ่ ก็อยากจะเปลี่ยนเสียใหม่ว่า ในเรื่องระบบข้อมูลสนเทศ ควรจะกลับเสีย ให้มันเป็นข้อมูลจากระดับรากหญ้า เป็นสมบัติของเขาจริงๆ

ที่งานของเราที่เริ่มโดยที่เราทำงานผ่านผู้นำการพัฒนาชุมชน ซึ่งก็แสดงถึงข้อจำกัดของผู้นำชุมชนในขณะนี้ คือเรามีโครงการเยอะแยะ โครงการชิฟ มียาชาว่า เรามีความจำเป็นที่จะต้องลงผ่านผู้นำชุมชน แต่ผู้นำชุมชนก็มีข้อจำกัด ที่ว่ามักจะยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ตัวเองเชื่อหรือรู้ ฉะนั้นคนกลุ่มแรกที่เรทำงานด้วย ก็เป็นกลุ่มคนที่มีอายุเท่านั้น ซึ่งอันนี้ไม่เสียหาย แต่ขณะเดียวกันพอทำงานไปแล้ว ถ้าปล่อยตามที่ในโครงการผมกำหนด มันจะย่ำเท้าอยู่กับที่ตลอดเวลา

อย่างดี ก็ไปขยายสมาชิกให้กว้างออกไป อาจจะได้คนรุ่นหนุ่มสาวเข้ามา โดยเฉพาะปีที่ 3 จะมีคนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวเข้ามาพอสมควร แต่สิ่งหนึ่งที่เรายพยายามขยายออกไป แล้วเผชิญเราไม่มีเวลาก็คือ คน 2 กลุ่มที่เราไปแต่งตั้ง แต่ว่าเราไม่ได้ทำอย่างเต็มที่เพราะเวลามีจำกัด ก็คือกลุ่มผู้หญิง กลุ่มแม่บ้าน เราถือว่ากลุ่มแม่บ้านนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะเป็นกำลังสำคัญ ในเรื่องการประหยัด เรื่องข้าวปลาอาหาร การบริโภค เป็นเรื่องของการสร้างคุณภาพชีวิตให้ครอบครัวได้ ซึ่งมีดีที่เราไม่ค่อยพูดถึงกัน

โลกธุรกิจทุกวันนี้ เราผลิตไปขายอย่างเดียว คิดเอากำไรเรื่องเงิน แต่ว่าคุณภาพชีวิตไม่ค่อยพูดถึง เวลาที่จะทำเรื่องในบ้านก็น้อยมาก เราจะทำงานมันต่อไป กลุ่มเป้าหมายสำคัญคือเด็กและเยาวชน แล้วตรงนี้อาจารย์นฤมลก็ได้ทำต่อไป โดยที่เป็นนอกกรอบการแท้ๆ เลย เรื่องของเด็กและเยาวชน เป็นเรื่องที่เรารสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีศักยภาพของการเรียนรู้ มีศักยภาพในการสร้างสรรค์ เรื่องของเด็กและเยาวชน ภาพที่เห็น ผมดูแล้วเกิดความคิดขึ้นมา 2 อย่าง ประการแรกจะเห็นได้ว่า เด็กในชนบท เราดูตามสายตาของเด็กๆ ในชนบท เขามีศักยภาพที่เป็นอัจฉริยะเยอะ เป็นจิตวิญญาณของการแสวงหา ที่จริงเรื่องบ้านคุณอันไม่ได้มีการกำหนดไว้เลย แต่เด็กมาเอง อันนี้เป็นการพบกันระหว่างจิตวิญญาณของผู้ใหญ่ คือคุณอัน ซึ่งทำงานแล้วเกิดอินขึ้นมาโดยไม่ได้ออกปากเราเลย อาจารย์นฤมลอาจจะรู้ แต่ผมไม่รู้จะกระดาก ก็ไปซื้อที่ ซึ่งที่นั่นถ้าเป็นผม ผมก็ไม่เลือก เพราะที่ตบอด แต่ด้วยความมุ่งมั่น ด้วยความอัจฉริยะ ไม่ใช่ว่ามีกำลังแล้วก็ซัดดิน ผมว่าคุณอันมีอะไรสร้างสรรค์กว่าที่ผมคิดไว้เยอะเลย ฉะนั้นผมถือว่าเป็นการพบกันระหว่างจิตวิญญาณของคุณอัน กับเด็กๆ ซึ่งมากันเอง มันมีอะไรเป็นแม่เหล็กที่ดึงดูดให้ทั้งสองฝ่ายมาพบกัน พอพบกันแล้ว ก็เห็นว่าเด็กได้แสดงศักยภาพเยอะ ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน เราจะเห็นได้ชัด

การปฏิรูปการศึกษาเวลานี้ไม่ได้พูดถึงตรงนี้เลย เราพูดถึงแต่ว่า ครูจะอยู่กันได้ มีสวัสดิการที่ดีไหม จะกระจายอำนาจกันยังไง เราพูดถึงอำนาจอยู่ตลอดเวลา แต่ว่าเราไม่ค่อยพูดถึงถึงอัจฉริยภาพของเด็ก ซึ่งมีสูงมาก คำถามของผมก็คือ ในระบบบ้านเรา พอพ้นจากตรงนี้ไปแล้ว อะไรจะเกิดกับเด็ก อันนี้น่าสนใจมาก ฉะนั้นจริงๆ แล้วนักปฏิรูปจะต้องมาดูสิ่งเหล่านี้ จะได้เห็นเลยว่าเรามีเด็กเยาวชนที่มีพื้นฐาน มีศักยภาพอย่างไรบ้าง ถ้าเขาจะศึกษาต่อ ควรจะศึกษาต่ออย่างไร ไม่ใช่มาบังคับหรือคิดอะไรในห้องแอร์อย่างที่ทำกันอยู่ อันที่สองก็คือ ศักยภาพในการสร้างสรรค์ค่อนข้างมาก จะเห็นได้ว่า แม้กระทั่งจะทำอาคารหลังใหม่ก็ดี มันเป็นการหารีระหว่างครูอันกับเด็ก เด็กก็สามารถให้ความเห็นได้ มันเป็นการเรียนรู้ ที่ผมอยากจะพูดถึงว่ามันหมายความว่าอย่างไร มันต่างจากที่เราเข้าใจเรื่องการศึกษาในปัจจุบันอย่างไร ความจริงครูอันกับอาจารย์นฤมลได้เริ่มทำเรื่องเด็กมาตั้งแต่ตอนที่โครงการยังไม่จบ ผมจำได้ปีสุดท้าย คุณอันกับอาจารย์นฤมลก็แอบไปทำอะไรกับเด็ก ผมก็ไม่รู้ อยู่ดีๆ ก็เอาหนังสือการ์ตูนมาให้ผมเห็น เข้าใจว่าได้เรียนไปให้เห็นแล้ว มันเป็นการริเริ่มกันระหว่างอาจารย์นฤมลกับครูอัน และเด็กๆ ที่จะนำเรื่องของสิ่งแวดล้อม ให้เด็กรู้จักรักต้นไม้ เป็นการที่จิตวิญญาณ 2 ด้านมาเจอกัน มันสร้างกระบวนการเรียนรู้ขึ้น ผมว่าอันนี้สำคัญอย่างยิ่ง ในปัญหาทั้งในแง่ของการศึกษา การฝึกหัดครู จิตวิทยา เยอะแยะ ซึ่งมันมีความละเอียดลออ ลึกซึ้งมาก

ทั้งหมดนี้ ผมว่าเราได้เรียนรู้อะไรบ้าง ผมอยากจะให้ท่านทั้งหลาย ที่คงไม่ได้มาฟังมาดูลikeเดียว ที่อาจารย์นำเสนอว่ามันมีปัญหาตามมาเยอะเลย ปัญหาข้อแรกที่ผมได้พูดถึงเมื่อครูคือ เด็กกลุ่มนี้เราเห็นตาใส แล้วมีความขยันขันแข็งที่อยากจะเรียนรู้ และรู้จักสภาพแวดล้อม ครูอันสอนให้เด็กรู้จักว่า กิ่งไม้หรืออะไรที่อยู่รอบตัวเรามันมีค่าหมด ถ้ารู้จักเอามาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสร้างสรรค์ พอเด็กเหล่านี้หลุดเข้าไปในโรงเรียนจริงๆ แล้วอะไรเกิดขึ้นบ้าง เห็นไหมครับว่าทำไมระบบชนบทถึงหล้าหล้ง เพราะว่าพอเข้าโรงเรียน เขาล้าหล้งทันที เขาไม่ได้ก้าวไปเลย ผมอยากจะให้ตระหนักตรงนี้ให้มากๆ อันนี้หมายความว่ายังไง หมายความว่าการศึกษาที่เรานี้คืออะไร

ผมเคยอ่านหนังสือมาหลายปี มีคำ 2 คำซึ่งทำให้ผมคิดมาหลายสิบปี ฝรั่งเศสพูดให้ข้อสังเกตถึงระบบศึกษาในปัจจุบันว่า มันเป็นการศึกษาที่เรียกว่า Outside in หมายความว่า เอาตัวเป้าหมายของภายนอกเป็นตัวตั้ง อย่างที่เราบอกว่า เรียนตรงนี้เพื่อไปทำงานอย่างนั้นอย่างนี้ แต่ก่อนก็ไปเรียนเพื่อไปทำราชการ ต่อไปนี่เรียนเอ็มบีเอ เพื่อที่จะไปทำงานตลาดหลักทรัพย์ หมายความว่าเอาเกณฑ์ภายนอกมาเป็นตัวกำหนด ระบบการศึกษา กระบวนการศึกษา ตำรับตำรา การวิจัยทั้งหมด ก็บีบให้คนเดินไปในรูปที่ภายนอกกำหนด พอธนาคารล้มละลาย คนว่างงานเต็มไปหมด ช่วย